

Dokument nr. 5.

(1970—71)

Forsvarets ombudsmannsnemnds innberetning til Stortinget om virksomheten i tiden 1. januar—31. desember 1970.

Register.

	Side
<i>I. Innledning</i>	3
Generelle synspunkter	3
<i>II. Saker som er behandlet</i>	7
Menige mannskaper:	7
Verneplikt, utskrivning, rulleføring	8
Innkalling, fremmøte, fritaking, utsettelse	8
Opptjening, godskriving, tjenestetidens lengde etc.	10
Beordring, overføring, forflytning, frabeordring, dimittering	11
Uniformer, personlig utstyr, erstatning for tap av utstyr	11
Forlegningsforhold	12
Kostholdet	12
Tjenesteforhold	13
Permisjoner	15
Velferd	17
Kantiner	19
Disiplinærsaker	21
Forholdet mellom befal og menige	22
Tillitsmannsordningen	22
Økonomiske forhold	29
Sykesaker	32
Sosiale saker	33
Forsvarets skolevirksomhet	33
Vervet personell	34
Befalssaker	35
Sivilt personell i Forsvaret	39
<i>III. Ombudsmannsnemndas befaringer</i>	39

Innledning.

Ombudsmannsnemnda har i 1970 bestått av:

Ombudsmann	Edgar Andreassen, Oslo, formann.
Sekretær	Kåre Hansen, Oslo.
Kontorsjef	Cato Kvaal, As.
Informasjonssjef	Ketil Jamte Einrem, Hamar.
Redaktør	Thorbjørn Wale, Steinkjer.
Sekretær	Hans Nordahl Jensen, Bodø.
Disponent	Eysteine Bardal, Snåsa.

Nemnda har i 1970 holdt følgende møter:

23.—24. februar.

7.—8. april.

30. september—1. oktober.

17.—18. november.

Av de spørsmål som har vært til behandling på møtene kan nevnes:

Kantineutvalgets innstilling.

Tillitsmannkomitéens innstilling.

Det «politiske utvalgs» innstilling.

Kinodriften i Forsvaret.

Forsørgertilleggsordningen i Forsvaret.

Forsikring av militære sjåførere.

Forholdene i Forsvaret generelt.

De saker Nemnda har hatt til behandling er omtalt under de respektive avsnitt i beretningen.

Nemnda har i 1970 foretatt følgende befaringer:

25.—29. mai: Avdelinger i Bodø- og Bardufossområdet.

26.—28. august: Avdelinger i Hønefossområdet, Heistadmoen, Stavern.

12 avdelinger er besøkt under disse befaringer. Fortegnelse over de avdelinger som er besøkt og en nærmere omtale av besøkene er gitt under avsnittet «Nemndas befaringer».

Protokoll fra Nemndas møter og befaringer følger beretningen som uttrykt bilag.

Generelle synspunkter.

I innledningen til beretningen for 1969 var Nemnda inne på en rekke spørsmål det var grunn til å vurdere nærmere, og uttalte bl. a. at det syntes å være nødvendig å legge større vekt på den menneskelige faktor i Forsvaret.

Forsvaret har i 1970 vært gjenstand for en meget omfattende og til dels hard kritikk som er kommet til uttrykk på forskjellige måter. Det er i 1970 gjennomført flere tiltak som etter Nemndas oppfatning skulle ha bedret mannskapenes forhold. Rent generelt er neppe mannskapenes misnøye større enn tidligere. Det kan derfor være et spørsmål om ikke utviklingen når det gjelder demokratisering og medinnflytelse i det sivile samfunn går så mye raskere enn i Forsvaret at omstillingen til det mer autoritære system mannskapene møter under tjenesten i seg selv bidrar til å skape konflikter.

Etter Nemndas oppfatning bør disse spørsmål vurderes nøye med sikte på å øke mannskapenes medinnflytelse og mulighet for å fremme sine synspunkter på alle områder der dette er naturlig og hensiktsmessig.

Når det gjelder vurderingen av kritikken og den misnøye den gir uttrykk for, er det flere forhold man må være oppmerksom på, bl. a. at det er lett å generalisere ut fra enkeltstående tilfelle som kan være kritikkverdige. Dessuten synes ikke all kritikk å ha et positivt siktemål. Man skal være oppmerksom på at forholdene varierer mye fra avdeling til avdeling, fra våpen til våpen og fra forsvarsgren til forsvarsgren. Det synes å være et faktum at Hæren, særlig infanteriet, har de største problemene. Dette skyldes ikke det personell som tjenestgjør der, men den spesielle utdannelse og tjeneste man må drive. Et annet viktig spørsmål i denne sammenheng er hvor utbredt kritikken egentlig er. Det hender sjelden eller aldri at de som er fornøyd med tjenesten gir uttrykk for dette. At det tross alt er mange som er fornøyd med forholdene er på det rene «når de allikevel er nødt til å gjøre denne tjenesten»

som man ofte kan høre det uttrykt. Det er Nemndas oppfatning at det fra Forsvarets side burde legges større vekt på å få bragt på det rene hvorfor kritikk og misnøye oppstår og hvor omfattende misnøyen er. Når disse spørsmål diskuteres hører man ofte at misnøyen er uttrykk for en kravsmentalitet som man allikevel aldri vil kunne tilfredsstille, eller at misnøye er naturlig etter hvert som tiden går og tjenesten fortoner seg som rutine. Det er Nemndas oppfatning at dette er en for enkel forklaring. Mye av den kritikk som fremkommer angår spørsmål som er viktige både for mannskapene og Forsvaret. Dette er det all grunn til å ta alvorlig. Det er da også Nemndas oppfatning at det i den senere tid har skjedd en endring i Forsvarets syn på den kritikk som fremkommer. Det synes også å være vilje til stede til å rette på de forhold som blir tatt opp f. eks. på tillitsmannskonferansene.

Som nevnt vet man etter Nemndas oppfatning for lite om hvor utbredt kritikken er, f. eks. når det gjelder forholdet mellom befal og menige ute ved avdelingene, et av de områder hvor kritikken har vært særlig sterk. Heller ikke Ombudsmannsnemnda har nødvendige forutsetninger for å uttale seg bestemt om omfanget av den misnøye som kommer til uttrykk. På den annen side får Nemnda informasjonen fra mange kanter, gjennom konkrete saker som tas opp med Ombudsmannen, gjennom referater fra tillitsmannsutvalgenes møter, tillitsmannskonferansene, befaringer, samtaler med mannskaper og befal, leiraviser, militære fagtidsskrifter etc. På denne bakgrunn har Nemnda dannet seg et inntrykk av på hvilke områder det først og fremst er grunn til å vurdere gjeldende bestemmelser og praksis.

Når det gjelder mannskapenes økonomiske og sosiale kår er det i 1970 skjedd vesentlige forbedringer. Dagpengene er forhøyet, det er gjennomført 2 gratis permisjonsreiser for mannskaper med 12 mndrs. tjeneste, det er gitt adgang til å gå sivilt kledd på permisjon, det er lempet noe på de strenge regler man har hatt om hår og skjegg, det vil bli gjennomført en ordning med lørdagsfri, det vil bli gjennomført en botilleggsordning som vil bedre soldatfamilienes økonomi vesentlig, det arbeides med å effektivisere tillitsmannsvirksomheten og å revidere reglene for politisk virksomhet i Forsvaret, alt sammen saker som Nemnda i lang tid har pekt på at man burde gjøre noe med. Fortsatt er det imidlertid forhold man bør vurdere nærmere. De økonomiske forhold for en enslig hustru som ikke kan arbeide eller kan få arbeid er fortsatt vanskelige, selv om bostedstillegget i mange tilfelle vil bedre situasjonen noe.

Permisjonsforholdene er mannskapene opp tatt av, kanskje først og fremst de generelle permisjonsbestemmelser hvor det bl. a. heter at mannskapene ikke har krav på permisjon. Selv om denne bestemmelse i dag ikke tas bokstavelig synes den til en viss grad å være holdningsskapende for endel av det befall som har rett til å innvilge permisjon. Den økonomiske side ved permisjonene er også et aktuelt tema til tross for den 2. permisjonsreise som nå er gjennomført for 12 mndrs. mannskaper. Særlig gjelder dette for mannskaper fra Sør-Norge som gjør tjeneste i Nord-Norge. Disse mannskaper vil gjerne oftere hjem på permisjon enn det gratisreisene hjemler, og i den forbindelse er spørsmålet om en bedre utnyttelse av Luftforsvarets nye transportfly tatt opp, likeledes permisjonsreiser i Norge-Norge. En utvidelse av adgangen til utbetaling av kostpenger under permisjon er også et spørsmål mannskapene har vært opptatt av.

Reise-, kost- og nattillegg for beordrede tjenestereiser og ved reise til og fra førstegangs-tjeneste og repetisjonsøvelser er også et spørsmål mannskapene har vært opptatt av. Dagpengene er som nevnt økt noe, men etter mannskapenes oppfatning ikke nok i forhold til prisstigningen og den alminnelige velstandsøkning, kr. 10,— pr. dag synes å være det beløp mannskapene finner passende. Det viktigste spørsmål innenfor den økonomiske sektor er kanskje spørsmålet om indeksregulering av alle tillegg. Det er mannskapenes oppfatning at økningene nå kommer alt for ujevnt og tilfeldig. Nemnda er oppmerksom på at Forsvarsdepartementet nå har den del av Fredsregulativet som gjelder vernepliktige mannskaper oppe til vurdering i sin helhet. Det er Nemndas håp at de justeringer som finnes nødvendige vil bli gjennomført så snart som mulig. Nemnda har i tidligere innberetninger pekt på ønskeligheten av å få utbetalinger av ytelse til de vernepliktiges familier overført til Sosialdepartementet. Dette spørsmål er nå tatt opp av Forsvarsdepartementet.

Erstatning ved sykdom/skade oppstått i Forsvaret er et spørsmål som er aktuelt for et relativt beskjedent antall vernepliktige, men til gjengjeld desto alvorligere for den gruppe det gjelder. Gjeldende bestemmelser på dette område er etter Nemndas oppfatning ikke tilfredsstillende. Gifte mannskapers problemer ved å tjenestegjøre langt fra familien med få muligheter for å komme hjem er ikke ubetydelige. Dette virker både på soldaten, hans evne til å samle seg om tjenesten og trives, og på familien. Med det tjenestemønster vi har i dag er Nemnda klar over at det kan være vanskelig å løse disse problemer.

Når det gjelder utdannelsen og tjenesten synes det for Nemnda som om det er noe større misnøye enn tidligere. Det nevnes at det mangler nødvendig utstyr, at det kan være mye venting, at opplegg og gjennomføring ofte får et noe tilfeldig preg og at befalet ikke alltid er like godt forberedt. Det er tydelig at mannskapene i dag ikke er fornøyd med bare å være beskjeftiget. De må være beskjeftiget med utdanning eller tjeneste som for dem synes å være av betydning. Nå vil neppe de vernepliktige alltid ha de nødvendige forutsetninger for å avgjøre betydningen av det de er opptatt med. Her kommer imidlertid spørsmålet om forklaring og motivering inn. Nemnda er klar over vanskelighetene med en til enhver tid effektiv tjeneste. Befalssituasjonen ute ved avdelingene spiller utvilsomt en avgjørende rolle, likedan utstyr og øvingsterreng. Den store forskjell man har når det gjelder mannskapenes sivile utdanning, som kan variere fra 9-årig skole til universitetsutdanning, gjør det selvsagt vanskelig å gjennomføre en utdanning og tjeneste som for alle fremstiller seg som meningsfylt. I denne sammenheng har spørsmålet om en mer differensiert opplæring meldt seg, likedan en mer målrettet utdanning. Nemnda mangler imidlertid forutsetninger for å kunne ta noe standpunkt til dette spørsmål. Hvor utbredt misnøyen med utdannelsen er, er det heller ikke lett å uttale seg bestemt om.

I beretningen for i fjor uttalte Nemnda bl. a. at det i forholdet befal/menige ligger muligheter for friksjon, og at dette igjen har betydning for mannskapenes trivsel og innstilling til tjenesten. Nemnda pekte videre på at det som først og fremst synes å skape problemer var en del tjenesterutiner og måten disse ble gjennomført på, tiltale- og omgangsformer som for mannskapene som kommer fra et sivilt miljø synes stive og unaturlige og enkelte befalingsmenns måte å opptre på. Det synes å være nettopp på dette område den senere tids kritikk også har vært sterkest. Forholdene varierer imidlertid meget fra avdeling til avdeling. Årsaken kan derfor ikke bare være foreldede reglementer og bestemmelser, men kanskje først og fremst måten disse reglementer praktiseres på. Forholdene kan også variere f. eks. fra kompani til kompani innen samme avdeling, og det er naturlig å stille spørsmålet om befal på forskjellig plan har tilstrekkelig tid til å kontrollere, rettlede og samordne virksomheten blant sine underordnede. Med de forlegningsforhold vi har og med det utstyr den enkelte er ansvarlig for, er det klart at det må legges stor vekt på orden, punktlighet, hygiene og disiplin. Dette er sikkert mannskapene klar over. Det mannskapene reagerer på er imid-

lertid de tilfelle hvor kravene til mannskapene overdrives, f. eks. når det gjelder sengestrek, tellekanter, skaporden etc. Det forekommer nok en del tilfelle hvor overordnet myndighet burde gripe inn for å få slutt på slike overdrivelser som bare kan resultere i dårlige forhold og vantrivsel i avdelingen.

Som nevnt er det etter Nemndas oppfatning ikke bare foreldede reglementer som er årsak til kritikken på dette området. Det synes allikevel å være grunn til å gå gjennom en del av de reglementer og bestemmelser som i dag praktiseres med sikte på å se nærmere på om det i dagens situasjon er en klar motivering for alle bestemmelser.

Som et eksempel på slike bestemmelser vil Nemnda referere enkelte punkter fra gjeldende ekserser-, honnør- og vaktreglement for Hæren:

- «17. I trapper, korridorer og andre trange passasjer skal underordnet gi plass for overordnet. I utdanningsøyemed kan kompanisjef (tilsvarende) og sjef for høyere kommando bestemme at underordnet skal gi plass for overordnet ved å gjøre holdt og front innen avdelingens egne kasserner, bygninger m.v.
18. Personell som tjenestegjør på kontor, hilser når overordnet kommer inn eller går ut, ved å innta grunnstilling.
19. Skal en underordnet snakke med eller melde seg for en overordnet, skal den underordnede innta grunnstilling $2 \times$ midt foran den overordnede, hilse og tiltale denne med hans grad. Når hilsenen er besvart, melder han seg med grad (nr.) og navn, hvoretter ærendet fremføres. Tilhører den underordnede en annen avdeling enn den overordnede, melder han seg med grad (nr.), navn og avdeling.
Når samtalen er over, og en friere stilling er inntatt under samtalen, inntar underordnede grunnstilling og trer av på vanlig måte.
20. Skal en underordnet snakke med en overordnet som er sammen med en eller flere befalingsmenn, og den søker ikke er eldste befalingsmann, skal den underordnede henvende seg til eldste befalingsmann og be om tillatelse til å få snakke med den han søker. Så vel overfor eldste som søkte befalingsmann opptrer underordnede i henhold til pkt. 19.»

Når det gjelder pkt. 17 praktiseres dette enkelte steder på den måten at mannskapene må stille seg med ryggen inntil veggen og der forholde seg som i bestemmelsen beskrevet. En kompanisjef kan i utdanningsøyemed praktisere denne bestemmelse. Det beklagelige er imidlertid at mannskapene ikke skjønner hensikten med denne form for utdanning. De oppfatter denne praksis mer som uttrykk for underdanighet enn respekt for de overordnede, noe som for dagens unge virker unaturlig.

Mannskapene hevder at pkt. 19 og 20 hindrer en naturlig kommunikasjon mellom befal og menige. Hvor disse bestemmelsene praktiseres strengt er det etter mannskapenes mening ikke muligheter for en fortrolig samtale, f. eks. om personlige problemer. Det burde være en naturlig sak for en soldat å gå til sine foresatte med sine personlige problemer. Det er imidlertid mange som kvier seg for dette på grunn av det omstendige ritual de må gjennom for å komme frem til den de egentlig vil snakke med. Det vesentlige er imidlertid at mannskapene ikke forstår hensikten med slike bestemmelser. Nemnda er selvsagt klar over at man mange steder ikke håndhever disse og liknende bestemmelser like strengt, men har funnet frem til omgangsformer som for mannskapene fremstiller seg som mer naturlige. Der hvor disse og liknende bestemmelser som mannskapene ikke forstår betydningen av praktiseres, skapes det imidlertid motvilje og misnøye. Det synes derfor å være grunn til enten å endre slike bestemmelser eller gi mannskapene skikkelig orientering om hvorfor bestemmelsene må opprettholdes. Når forholdene skal legges til rette for størst mulig trivsel og effektivitet i tjenesten, må det også legges vekt på mannskapenes muligheter for å øve innflytelse på sin egen situasjon. En effektiv tillitsmannsordning vil her spille en viktig rolle. Det har i år vært i arbeid et utvalg som har vurdert gjeldende bestemmelser om tillitsmannsutvalg. Dette utvalgs innstilling har vært forelagt Ombudsmannsnemnda til uttalelse. En viser i den forbindelse til avsnittet om tillitsmannsutvalg. Utvalget har i sin innstilling behandlet en rekke viktige spørsmål, bl. a. medbestemmelsesrett for tillitsmenn. Det er delte meninger om slik medbestemmelsesrett bør reglementsfestes. Nemnda er enig med flertallet som mener at medbestemmelsesretten bør utvikles etter hvert ved den enkelte avdeling avhengig av de lokale forhold og tillitsmennenes forutsetning for å kunne være med å bestemme på visse områder. En reglementsfestet medbestemmelsesrett, som da ville bli praktisert enten forutsetningene er til stede eller ikke, vil kunne virke mot sin hensikt. Medbestemmelsesrett må følges av ansvar for den avgjørelsen som blir truffet, dette vil det bli vanskelig å innpasse i systemet. At man her kan komme opp i vanskeligheter fremgår av at mindretallet også tar visse forbehold i de tilfelle hvor sjefen ikke er enig med tillitsmennene.

Et annet viktig spørsmål som bl. a. ble reist på tillitsmannskonferansen i Sør-Norge, er en videre utbygging av tillitsmannsordningen med et sentralt organ hvor tillitsmennene skulle ha muligheter for stadig kontakt med

sentrale myndigheter. Nemnda er enig med utvalget i at det i denne omgang bør etableres en fast ordning med landskonferanser. De tiltak som Forsvaret har iverksatt for å bedre en del av de forhold mannskapene er misfornøyd med, tiltak som Nemnda ser som en direkte følge av de to tillitsmannskonferanser som er holdt i 1970, viser at det nå er etablert en god kontakt mellom mannskapene og de sentrale politiske og militære myndigheter. Det er nemndas oppfatning at man først burde sette iverk de tiltak utvalget foreslår for å se hvordan dette virker før man går til en ytterligere utbygging av systemet. Det synes også blant mannskapene å være delte meninger om behovet for et slikt organ og hvordan dette eventuelt skal sammensettes. Det er bl. a. en del tillitsmenn som krever et helt frittstående pressorgan som bare skal bestå av representanter for mannskapene.

Politisk virksomhet i Forsvaret har også vært meget omfattende diskutert. Et spesielt utvalg har utredet dette spørsmål. Ombudsmannsnemnda har sluttet seg til de synspunkter og forslag flertallet i utvalget har gitt uttrykk for, en viser for så vidt til det som er sagt i avsnittet om velferd. Av den diskusjon som har funnet sted kan det se ut som om dette er et spørsmål som er omfattet med meget stor interesse av de vernepliktige mannskaper. Dette er etter Nemndas oppfatning ikke tilfelle. Det er tvert om svært få av mannskapene som viser noen særlig interesse for dette spørsmål.

Det synes for Nemnda som om velferdstjenesten ikke vies den samme oppmerksomhet som tidligere. Til tross for at arbeidsmengden øker, bl. a. når det gjelder sosiale saker, har det funnet sted en reduksjon i personelloppsetningen. Nemndas inntrykk synes bekreftet ved den kritikk av velferdstjenesten som kom frem på årets tillitsmannskonferanser.

Den omfattende kritikk det har vært gitt uttrykk for i år fremstiller seg som rettet mot det befal ute ved avdelingene som i den daglige tjenesten står overfor mannskapene. I den utstrekning denne kritikk er rettet mot en feilaktig eller urimelig praktisering av gjeldende bestemmelser og reglementer har den fått en riktig adresse. Det er imidlertid på det rene at en stor del av kritikken gjelder bestemmelser og praksis fastsatt av sentrale myndigheter, og som befalet ved avdelingene lojalt må følge.

Den liberalisering som foregår har skapt misnøye blant befal som har den daglige kontakt med mannskapene. Ikke fordi befalet i og for seg er uenige i disse tiltak, men fordi man har en følelse av at de sentrale myndigheter ikke alltid er klar over de problemene det kan

skape å gjennomføre disse tiltak, og at tiltakene gjennomføres uten at det befal som skal gjennomføre dem har fått anledning til å gi uttrykk for sine synspunkter. Det er i den forbindelse nevnt de nye bestemmelser om hår og skjegg som er vanskeligere å praktisere enn de tidligere bestemmelser, og de problemer som lørdagsfri, sivile klær på permisjon og andre tiltak kan skape for befalets kontroll med mannskapene og en effektiv gjennomføring av tjenesten. Befalets syn på disse spørsmål må sees i sammenheng med det faktum at de fleste avdelinger i dag har for lite befal. Det blir et sterkt press på den enkelte befa-

lingsmann, og det synes å være en utbredt oppfatning blant befalet at sentrale myndigheter ikke alltid tar tilstrekkelig hensyn til dette. Det kan i denne sammenheng oppstå vanskeligheter som det etter Nemndas oppfatning er all grunn til å være oppmerksom på.

Nemnda har innledningsvis funnet grunn til å omtale en del av de spørsmål mannskapene er opptatt av, og å gi uttrykk for Nemndas syn og erfaringer på disse spørsmål. Dette fordi så mange forskjellige synspunkter er kommet til uttrykk i den offentlige debatt, og fordi enkelte av de hovedspørsmål som er nevnt også vil bli forelagt Stortinget.

Saker som er behandlet.

Ombudsmannen har i 1970 behandlet 265 nye saker samt 58 saker fra tidligere år, i alt 323 saker. Av disse er 38 saker ikke ferdig behandlet i 1970.

Når det gjelder fordelingen på forsvarsgrenene og kommandoområdene er forholdet i år stort sett som tidligere og gir ikke grunnlag for spesielle bemerkninger. Det samme gjelder fordelingen av saker på de forskjellige saksområder.

I den tid Ombudsmannsinstitusjonen har vært i virksomhet er det innkommet i alt:

1. juli 1952—31. desember 1953 ..	227	saker
1954	321	»
1955	394	»
1956	429	»
1957	383	»
1958	274	»
1959	321	»
1960	331	»
1961	346	»
1962	348	»
1963	367	»
1964	300	»
1965	326	»
1966	318	»
1967	269	»
1968	279	»
1969	275	»
1970	265	»

De nye sakene som er behandlet i 1970 er tatt opp av:

Enkelte soldater	150
Grupper av soldater, tillitsmenn, avdelinger eller velferdsoffiserer på vegne av mannskapene	35
Vervede	14
Befal	59
Sivilt personell	7
	<u>265</u>

Sakenes fordeling på forsvarsgrenene er følgende:

FD og diverse høyere staber	70
Hæren:	
Distriktskommando Østlandet	68
Distriktskommando Sørlandet	6
Distriktskommando Vestlandet	1
Distriktskommando Trøndelag	11
Distriktskommando Nord-Norge	38
	<u>124</u>
Heimevernet	11
Sjøforsvaret:	
Sjøforsvarskommando Østlandet	7
Sjøforsvarskommando Sørlandet	9
Sjøforsvarskommando Vestlandet ...	11
Sjøforsvarskommando Trøndelag	2
Sjøforsvarskommando Nord-Norge ..	10
Fartøyer	5
	<u>44</u>
Luftforsvaret:	
Luftkommando Sør-Norge	46
Luftkommando Nord-Norge	20
	<u>66</u>
	265

Menige mannskaper.

	1968	1969	1970
Verneplikt, utskrivning, rulleføring	3	10	4
Innkalling, fremmøte, fritaking, utsettelse	47	38	47
Opptjening, godskrivning, tjenestetidens lengde, tjenesteløstelser	6	6	5
Beordring, overføring, forflytning, frabeordring, dimittering	44	39	43

Uniformer, personlig utstyr, erstatning for tap av utstyr	4	5	3
Forlegningsforhold	2	5	5
Kosthold	0	1	0
Tjenesteforhold	9	9	19
Permisjoner	23	15	10
Velferd	0	2	3
Kantiner	1	0	2
Disiplinær- og straffesaker	16	20	8
Forholdet mellom befal og menige	2	4	0
Tillitsmannsutvalg	1	3	2
Økonomiske forhold	9	15	13
Sykesaker, tannpleie, ulykker	22	28	14
Sosiale saker	2	6	3
Forsvarets skolevirksomhet	6	4	5
Verveide	8	9	14

Befal og sivilt personell.

Utnevnelse, fast ansettelse, konstitusjon etc.	6	5	3
Engasjement, åremål etc.	3	5	4
Beordring, frabeordring, for- flytning, plikttjeneste, avan- sement, ansiennitet	20	13	24
Aldersgrense, avskjed, opp- sigelse	9	3	8
Tjenesteforhold	12	6	6
Permisjon, ferie	0	1	0
Sykesaker, legetjeneste	1	2	3
Disiplinær- og straffesaker	4	0	1
Erstatning	1	1	4
Underbringelse	1	1	1
Familieboliger	4	3	0
Lønn	4	6	5
Godtgjøringer	5	9	4
Pensjon	1	1	2
Diverse	2	0	0

Verneplikt, utskrivning, rulleføring.

Det er behandlet 8 saker, hvorav 4 fra tidligere år. Enkelte av de generelle problemer som er reist er omtalt nedenfor.

En del rekrutter til en bestemt innkalling var i innkallingsordren gitt opplysning om at de ville få tjenestgjøre resten av tjenesten på Østlandet. I forbindelse med rekruttskolens avslutning fikk mannskapene beskjed om at de skulle sendes til Nord-Norge for videre tjenestgjøring. Rekruttene klaget over den behandling de hadde vært utsatt for. Fordi det på innkallingen uttrykkelig var sagt at de skulle tjenestgjøre hele tiden i nærheten av hjemmet, hadde ingen søkt om utsettelse. På rekruttskolen hadde det også vært forutsetningen at de fortsatt skulle tjenestgjøre på Østlandet, inntil de plutselig fikk beskjed om overføring. De hadde innstillet seg på tjenestgjøring i Sør-Norge, fikk ikke tid til forberedelser til overføringen til Nord-Norge og hev-

det at Forsvaret måtte være bundet av et løfte som var gitt uten noen forbehold.

Ombudsmannen tok saken opp med vedkommende forsvarsgren som opplyste at det var personellsituasjonen som nødvendiggjorde overføringen til Nord-Norge, og at den rulleførende enhet ikke skulle ha uttalt noe om hvor mannskapene skulle tjenestgjøre etter rekruttskolen. Neste innkalling ville imidlertid bedre personellsituasjonen, og mannskapene skulle da bli overført til Sør-Norge igjen. En mann var av velferdsgrunner allerede tilbakeført.

Ombudsmannen skrev til hver enkelt soldat og redegjorde for situasjonen og ba dem som måtte ha tungtveiende velferdsgrunner for tilbakeføring med en gang om å ta dette opp med Ombudsmannen. Det kom imidlertid ingen slike henvendelser.

Ved neste rekruttskole fikk Ombudsmannen på ny henvendelse fra endel rekrutter som var i samme stilling. De hadde også tatt opp saken tjenestevei. Beordringen til Nord-Norge ble kansellert. Den rulleførende avdeling ble pålagt av den sentrale stab ikke å love rekruttene noe bestemt tjenestested ved innkallingen for fremtiden.

I beretningen for i fjor redegjorde Ombudsmannen for en sak hvor tillitsmennene hadde tatt opp spørsmålet om man var strenge nok ved utskillelsen av psykisk ustabile personer, spesielt til tjeneste ved enkelte avdelinger i Nord-Norge. Denne saken er nå ferdig behandlet. For å få en oversikt over problemet hadde Hærens stab innhentet en redegjørelse fra den avdeling det gjaldt. Denne redegjørelse viste at et adskillig større antall soldater lå under minimumskaraktene i dugleik og framferd i 1969 enn i 1968, slik at det på dette område var en klar kvalitetsforringelse. Antallet frivillige var også langt lavere i 1969 enn i 1968. Det var imidlertid fra avdelingens side presisert at disse forhold ikke hadde hindret avdelingen i å løse sine oppdrag.

Vedkommende våpeninspektør hadde overfor skole- og øvingsavdelingene innskjerpet kravene i forbindelse med utvelgelsen av mannskaper. Hærens stab fant ikke grunn til foreløpig å iverksette ytterligere tiltak. Når det gjaldt de eksempler på psykiske problemer som var nevnt i saken, fant ikke Hærens stab disse alarmerende, men fant det ønskelig at slike soldater ikke ble sendt til nevnte avdeling.

Av korrespondansen i saken kunne det synes som om tillitsmennene ble bebreidet at saken var tatt opp med Ombudsmannen. Ombudsmannen ga i den anledning uttrykk for at tillitsmennene hadde tatt saken opp utelukkende ut fra ønsket om å høyne moralen og

bedre miljøet ved avdelingen, og at det var fortjenestefullt av tillitsmennene å engasjere seg i slike spørsmål som tok sikte på å styrke avdelingens effektivitet.

Den konkrete sak disse tillitsmenn reiste berører de generelle seleksjons- og fordelingsproblemer som sentrale myndigheter stadig er opptatt av. En tid etter at forannevnte sak var ferdig behandlet, mottok Ombudsmannen en redegjørelse fra Hærens stab hvor det ble orientert om det arbeid som var igang for å løse disse problemer. De forhold man særlig er opptatt av er

- seleksjonsprosedyren på sesjon og ved innrykk, særlig med henblikk på å identifisere marginale kasus
- samarbeidet lege—befal i anledning seleksjonen og utnyttelse av den enkelte, særlig marginale
- rekruttperioden som prøveperiode før plasseringen er endelig
- perioden mellom sesjonsundersøkelse og innrykk
- situasjonsforholdet på det enkelte tjenestested, motiveringen for tjeneste og liknende faktorer.

Innkalling, fremmøte, fritaking, utsettelse.

Det er behandlet 49 saker, hvorav 2 fra 1969. To saker er ikke ferdig behandlet.

Ni saker gjaldt utsettelse med førstegangstjenesten. Syv av søknadene ble innvilget.

Seksten saker gjaldt utsettelse med repetisjonsøvelse. I 13 av disse sakene ble søknadene innvilget.

Sytten saker gjaldt utsettelse med endel av tjenesten, for de aller flestes vedkommende p.g.a. skolegang/utdanning. Slike saker blir tatt opp med Ombudsmannen hver høst. Det gjelder først og fremst mannskaper som skal dimittere i oktober og som mister et helt skoleår eller semester hvis de ikke blir dimittert så tidlig at de kan følge med fra skoleårets eller semestrets begynnelse i august/september. Dette er et problem for mannskaper i alle forsvarsgrener, men på grunn av det store antall mannskaper i Hæren er problemet størst i denne forsvarsgren. Ombudsmannen fant derfor grunn til å ta saken opp på generelt grunnlag med Hærens stab.

I sin henvendelse til Hærens stab uttalte Ombudsmannen at det bare synes å være mannskaper som skal inn ved lukkede studier som har muligheter for å få utsettelse. Det kan imidlertid være et spørsmål om dette er riktig i dag. Det er nå etablert den praksis ved de fleste av våre læreanstalter at man kan få et opptaksløfte overført til neste skoleår når man p.g.a. militærtjeneste ikke kan begynne det året opptaksløfte er gitt. Det er således

ikke den samme grunn som tidligere til å ta spesielt hensyn til dem som er kommet inn ved lukkede studier. Grunn til utsettelse vil i dag kunne være vel så viktig for andre, avhengig av om de skal følge obligatoriske kurs som bare settes igang i høstsemestret, om skolen forlanger at elevene skal være på plass første skoledag eller om arbeidspresset er så stort at elevene må være med i undervisningen helt fra begynnelsen. I slike tilfelle vil 2—3 mndrs. resttjeneste medføre et års forlengelse av utdannelsen, og dette er selvsagt en ekstra belastning i tillegg til 12—15 mndrs. militærtjeneste. Det er på den annen side klart at personellsituasjonen ofte vil være slik at det er vanskelig å etterkomme søknadene. Ombudsmannen ba imidlertid Hærens stab å vurdere mulighetene for å finne en løsning på disse problemer som skaper mye bitterhet både hos mannskapene og deres pårørende.

Hærens stab redegjorde for de bestemmelser som regulerer dette forhold og var enig med Ombudsmannen i at bestemmelsene nok var gitt en for snever fortolkning. Hærens stab pekte imidlertid på at personellsituasjonen ved den enkelte avdeling ville være helt avgjørende for hvorvidt søknadene kunne innvilges eller ikke. Stort sett lå styrken ved de stående avdelinger under oppsetningsplanen. I enkelte perioder var bemanningssituasjonen svært vanskelig fordi man så langt det var mulig tok hensyn til soldatenes ønske om innkallingstidspunkt, med den følge at utsettelsene måtte innskrenkes til et minimum. Hærens stab konkluderte med at personellsituasjonen måtte være det avgjørende, og at det i første rekke måtte være de velferdsgrunner som var nevnt i Kronprinsregentens resolusjon av 13. sept. 1957 det måtte tas hensyn til i spørsmålet om utsettelse. Når bemanningssituasjonen gjorde det mulig, burde det imidlertid gis utsettelse etter de retningslinjer Ombudsmannen hadde antydnet. Hærens stab hadde derfor utarbeidet et forslag til et nytt punkt i bestemmelsene om utsettelse:

«Utsettelse bør såvidt mulig innvilges i følgende tilfelle når personellsituasjonen ved avdelingen tillater det:

- a. Når vektige offentlige interesser krever det og den vernepliktige selv er villig til slik utsettelse.
- b. I private velferdsanliggender som f. eks.:
 - Avbrytelse av utdanning, hvorved utdanningstiden blir eller kan bli vesentlig forlenget.
 - Opptak på skoler hvor forholdene ligger slik an:
 - at soldaten bare vil ha mulighet for opptak den ene gang (i den periode hvor han avtjener sin førstegangstjeneste)
 - at soldaten skal følge obligatorisk kurs som bare starter en gang årlig

- at skolen forlanger at soldaten skal være på plass første skoledag
- at arbeidspresset ved skolen er så stort at soldaten må være med i undervisningen fra første dag og soldaten ikke vil kunne forberede seg ved selvstudier under tjenesten.
- Familieforhold (sykdom e. l.) som gjør fravær fra hjemmet særlig vanskelig.
- Økonomiske forhold som nødvendiggjør vedkommendes nærvær (egen forretning/virksomhet eller eget gårdsbruk o. l.).
- I særlige tilfelle ved arbeid av sesongbetont art (f. eks. fiske, fangst).»

Hærens stab ba om Ombudsmannens uttalelse om forslaget.

Ombudsmannen uttalte at det ikke var noe å bemerke til forslaget, men pekte på at praksis viste at bestemmelser hvor det var nevnt eksempler stort sett bare ble anvendt på slike tilfelle og ikke på andre forhold som burde behandles på samme måte. Ombudsmannen ba derfor om at det måtte presiseres at de eksempler som var nevnt ikke var en uttømmende oppregning av de tilfelle hvor utsettelse kunne gis, men at det også kunne tenkes andre forhold hvor bestemmelsene måtte komme til anvendelse.

Tre saker gjaldt andre forhold, bl. a. innkalling til HV-tjeneste. En HV-soldat som p.g.a. sykdom, legitimert ved legeattest, bare hadde hatt 16 timers tjeneste i 1969 var innkalt til kjøkkentjeneste i 8 timer fra en lørdag kl. 1800 i forbindelse med en befalsfest. Han mente han ikke var forpliktet til slik tjeneste og ba om Ombudsmannens bistand. Ombudsmannen tok saken opp med vedkommende HV-distrikt som klart ga uttrykk for at det ikke var anledning til slik kommandering. Det viste seg at ytterligere 7 mann var innkalt til den samme tjeneste, og på Ombudsmannens henstilling sørget distriktet for at kommanderingen ble kansellert.

Opptjening, godskrivning, tjenestetidens lengde etc.

Det er behandlet 5 saker som alle gjelder tjenestetidens lengde.

En vernepliktig i Sjøforsvaret hadde fått beskjed om at han var overført til Heimevernet. Han var plassert i Sjøheimevernet og hadde fått opplyst at han kunne pålegges 21 dagers tjeneste fordelt etter det vanlige tjenestemønster. Han hadde gjort sin førstegangstjeneste på 18 måneder og hadde i tillegg til dette 5 måneder og 14 dagers ekstra tjeneste fordi han mot slutten av sin førstegangstjeneste sammen med en del andre var sendt til USA for å overta et fartøy. På grunn av uforutsette hendelser var overtakelsen blitt vesentlig for-

sinket. Han anså ikke dette for å være frivillig tjeneste. Han hadde dessuten tidligere fått skriv om at han var fritatt for repetisjonsøvelse og tjeneste i fredstid. Han fant det derfor urimelig at han nå var pålagt HV-tjeneste. Ombudsmannen tok saken opp med vedkommende forsvarsgren, som etter nærmere undersøkelse uttalte at pålegget skyldtes en feiltolkning av mannskapets rulleblad. Innkallingen ble deretter kansellert.

En vernepliktig som hadde gjort tjeneste i 25½ mnd. var overført til Heimevernet og hadde fått beskjed om at han ville få 1 mnds. tjeneste i HV fordelt med en uke pr. år i 4 år. Han var kjent med at den totale tjeneste skulle være 19 mndr. og mente at pålegget om HV-tjeneste måtte være ulovlig. Det viste seg at han hadde 18 mndrs. førstegangstjeneste og deretter et engasjement som befalingsmann i 7½ mnd. Lønnet tjeneste som vervet eller engasjert regnes ikke med i den plikttjeneste som kan pålegges, og Ombudsmannen fant det ikke urimelig at han var pålagt HV-tjeneste som bestemt.

En vernepliktig som, etter å ha gjort sin førstegangstjeneste i Sjøforsvaret, ble overført til Heimevernet klaget over den tjenestetid på 47 dager han var pålagt i Heimevernet. Han hadde avtjent 18 dagers HV-tjeneste og mente selv at han bare hadde 6 dagers tjeneste igjen. Uoverensstemmelsene i beregningen skyldtes at han var dimittert fra Sjøforsvaret ca. 3 uker før full tid i forbindelse med kontingentskifte og avvikling av jule- og nyttårspermisjoner. På hans rulleblad var det bare påført det faktiske antall dager han hadde tjenestegjort, og det var intet sagt om at dette var å betrakte som avtjent 18 mndrs. tjeneste. Heimevernsdistriktet hadde anvendt de bestemmelser Forsvarsdepartementet ga i juni 1969 vedrørende dimittering av vernepliktige mannskaper før den fastsatte dimisjonsdato. Hovedpunktene i disse bestemmelser ble referert i Ombudsmannsnemndas beretning for 1969. Disse bestemmelser kunne imidlertid etter Ombudsmannens oppfatning ikke anvendes i dette tilfelle, fordi den vernepliktige var overført til Heimevernet og hadde avtjent endel av sin HV-tjeneste før bestemmelsene ble satt i verk. Dessuten hadde han ikke fått de opplysninger og den valgmulighet han skulle hatt etter disse bestemmelser. Det ble videre fra Sjøforsvaret bekreftet at den vernepliktiges tjeneste var å betrakte som fullført 18 mndrs. tjeneste og at det var forholdt slik for de øvrige mannskaper som var dimittert samtidig. På denne bakgrunn ble hans tjeneste i Heimevernet beregnet på ny, og hans resttjeneste ble fastsatt til 13 dager. Ombudsmannen hadde intet å bemerke til denne beregning.

Beordring, overføring, forflytning, frabeordring, dimittering.

Det er behandlet 52 saker, hvorav 9 fra tidligere år. En sak er ikke ferdig behandlet.

Det er søkt overføring til Heimevernet i 13 saker, i to av sakene er søknadene innvilget, en har trukket sin søknad tilbake, 3 er gitt utsettelse. I de øvrige saker er det funnet frem til andre løsninger, en er ikke ferdig behandlet ennå. I fire saker fra tidligere er søknadene innvilget.

En søknad gjelder overføring til sivilarbeid.

Fire søknader gjelder overføring til Sivilforsvaret, hvorav en søker overføring fra HV til Sivilforsvaret.

Seksten søker om overføring til annet tjenestested, 10 p.g.a. sykdom eller andre vanskeligheter i hjemmet. Fire av disse er etterkommet. En søkte overføring p.g.a. skolegang og ble overført. En søkte for å kunne ivareta nystartet forretning, men søknaden ble ikke innøstekommet. Fire saker fra tidligere er alle ordnet tilfredsstillende.

To søknader gjelder overføring til FFI, Kjeller for å få nytte sin utdanning. For begge ble det lovet å forsøke å finne en løsning.

Syv saker gjelder diverse andre forhold innen denne gruppe.

Ombudsmannen har hatt til behandling konkrete klager fra vernepliktige mannskaper som av overbevisningsgrunner har søkt overføring til siviltjeneste, og som ikke er blitt dimittert fra militærtjenesten i forbindelse med innlevering av søknaden slik det er forutsatt i lov av 19. mars 1965 om fritaking for militærtjeneste av overbevisningsgrunner.

I lovens § 9 er det bestemt «Framkommer søknaden etter at den vernepliktige er innkalt eller har møtt til militærtjeneste, skal han etter bestemmelse av sine militære foresatte gis utsettelse til saken er avgjort». Det kan i denne sammenheng reises noen tvil om hvem som regnes som «militære foresatte». I de utfyllende bestemmelser som er gitt av Forsvaret heter det imidlertid at «Personell som er inne til tjeneste, dimitteres når søknaden (med uttalelser/attestasjoner) er levert avdelingen». Dette må etter Ombudsmannens oppfatning forstås slik at den nærmeste foresatte som har myndighet til å dimittere ham skal gjøre det.

I foran siterte bestemmelse er det uttalt at det før dimittering kan skje skal foreligge en søknad med uttalelser og attestasjoner. Ombudsmannen er i tvil om det kan forlanges at det i tillegg til søknaden skal foreligge uttalelser og attestasjoner. I lov om fritaking for militærtjeneste av overbevisningsgrunner er det i § 2 bestemt at søknaden skal være grunnlagt og følges av de bevitnelser som søkeren vil bruke som bevis. I de nærmere regler som

er gitt av Kongen i henhold til § 2 er det bestemt hva søknaden skal inneholde. Reglene er gitt 3. juni 1966, og i § 2 er det gitt følgende bestemmelser om dette:

«Søknaden skal inneholde opplysninger om søkerens navn, fødselsdato, adresse, sivile stilling, utdanning og praksis, om deltaking i religiøse eller andre organisasjoner, om søkeren har utført militærtjeneste av noen art og i tilfelle når og ved hvilken avdeling, og om han er inne til eller innkalt til militærtjeneste.

Søkeren skal i søknaden forklare utførlig hvorfor han ikke kan gjøre militærtjeneste av noen art uten å komme i konflikt med sin alvorlige overbevisning. Han skal opplyse hvor lenge han har hatt en slik overbevisning og i tilfelle overfor hvem og når han har gitt uttrykk for sin overbevisning.

Uttalelser og bevitnelser f. eks. fra prest, menighetsforstander, lærer eller andre som søkeren vil bruke som bevis legges ved søknaden.»

Det fremgår av bestemmelsen at det bare er i de tilfelle søkeren vil bruke bevitnelser og uttalelser som bevis at disse skal følge søknaden. Forsvaret kan derfor neppe forlange at slike uttalelser og bevitnelser skal følge søknaden for at det i det hele tatt skal foreligge en gyldig søknad.

Av de saker Ombudsmannen har hatt til behandling synes det å fremgå at Forsvaret i en viss utstrekning også vurderer søknadene. Såvidt Ombudsmannen kan se er det i loven ingen hjemmel for slik vurdering fra Forsvarets side.

I de saker Ombudsmannen har behandlet er den vernepliktige blitt dimittert med en gang etter at det er rettet en henstilling om dette til vedkommende myndighet.

Uniformer, personlig utstyr, erstatning for tap av utstyr.

Det er i denne gruppe behandlet 5 saker, herav 2 fra 1969.

Det er fra flere tillitsmannsutvalg i Hæren rettet en anmodning til Ombudsmannen om å ta opp med sentrale myndigheter spørsmålet om en større tildeling av toalettsåpe. Kvoten er nå på 1 stk. såpe pr. måned. Dette er ikke tilstrekkelig til dusj 3 ganger i uken samt morgen- og kveldstolettet. Det er forutsatt at såpeforbruk utover kvoten skal dekkes av dagpengene. Tillitsmennene mener dette er urimelig fordi dagpengene er så knappe og skal brukes til så mye annet. Tillitsmennene har forsøkt å få saken løst tjenestevei uten at dette har lyktes. Ombudsmannen tok saken opp med Generalintendanten som lovet å sørge for at såpekvoten skulle bli økt.

En soldat som var frastjålet verdifullt privat undervanns fotoutstyr som var oppbevart i forlegningen, anmodet om Ombudsmannens

bistand til å få erstatning for tapet. Fotoutstyret var oppbevart i soldatens skap som var låst. Tyveriet ble anmeldt til politiet, men etterforskningen ga ikke noe resultat. Selv om skapet var låst var det, i likhet med svært mange av mannskapenes skap, ikke tyverisikret. Søknaden om erstatning ble avslått fordi mannskapene har med seg private effekter på eget ansvar. Ombudsmannen hadde intet å bemerke til denne avgjørelse. Soldaten var yrkesfotograf og avhengig av sitt utstyr etter dimisjonen. Ombudsmannen anbefalte ham derfor å søke om billighetserstatning. Søknaden ble imidlertid avslått av Billighetserstatningsutvalget.

Forlegningsforhold.

Det er behandlet 5 saker i denne gruppe.

Tillitsmennene ved en av Hærens avdelinger klaget over belysningen på rommene. Målinger som var foretatt bekreftet at belysningen var alt for dårlig. Avdelingen hadde forsøkt å rette på forholdet, men lysnettet tålte ikke større belastning. En del av mannskapene hadde mye lekselesing, og avdelingen hadde ikke lokaler med den foreskrevne lysstyrke for slik lekselesing. Saken var tatt opp med den lokale forvaltningsmyndighet som hadde fremmet saken videre uten at avdelingen hadde noe kjennskap til hva som videre ville skje. Ombudsmannen undersøkte saken. Det viste seg at den var tatt med på budsjettet for 1971, slik at arbeidet med utbedring kunne startes i januar 1971.

Parkering av biler som vernepliktige mannskaper har med seg under militærtjenesten synes etter hvert å bli et problem for avdelingene. Tillitsmannsutvalget i et kompani ved en av de større leire i Østlandsområdet anmodet om Ombudsmannens bistand i forbindelse med at de hadde mistet sine parkeringsplasser innenfor leiren og var blitt henvist til å parkere sine biler utenfor leiren. Tillitsmennene var misfornøyd med den nye parkeringsplassen, kapasiteten var for liten, avstanden til kasernene var for lang og det var liten eller ingen kontroll med bilene.

Ombudsmannen tok saken opp med avdelingen for å bli nærmere orientert om det spørsmål tillitsmennene hadde tatt opp. Av leirkommandantens redegjørelse fremgikk det at det økende antall privatbiler, det dreide seg om 500—600 biler, gjorde det nødvendig å regulere bilparkeringen, bl. a. av hensyn til trafikksikkerheten for marsjerende avdelinger, brøyteproblemer, kontroll med inn- og utpassering av private kjøretøyer. Kommandanten hadde konsultert fylkesvegkontoret, Vegdirektoratet og vedkommende politikammer. Representanter for disse myndigheter hadde trafikk-

regulert hele området og hadde anbefalt færre og mindre parkeringsplasser i leiren til fordel for en større sentralparkeringsplass utenfor leiren. Opparbeidelsen ble påbegynt høsten 1969 og gjort ferdig våren 1970. Det var provisorisk satt opp to lyskastere. Permanent lysanlegg ble montert sommeren 1970. Leirvaktens streifpatrolje patruljerte parkeringsplassen på sine vaktrunder. Inn- og utkjøringsveier ble markert ved skilt, og forholdene var forøvrig lagt så godt til rette som mulig. Før ordningen ble satt iverk var saken blitt drøftet på avdelingssjefsmøte, møte med organisasjonenes representanter, samarbeidsutvalget og det sentrale tillitsmannsutvalg.

Kompanitillitsmannsutvalget ble gjort kjent med leirkommandantens redegjørelse. Ombudsmannen uttalte i den forbindelse at redegjørelsen viste at parkeringsproblemet hadde mange sider den ansvarlige måtte ta hensyn til. Problemet var viet bred oppmerksomhet og var behandlet samvittighetsfullt for å finne frem til en praktisk løsning som tok hensyn til alle de interesser som måtte tilgodesees. Ombudsmannen hadde intet å bemerke til den løsning leirkommandanten hadde funnet frem til.

Kosthold.

Det er ikke tatt opp nye saker med Ombudsmannen i 1970. Ombudsmannen har arbeidet videre med endel kostholdsspørsmål som er reist tidligere. Således tok Ombudsmannen i skriv av mars 1970 opp med departementet spørsmålet om forhøyelse av kostøret for personell som har pengeforpleining. Kostøret for dette personell var ikke forhøyet siden 1962. Departementet uttalte i den forbindelse at det hadde til hensikt å foreta en omfattende revisjon av Fredsregulativets del I og at det herunder ville være oppmerksom på Ombudsmannens henstilling om å øke erstatningsprisen for kost for de mannskaper som ikke kunne skaffes militær forpleining.

Sjøforsvarets stab tok i skriv av juni 1970 opp med departementet spørsmålet om utbetaling av kostpenger til ugifte mannskaper på permisjon, og forhøyelse av kostøret for mannskaper som bodde hjemme under tjenesten. På bakgrunn av denne henvendelse skrev Ombudsmannen på ny til departementet og ba om at den påtenkte revisjon av fredsregulativet ikke måtte ta like lang tid som regulativrevisjoner vanligvis tok. Ombudsmannen pekte på at det var stor misnøye med de ytelser som ble tilstått mannskapene, og at dette resulterte i episoder som hverken Forsvaret eller mannskapene var tjent med. Ombudsmannen ba om at departementet så raskt som mulig tok standpunkt til hvilke økonomiske forbedringer det var mulig å gjennomføre.

Enkelte endringer i erstatningsprisene for kost og kvarter ble gjennomført fra 1. november 1970.

I beretningen for 1969 ble det opplyst at behovet for et 4. måltid hadde vært meget diskutert og at en prøveordning uten ekstra tilskudd til kostøret var igang ved en rekke avdelinger.

Generalintendanten har for Hærens vedkommende foretatt nærmere undersøkelser om ønsket om et 4. måltid, ut fra den forutsetning at dette måltid må innpasses i avdelingens ordinære kostøre og at det ikke må påløpe utgifter til betjening i forbindelse med måltidet.

Uttalelser om dette er innhentet fra tillitsmannsutvalgene. Ut fra de gitte forutsetninger var det 82,1 pst. som ville opprettholde ordningen med 3 måltider med adgang for de som måtte ønske det til å smøre nistepakke for kvelden. 11 pst. ønsket et enkelt tørrmåltid (brød, smør, litt pålegg og varm drikke) i spisesalen ca. kl. 2000—2030.

Generalintendanten har senere foretatt undersøkelser ved endel av de avdelinger som ønsket et 4. måltid. Disse undersøkelser viser at 10—12 pst. av mannskapene er interessert. Ved en enkelt avdeling er interessen noe større, men dette synes å henge sammen med at avdelingen ikke har ordnede kantineforhold. Det er videre merket en markert økning i fremmøte til det 4. måltid på dager hvor det er servert fisk til middag.

Ut fra de resultater som foreligger, og som stort sett svarer til de undersøkelser som ble foretatt i 1963/64, foreslår Generalintendanten overfor Forsvarsdepartementet at det ikke gjennomføres et 4. måltid innenfor den nåværende økonomiske ramme.

Av de referater fra tillitsmannsutvalgenes møter som Ombudsmannen mottar, synes heller ikke ønsket om et 4. måltid å være særlig stort i Luftforsvaret.

Tjenesteforhold.

Det er behandlet 23 saker, hvorav 4 saker fra tidligere år.

I beretningen for i fjor ble det redegjort for tjenesteforholdene for brannmannskapene ved to av Hærens avdelinger, hvor mannskapene mente at de hadde mer tjeneste enn mannskapene forøvrig. I år har mannskapene ved brannstasjonene ved fire av Luftforsvarets stasjoner tatt opp det samme problem. Det er mannskapenes oppfatning at personelloppsetningen ved brannstasjonene er for knapp og at det av den grunn blir for ofte og for lange vakter. Det blir vanskelig å gjennomføre de permisjoner som vaktssystemet forutsetter, og det blir nødvendig med ekstra kommanderinger. I tillegg til dette kommer den høye bered-

skap. Disse omstendigheter gir et psykisk press som etter mannskapenes oppfatning gjør at denne form for tjeneste blir hardere enn tjenesten forøvrig.

Ombudsmannen har tatt forholdene for brannmannskapene ved flystasjonene opp med Luftforsvarets stab i forbindelse med Ombudsmannsmennndas befarings ved Bodø flystasjon, hvor tillitsmennene klaget over tjenesteforholdene for brannstasjonens mannskaper, og hvor også stasjonssjefen ga uttrykk for at bemanningen og tjenesteforholdene ikke var tilfredsstillende. Luftforsvarets stab har om dette uttalt følgende:

«Det er riktig som anført i Ombudsmannens skriv at mannskapene ved stasjonens brannavdeling kan ha en «arbeidstid» opptil 96 timer pr. uke. Den trange personellrammen i forsvarsgrenen nødvendiggjør en streng prioritering av ressursene og har ført til en relativt hard skiftordning for mannskaper innenfor visse tjenestefelter der det må opprettholdes døgnvakter. Bodø flystasjon har for de 12 utskrevne k/m ved brannavdelingen praktisert en to skiftordning. Denne harde belastning for brannsoldatene har til en viss grad vært kompensert ved å permittere mannskapene i deres fritid ut over det som vanlige permisjonsregler tilsier. Hverken stasjonen eller Luftforsvarets stab anser dette som noen fullgod løsning og kan opplyse at vaktordningen ved brannstasjonen er under revisjon, og at det tas sikte på en tre- eller fire-skiftordning som vil gi en noe lavere ukentlig arbeidstid for de vernepliktige mannskaper. Luftforsvarets stab vil ikke unnlate å gjøre oppmerksom på at Luftkommando Nord-Norge, under arbeidet med en omlegging av skiftordningen, har registrert at de mannskaper som har reist saken synes å ville foretrekke å beholde nåværende to-skiftordning. Luftforsvaret vil arbeide videre med saken og finne frem til den gunstigste løsning, alle forhold tatt i betraktning.»

Elevene ved en av Hærens skoler var i sin fritid beordret til å delta i folkeviseleik sammen med elevene ved en sivil internatskole hvor kurset i folkeviseleik var endel av skoleplanen. Elevene ble beordret en kveld i uken.

I sin henvendelse til Ombudsmannen opplyste tillitsmannen at skolens begrunnelse for denne beordring var at folkeviseleik var en kulturell verdi som Forsvaret burde se som sin oppgave å ta vare på. Hensikten var også at elevene skulle lære å føre seg og å opptre i uniform og få kontakt med elevene ved den sivile skole. Endel av elevene hadde unnlatt å møte, og noen av disse elevene var blitt refset for dette.

Det var elevenes oppfatning at skolesjefen ikke hadde myndighet til å beordre elevene til å delta i denne folkeviseleik. Elevene ville selv disponere sin fritid. De hevdet også at beordringen gikk ut over deres lekselesing.

Generaladvokaten hadde gjennom den kontrollordning som er etablert i forbindelse med utøvelse av disiplinærmyndighet fått kjennskap til saken før den ble tatt opp med Ombudsmannen. Generaladvokaten hadde overfor Sjefen for Hæren foreslått de først ilagte refselser opphevet på grunn av forskjellsbehandling og fordi gjeldende saksbehandlingsregler ikke var fulgt. Det var ikke tatt standpunkt til det prinsipielle spørsmål om skolesjefen kunne beordre elevene til slik tjeneste. Generaladvokaten foreslo imidlertid at dette forhold ble klarlagt og at ytterligere beordringer ble unnlatt til forholdet var avklart.

Saken ble av Sjefen for Hæren forelagt Forsvarsdepartementet som i skriv av 3. juli 1970 uttalte:

«Når det gjelder det spørsmål som er forelagt departementet om skolesjefen har hjemmel til å iverksette obligatorisk undervisning i folkeviseleik, vil en anta at deltakelse i folkeviseleik ikke kan ansees som tjeneste som kan pålegges elevene etter vernepliktsloven, jfr. lovens § 7. Som påpekt av Krigsadvokaten finnes det heller ikke i skoleplanen hjemmel for å pålegge elevene slik undervisning. En har forøvrig bemerket at undervisningen i folkeviseleik som ble iverksatt av skolesjefen i 1966 nå er opphørt og at det ikke lenger foretas beordringer av elevene til å delta i folkeviseleikundervisning.»

De 8 refselser som var ilagt ble opphevet.

Tillitsmennene ved et kompani ved en av Hærens avdelinger reiste spørsmålet om det var adgang til å beordre mannskapene til deltakelse i militære idrettskonkurranser, først og fremst mesterskap av forskjellig grad. Saken var drøftet i kompaniet, og det var opplyst at kompaniene ble pålagt å stille med så og så mange deltakere og at man først og fremst baserte seg på frivillig deltakelse, men at man måtte benytte beordring om ikke kvoten var fylt av frivillige. Tillitsmennene fant det urimelig at deltakelse i militære elitestesterskap skulle betraktes som en integrert del av den alminnelige verneplikt.

Ombudsmannen tok saken opp med bataljonssjefen, som ikke var enig med tillitsmennene i at det var utilbørlig å beordre mannskapene til slike konkurranser. Hensikten med dette var bl. a. å få bredest mulig konkurranse og dermed unngå en konkurranse bare for eliten. Bataljonssjefen viste til Stortingets interesse for mannskapenes fysiske form og trening og pekte på at gjennom masseidretten og arrangementer hvor mannskapene om nødvendig ble pålagt å stille opp, ville soldatens fysiske standard kunne bedres og interessen for trening og fysisk fostring stimuleres.

Nest høyere sjef sluttet seg til bataljonssjefens syn og pekte på at fysisk trening i

Hæren må sees i relasjon til begrepet feltmessig hårdførhet som er en fundamental målsetting innen soldatopplæringen. I den forbindelse ble betydningen av militærløp, militær 5-kamp, militært langrenn og skiskyting fremhevet. Slike konkurranser var viktige også som en spore til fremme av avdelingsånden. Det ble også understreket at de konkurranser tillitsmennene hadde klaget over fant sted i den ordinære tjenestetid.

Ombudsmannen ga overfor tillitsmannsutvalget uttrykk for at det ikke synes å være noe å bemerke til den praksis som ble fulgt med beordring til deltakelse i slike konkurranser i den ordinære daglige tjenestetid.

I forbindelse med eksplosjonsulykken ved Grong, hvor rekrutter fra Steinkjersannan deltok i de omfattende oppryddingsarbeider, tok kompanitillitsmannen for rekruttkompaniet opp spørsmålet om det under de rådende forhold kunne forsvares å kommandere uøvede mannskaper til et så farefullt arbeid. Mannskapene var også misfornøyd med den godtgjørelse på kr. 5,50 pr. dag, som inntil da var utbetalt og reiste spørsmålet om det var riktig at ikke høyere satser kunne komme på tale for slikt arbeid. Etter at det var innhentet nærmere opplysninger om enkelte av tillitsmannens anførsler, ble saken tatt opp med Distriktskommando Trøndelag som skriftlig og muntlig har orientert Ombudsmannen om forholdene i forbindelse med oppryddingsarbeidet etter eksplosjonsulykken. Ombudsmannen har også hatt en samtale med Tøymesteren/DKT som ledet oppryddingsarbeidet med personell fra Hærens forsyningskommando.

Når det gjaldt spørsmålet om det var riktig å bruke så ferske rekrutter til dette oppryddingsarbeidet, uttalte Ombudsmannen bl. a. at det etter en samlet vurdering av de foreliggende opplysninger synes å være på det rene at det til enhver tid er tatt tilbørlig hensyn til personelletts sikkerhet, og at arbeidet er gjennomført på en så forsvarlig måte som situasjonen har gjort mulig. Når det gjaldt godtgjøring til mannskapene var Ombudsmannen enig i at det beløp på kr. 5,50 pr. dag som var utbetalt ikke sto i noe rimelig forhold til det arbeid som var utført og den godtgjøring befalet hadde fått. Befalets godtgjøring var kr. 88,50 pr. dag og var hjemlet i bestemmelsene om godtgjøring for minerydding/uskadeliggjøring hvor sikkerhetsforskriftene ikke kan følges. Arbeidet ble således for befalets vedkommende ansett for risikobetont. Mannskaper og befal arbeidet sammen i grupper. Selv om mannskapene ikke skulle behandle granater som kunne være farlige, kunne ikke risikoen slik arbeidet var lagt opp være vesentlig min-

dre for mannskapene. Arbeidet var også meget anstrengende, det ble således spadd gjennom en masse på ca. 1000 m³. Det var Ombudsmannens oppfatning at godtgjørelsen til mannskapene måtte settes til et vesentlig høyere beløp, slik at det ble et rimelig forhold mellom godtgjørelsen til befal og menige. Ombudsmannen bemerket også at det fra ansvarlig hold ikke hadde vært meningen at mannskapene bare skulle ha kr. 5,50 pr. dag. Det hadde vært forutsetningen at dette spørsmål skulle tas opp med høyere myndighet. På grunn av misforståelser og kommunikasjonsvikt var ikke dette klart for mannskapene som hadde oppfattet kr. 5,50 som den endelige godtgjørelse. Saken om godtgjørelse er fortsatt under behandling. Hærens stab har foreslått at godtgjørelsen settes til ca. kr. 30,— pr. dag.

En heimevernssoldat tok opp spørsmålet om forholdet Heimevern/Sivilforsvar og pekte på at muligheten for utkommandering til Sivilforsvaret etter utført tjeneste i Heimevernet ble brukt som et argument for at mannskapene burde fortsette som frivillige i Heimevernet etter fylte 44 år. Ombudsmannen tok saken opp på Heimevernets Landsråds møte, og det ble gitt uttrykk for at dette var et problem det var grunn til å se nærmere på. Generalinspektøren for Heimevernet har senere i et rundskriv til samtlige Heimevernsdistrikter gjort det klart at det personell som er ferdig med sin hemievernstjeneste, enten ved fylte 44 år eller etter utført 19 mndrs. tjeneste, fortsatt vil bli stående i HV som en mobiliseringsreserve. Dette personell vil det foreløpig ikke bli spørsmål om å overføre til Sivilforsvaret. Generalinspektøren pekte på at det var utillatelig å påvirke personellet til å fortsette i HV under foregivende av at en overføring til Sivilforsvaret er forestående. Generalinspektøren presiserte at dette ikke var en vanlig fremgangsmåte, men for å sikre seg mot at dette skjedde i det hele tatt, påla han distriktssjefene å orientere samtlige områdesjefer om de bestemmelser som gjelder for det personell som etter hvert fritas for Heimevernstjeneste.

Ombudsmannen har i år hatt en rekke henvendelser fra tillitsmenn og mannskaper for øvrig om hvordan det skal forholdes i forbindelse med de endringer som er gjennomført i bestemmelsene om adgang til å gå sivilt kledd på permisjon og bestemmelsene om hår og skjegg. Årsaken til henvendelsene er at mannskapene har kunnet lese om disse endringer i pressen før de nye bestemmelser er kommet ut til avdelingene og har kunnet settes iverk. Det er på begge disse områder gitt klare be-

stemmelser som nå skulle være kjent for samtlige mannskaper.

Permisjoner.

Det er behandlet 13 saker, hvorav 3 fra tidligere år. Endel av disse saker gjelder enkelte soldater og spesielle permisjoner og er ikke av en slik art at det er grunn til å referere dem i beretningen. Det er imidlertid også behandlet endel generelle spørsmål av stor viktighet for mannskapenes trivsel.

En viktig del av brigademannskapenes muligheter for rekreasjon og avkobling er permisjonsreisene til Tromsø og Narvik. Dette gjelder også for andre avdelinger forlagt i Indre Troms, som Bardufoss flystasjon. Disse permisjonsturene blir relativt dyre for mannskapene. Bussprisene har etter en spesiell avtale med Troms Innlands Rutebilselskap vært kr. 25,— for den 12 mil lange turen til Narvik og 15 mil til Tromsø. Denne prisen ble fastsatt i 1966. Dette er ca. 50 pst. moderasjon på de priser sivile passasjerer må betale. På grunn av den generelle lønns- og prisstigning har busselskapet nå funnet det nødvendig å forhøye prisene. For ikke direkte å tape på rutene måtte prisene forhøyes til kr. 37,50. Da det i den senere tid har vært et økende antall soldater som nytter disse rutene, har selskapet som en prøveordning fastsatt prisen til Tromsø til kr. 35,— og til Narvik kr. 30,—. Denne prisforhøyelse har mannskapene reagert ganske kraftig på. I tillegg til bussreisen kommer utgifter til opphold etc. Med kr. 7,— i dagpenger blir det ikke ofte mannskapene får anledning til å foreta slike reiser. I november tok de sentrale tillitsmannsutvalg på Skjold saken opp med de øvrige sentrale utvalg i Brigaden og Bardufoss flystasjon. Troms landforsvar arrangerte senere et møte for tillitsmannsutvalgene hvor saken ble grundig drøftet. Det ble satt ned et redaksjonsutvalg som skulle utarbeide et skriv til Troms landforsvar med de ønsker og krav som var representativt for samtlige berørte soldater fra begge forsvarsgrener i Indre Troms. Dette skriv av 24. nov. ble stilet til Forsvarsdepartementet og hadde følgende ordlyd:

«De siste prisforhøyelser for permisjons-transport til Tromsø og Narvik (fra kr. 25,— til kr. 35,—) har skapt en voldsom reaksjon hos Brigadens og Bardufoss flystasjons personell. De priser som idag betales for denne transport står etter soldatenes mening i et dårlig forhold til deres behov for slike permisjonsreiser og deres betalingsevne.

Den strenge disiplin man må innordne seg som vernepliktig soldat sammen med det faktum at man er forlagt langt fra sine hjem med små eller ingen mulighet til å nå sin familie mer enn en å to ganger i løpet av en ni måneders periode, tvinger fram et krav om

psykisk kompensasjon. Det vil si at man i visse perioder av tjenesten får et slikt krav om avkopling fra det militære livsmønster. Vi som tjenestegjør i Brigaden finner god avkopling i de rike muligheter som finnes til jakt og friluftsliv forøvrig, men som mennesker lever vi ikke av naturen alene. Vi føler et utstrakt behov for kontakt med mennesker utenfor det militære samfunn. Det er en kjent sak at Forsvaret i meget stor grad preger vår nordlige landsdel, og den eneste mulighet man har til å fri seg fra det militære miljø, er å søke inn til de større tettsteder, det vil si byer som Tromsø, Narvik og Harstad.

Avstandene fra forelegningsstedene og inn til de større byer er imidlertid store og transporten dyr. Utgiftene til transport representerer en så stor del av det månedlige innkommanderingstillegg at kun få soldater idag har økonomiske muligheter til å foreta slike permisjonsreiser. Man må her sette innkommanderingstilleggets størrelse i relasjon til at soldatene for en stor del er henvist til å betale for sin hygge og sitt miljø.

I dag er det et privat buss-selskap som står for permisjonstransportene til Narvik og Tromsø uten støtte fra Forsvaret. Man kan vanskelig vente seg at dette selskap skal drive velferdstjeneste for soldatene. Selskapet vil naturlig nok søke å drive sine ruter med overskudd.

Brigaden selv rår over så lite og så dårlig bussmateriell at den ikke har kapasitet til å foreta denne transporten. Den redskapen man idag har står, etter det vi har bragt i erfaring, for største delen på verksted. Dette er selvsagt en lite tilfredsstillende situasjon.

Med bakgrunn i de forannevnte punkter vil vi derfor rette en henstilling til våre myndigheter om å søke en løsning på dette transport- og prisproblem. Vi foreslår at det settes en ens pris på kr. 10,— for transporter til Tromsø og Narvik ved at man iverksetter ett av følgende tiltak:

1. Forsvaret kjøper inn busser til Brigaden slik at man får en habil busspark med en slik kapasitet at permisjonstransporter kan foretas med disse bussene.
2. Forsvaret subsidierer den private permisjonstransport slik at prisene kan holdes på det antydde nivå.

Etter vår mening vil en iverksetting av et av disse tiltakene ha en positiv virkning sett både fra et velferdsmessig og et tjenestemessig synspunkt. Samtidig som flere soldater oftere vil kunne benytte seg av dette tilbud om avkopling, vil de føle en økt trivsel. Noe som igjen vil virke inn på den daglige tjeneste.

Soldatene vil foretrekke at forslagetets første alternativ kommer til anvendelse.

Vi henstiller til Dem om at denne sak får sin snarlige løsning.»

Troms landforsvar har fulgt opp denne saken i et skriv til Forsvarsdepartementet av 27. nov. TLF understreker og underbygger ytterligere de synspunkter tillitsmennene har gitt uttrykk for. TLF peker på at den beste løsning vil være å imøtekomme TLF's tidligere søknader om nytt bussmateriell. Hvis dette ikke kan gjøres eller tar lang tid, foreslår TLF

en direkte subsidiering av disse permisjonsreisene med kr. 20,— pr. billett. Dette vil utgjøre noe mellom kr. 100 000,— til 150 000,— pr. år.

Saken er også fulgt opp av Distriktskommando Nord-Norge som sterkt anbefaler de forslag som er fremmet av TLF. Sjefen for DKN ser på en bedring av transportordningen for permisjonsreiser for soldatene ved de stående avdelinger i Nord-Norge som en viktig sak. En løsning vil i vesentlig grad bidra til å øke soldatenes trivsel ved garnisonene, noe som også vil ha positiv virkning på tjenesten. DK-sjefen har også lagt vekt på at soldatene har vist positiv vilje til å bidra til en løsning av problemene forbundet med permisjonsreiser gjennom sine tillitsmenn.

Ombudsmannen har fått gjenpart av korrespondansen i saken og tok den også opp med Forsvarsdepartementet og uttalte at det var Nemndas oppfatning etter befaringer i Brigaden, senest i mai 1970, at dette var en sak av meget stor betydning for forholdene i Brigaden. Ombudsmannen har ikke fått noen melding om at saken er løst ennå.

Tillitsmennene ved en av Luftforsvarets avdelinger tok opp spørsmålet om fortolkning av reglene om velferdspermisjoner. De hadde inntrykk av at søknader om velferdspermisjoner bare ble innvilget med 5 dager totalt. Hvis man søkte permisjon utover disse 5 dagene måtte det gå av langpermisjonsdagene. Hvis disse var oppbrukt, kunne man risikere at man ikke fikk permisjon. Det syntes som om personellstaben som praktiserte forannevnte ordning, og avdelingens sjef hadde et noe forskjellig syn på forståelsen av bestemmelsene. Ombudsmannen ga i et skriv til avdelingen uttrykk for at det ikke var vanlig praksis å håndheve reglene om velferdspermisjon så strengt at slik permisjon bare kunne innvilges med 5 dager totalt i tjenestetiden. At det ved velferdspermisjon utover 5 dager kan bli tale om trekk av langpermisjonsdager er riktig, men det betyr ikke at man ikke kan få velferdspermisjon utover 5 dager selv om langpermisjonsdagene er oppbrukt. Avdelingens sjef var enig i Ombudsmannens syn og uttalte at søknader om velferdspermisjon måtte behandles individuelt. Han var for øvrig enig i at bestemmelsene synes å være modne for revisjon. Dette er et spørsmål Nemnda tidligere har pekt på i sine beretninger til Stortinget.

Ved Sjøforsvarets rekruttskole har det p. g. a. den korte tid rekruttskolen varer vært praktisert en noe strengere permisjonsordning enn ved andre rekruttskoler. Etter flere henvendelser fra tillitsmenn gjennom Ombudsmannen, ble det i 1968 gjennomført en uke-

sluttpermisjon i løpet av rekruttskolen som en prøveordning. I februar 1970 ble saken tatt opp igjen av tillitsmennene som ønsket permisjonsordningen utvidet. Saken ble tatt opp med rekruttskolen som frarådet en utvidelse og med Sjøforsvarets stab som erklærte seg enig med rekruttskolen. Sjøforsvarets stab la vesentlig vekt på at rekruttskolen var så kort at en utvidelse av permisjonsordningen ville måtte resultere i en forlengelse av skolen, dette ville få kjedelige konsekvenser for den videre tjeneste. Sjøforsvarets stab la også vekt på at mannskaper utskrevet til Marinen normalt ville få mer permisjon i resten av tjenestetiden enn reglene fastsetter. Ombudsmannen hadde intet å bemerke til de synspunkter det var gitt uttrykk for av rekruttskolens sjef og av Sjøforsvarets stab.

Ombudsmannen har i beretningene i de 3 siste år redegjort for de henvendelser som er mottatt om lørdagsfri for mannskapene og det som er foretatt i den forbindelse. Lørdagsfri for mannskapene vil bli gjennomført fra 1. januar 1971. Ordningen vil bli gjennomført etter forskjellige alternativer avhengig av de lokale forhold.

Adgangen til å gå sivilt kledd på permisjon er også et spørsmål Nemnda har omtalt i tidligere beretninger. Dette er også gjennomført ved bestemmelser gitt av Forsvarsdepartementet 23. april 1970. Det er ellers av Forsvarsstaben gitt nærmere bestemmelser om avviklingen av de to frie permisjonsreiser som nå er gjennomført også for mannskaper med 12 mndr.s tjeneste.

Mulighetene for transport med Luftforsvarets fly ved permisjon til Sør-Norge utenom de organiserte gratis permisjonsreiser er mannskapene i Nord-Norge meget opptatt av. Det ble stillet store forventninger til de nye transportflyene C-130, delvis på bakgrunn av uttalelser fra forskjellig hold om at mulighetene ville bli så mye større så snart man fikk de nye flyene i virksomhet. Det har imidlertid vist seg at de vernepliktiges muligheter for billig og rask transport hjem i forbindelse med en mer tilfeldig permisjon ikke er økt i noen vesentlig grad og dette har vakt stor skuffelse. Mannskapene synes å ha hatt forståelsen av at forholdene ville bedre seg etter hvert som man fikk utdannet flypersonell på disse flyene, og etter hvert som man fikk mer erfaring med ruteopplegget. Det har vært Ombudsmannen inntrykk at man neppe kunne regne med noen særlig bedring fordi det antall crew som er utdannet vil gi en lav utnyttelse av kapasiteten. På grunn av de mange klager

Nemnda hørte under sin siste befarings i Brigaden i Nord-Norge, tok Ombudsmannen saken opp med Luftforsvarets stab som har gitt følgende redegjørelse:

«Innføringen av de nye transportflyene C-130 som er forutsatt nyttet av alle forsvarsgrener har ført til en øket militær lufttransportkapasitet. Den tilgjengelige flytid er imidlertid begrenset, og en prioritering av flyoppleggene er derfor nødvendig. En vesentlig del av kapasiteten vil måtte nyttes i forbindelse med større øvelser og personellforflytninger mellom Sør- og Nord-Norge.

For å dekke en del av den rutinemessige personell- og materielltransport som tidligere ble utført med sivile midler har det også vært mulig å innpasse to faste ukentlige ruter med C-130 til Nord-Norge. Disse ble startet i juni d.å. og er ment å dekke en del av Luftforsvarets behov for transport av materiell og personell på tjenestereise. Eventuell ledig kapasitet disponeres etter de prioritetsregler som er gitt i HFL 73—1, Håndbok i Lufttransport kap. VII.

Rutene vil bli satt opp med fra 12 til 40 passasjer seter, avhengig av materiellmengden. Ledige plasser for *permisjonsreisende* vil derfor bli meget begrenset på grunn av det relativt store antall militært personell som vil nytte flyene på tjenestereise.

Plassdisponeringen for disse rutene er tillagt Luftkommando Sør-Norges element på Fornebu for nordgående ruter og Lufttransportkontoret/Bodø flystasjon for sørgående ruter. Gardermoen flystasjon eller 335 skvadron har således ingen sentral posisjon hva plassdisponering angår.

Hærens transportorganisasjon samarbeider med Luftforsvaret og disponerer av og til hele flyets kapasitet til spesielle oppdrag. Under øvelser kan det forekomme at fly må gå med ledig lastekapasitet på enkelte strekninger. Dette vil også skje ved transport av farlig gods som eksplosiver etc. Det er imidlertid lett å forstå at de menige mannskaper som ikke kjenner forholdene til bunns reagerer når de oppdager en slik tilsynelatende ledig kapasitet.

Ved den utstrakte koordinering som er pålagt de enkelte ledd innen lufttransportsektoren regner LST med at kapasiteten på flyene skal bli korrekt utnyttet etter de gitte prioritetsregler, men det må understrekes at det antall seter som vil kunne nyttes av mannskaper på permisjonsreiser vil være begrenset. Basert på den erfaring som høstes ved bruk av C-130 til materiell- og personelltransporter, vil direktiver og bestemmelser fra sentralt hold bli justert i nødvendig utstrekning. En viss prøvetid er nødvendig før en ser på eventuelle endringer i någjeldende ordning.»

Denne redegjørelsen har Ombudsmannen gjort tillitsmannsutvalgene i Brigaden kjent med.

Velferd.

Det er i år behandlet 2 nye saker i denne gruppe.

Tillitsmannsutvalget ved en av Sjøforsvarets avdelinger Nord-Norge som drøftet velferds-

tjenesten i sin alminnelighet, uttalte om kinodriften at eventuelle underskudd burde sees samlet i landsmålestokk, og at det burde stilles midler til disposisjon til en samlet dekning av dette underskudd.

Ombudsmannen tok saken opp med Forsvarets velferdstjeneste som bl. a. uttalte:

«Kinodriften ved små og avsidesliggende avdelinger har gjentatte ganger vært oppe til vurdering. Ved tildeling av *Tilskudd til velferd* (2801), er det lagt spesiell vekt på Sjøforsvarets vanskeligheter. Således har f.eks. Sjøforsvaret på denne konto fått tildelt kr. 265 000,— for 1971. Til sammenlikning kan nevnes at Hæren har fått kr. 450 000,— og Luftforsvaret kr. 186 000,—.

Velferdsrådet har flere ganger vurdert spørsmålet om å se hele kinodriften i Forsvaret under ett, dvs. at utgifter og inntekter føres over en sentral konto, slik at avdelingene ikke tar kinodriften inn i regnskapet for avdelingenes velferdskonto.

Da det foreligger ulike syn på en slik samordning av kinodriften — har en foreløpig ikke funnet annen løsning enn at stabene ved tildeling av midler er pålagt å ta spesielle hensyn til de vanskeligheter avdelingene står overfor. Ved hovedfordelingen av kap. 1716 er det alltid tatt hensyn til Sjøforsvarets fartøyer og avdelinger i Nord-Norge.»

Ombudsmannen gjorde tillitsmennene kjent med denne uttalelsen og uttalte at det for øyeblikket ikke var noe mer Ombudsmannen kunne gjøre.

I forbindelse med innvielsen av et nytt kinolokale ved en av Hærens avdelinger ble instuksen for kinodrift diskutert i det sentrale tillitsmannsutvalg. To punkter i avdelingens forslag reagerte tillitsmennene på. Disse punkter hadde følgende ordlyd:

«Andre og tredje benkerad på hver side i amfi er reservert befall med pårørende.

Til ordinær kino, teaterforestillinger, konserter og eventuelt andre arrangementer, har befalet eller befalets pårørende samt sivil ansatte med adgangskort til leiren, anledning til å forhåndsbestille billetter.»

Tillitsmennenes syn var følgende:

«Velferdstjenesten bør etter vår oppfatning ta seg av soldatenes ve og vel. Vi har ikke noe imot at befalet også får nytte godt av velferdstjenesten, men vi reagerer på særordninger for befalet av denne art som det her er tale om.

De forestillinger det her dreier seg om foregår på fritiden for de menige såvel som for befalet. Ordningen slik den nå er, bidrar til å skape et kunstig og unødig skille mellom befall og menige. De to gruppene bør kunne sitte sammen uten at den ene gruppen skal ha noen fordel fremfor den andre. Når de sitter sammen får de dessuten bedre anledning til å bli kjent med hverandre.

Ikke minst fordi dette er en ny kinosal bør

man her tilstrebe et reglement som er i pakt med samfunnsutviklingen forøvrig, uansett om det finnes leirer hvor denne ordning praktiseres. Vi kjenner forøvrig til at det motsatte er tilfelle.»

Befalet anførte at:

«Under forutsetning at instruksen opprettholdes i sin nåværende form vil 160 befall og 60 sivil ansatte ved avdelinger tilknyttet — — — moen legge beslag på 46 sitteplasser. Heri er iberegnet 8 leirbefall.

Her kan også innskytes at ledige plasser kan benyttes av menig personell ved forestillingens begynnelse. Kinosalen har en kapasitet på 478 plasser.

Ved alle arrangementer betaler befalet dobbelt pris i forhold til soldatene.

Befalet må bruke endel av sin fritid til forberedelser for neste dags tjeneste og har dermed liten anledning til å kontrollere kødannelser i den utstrekning som soldatene har ved at de kan oppholde seg i kantine-lokalet som ligger i nær tilknytning til kinobygget.

En er heller ikke så sikker på om det yngre befall (ny-uteksaminerte sersjanter) vil føle seg så vel tilrette sammen med bare menig personell.»

Da man under møtet i det sentrale tillitsmannsutvalg ikke fant å kunne trekke noen konklusjon i saken, ble det bestemt å forelegge saken for Ombudsmannen.

Ombudsmannen drøftet saken med sjefen for Forsvarets velferdstjeneste og velferdsinspektørene. Saken ble også diskutert med Nemnda. I sitt svar til avdelingen uttalte Ombudsmannen bl. a.:

«Det synes å være en alminnelig oppfatning at den forskjell mellom befall og menige som en slik særordning markerer bør fjernes. Ombudsmannen vil dog presisere at de lokale forhold ved enkelte avdelinger kan gjøre det nødvendig med en særordning for fast ansatt militært og sivilt personell, uten at dette av menig personell bør oppfattes som en diskriminering. Ombudsmannen for sin del er i tvil om de argumenter som anføres for en særordning for befalet på — — — moen i og for seg er tungtveiende nok. Ombudsmannen finner imidlertid ikke grunn til å gå nærmere inn på dette, idet man bør bestrebe seg på å finne frem til en enkel ordning som sikrer alle en mulighet til å forhåndsbestille plass. Forhåndsvalg av nummererte billetter er en omstendelig sak. Det man imidlertid med stort hell har gjennomført ved mange militære kinoer er en enkel nummerering av benkeradene med den samme adgang til å bestille på forhånd for alt sivilt og militært personell som har adgang til kinoen. Dette har ifølge velferdsinspektørene latt seg gjennomføre uten særlige omkostninger og merarbeid.

Ombudsmannen håper at man ved en slik ordning kan løse et problem som etter Ombudsmannens erfaring lett skaper misnøye.»

Politisk virksomhet i Forsvaret er et spørsmål som i det forløpne år har vært meget dis-

kutert. Dette spørsmål ble grundig debattert på begge landsdelskonferansene for tillitsmenn, Ombudsmannen viser for så vidt til det som er sagt under referatet fra disse konferanser.

Innstillingen fra det utvalg som ble nedsatt for å vurdere politisk virksomhet i Forsvaret har vært forelagt Ombudsmannsnemnda til uttalelse. Nemnda hadde ikke noen særlige bemerkninger til flertallets innstilling, som Nemnda i det vesentlige sluttet seg til. I sin uttalelse uttalte Nemnda følgende:

«Utvalgets innstilling ble drøftet i Ombudsmannsnemndas møte den 30/9 og 1/10.

Nemnda sluttet seg til flertallets innstilling, men det er Nemndas oppfatning at de innledende bestemmelser i I pkt. 1 og II pkt. 2 er svært uklart formulert og egnet til misforståelser og fortolkningsvanskeligheter.

Nemnda vil foreslå at pkt. 1 og 2 gis en annen formulering og tas inn under I og at II blir bestående av innstillingens pkt. 3 og 4.

Nemnda vil foreslå følgende ordlyd:

Pkt. 1. Utenfor de militære avdelinger og stasjoner har tjenestegjørende personell i Forsvaret samme adgang som sivile til å delta i politisk virksomhet.

Pkt. 2. Innenfor de militære avdelinger og stasjoner har tjenestegjørende personell i Forsvaret adgang til å drive den politiske virksomhet nærværende bestemmelser hjemler.

Det er Nemndas oppfatning at flertallets III pkt. 9 er for restriktiv. Mindretallets forslag er etter Nemndas oppfatning fornuftigere i dagens situasjon, men med det forbehold at det må være avdelingens eget personell som skriver i leiravisen. Nemnda vil foreslå følgende ordlyd for III pkt. 9:

Pkt. 9. Innlegg fra avdelingens personell om politiske spørsmål kan inntas og debatteres i leiravisene. Redaktøren må påse at det ikke tas inn stoff som er i strid med vanlig presseskikk eller sikkerhetsbestemmelsene i Forsvaret.

Når det gjelder III pkt. 13 vil Nemnda foreslå at man bare nøyer seg med å bestemme hvor det politiske stoff skal være å finne og at man tar ut den setning som presiserer at slikt stoff ikke skal sirkulere.

III pkt. 13 vil da få følgende ordlyd:

Pkt. 13. Politiske tidsskrifter kan distribueres til avdelinger, stasjoner m. v. og skal legges ut på forværelse, leserom/bibliotek og mannskapenes oppholdsrom.»

Kantiner.

Det er behandlet to saker som angår kantinevirksomheten.

Sjefen for Sjøforsvarskommando Nord-Norge pekte på i en henvendelse til Ombudsmannen at uttalelser fra mannskapene synes å tyde på at prisene på flere av de mest aktuelle varesorter varierte fra kantine til kantine. SK-sjefen skrev følgende:

«Sjøforsvarskommando Nord-Norge har i den senere tid mottatt spørsmål fra menige mannskaper hvorfor prisene på flere av de

mest aktuelle varesorter i Statens Kantiner varierer fra en Kantine til en annen.

SKN har ved henvendelse til konsulent O. J. Larsen, Statens Kantiner i Nord-Norge fått opplyst at det for en del varesorter, f. eks. mineralvann, skal være like utsalgspriser for alle Kantiner i hele landet.

En har på grunnlag av ovennevnte fått tilsendt prisliste fra 6 Kantiner på en del aktuelle varer. Hvis de oppgitte priser er korrekte kan SKN ikke se at prisene er like på enkelte varesorter, kfr. vedlegg.

Når det gjelder prisene på smørbrød er en ikke sikker på om disse kan være like på alle Kantiner, men når man på enkelte Kantineutsalg får smørbrød med f. eks. røkt laks, ikke seilaks, for kr. 2,10 pr. stk., ville sikkert mannskaper tjenestegjørende i Nord-Norge sette stor pris på at slike delikatesser også kunne fåes kjøpt på Kantinene i Nord-Norge.

SKN vil gjerne at herr Ombudsmannen foretar en undersøkelse vedrørende oppgitte prisforskjell på nevnte varesorter slik at mannskapene kan bli orientert.»

Saken ble tatt opp med Statens kantiner som ga denne redegjørelse:

«Det vises til Deres brev av 13. ds.

En beklager at Deres brev av 6/2 d. å. på grunn av en misforståelse ikke er blitt besvart tidligere.

Vedrørende de spørsmål som er reist i SKN's brev av 19/1 d. å. til Dem bemerkes:

Generelt.

Som alminnelig regel gjelder prinsippet om samme utsalgspris for samme vare ved alle SK's utsalgssteder.

I visse tilfelle vil praktiske forhold hindre en strengt bokstavelig gjennomføring av dette prinsippet. Det gjelder særlig følgende vareslag:

Bakverk. På de steder hvor varene framstilles ved egenproduksjon nyttes ens oppskrifter, med sikte bl. a. på å oppnå ens størrelser og kvaliteter. Her vil også utsalgsprisene være ens. Hvor kantinene er henvist til å kjøpe ferdig bakverk, vil kvalitet og størrelse — og dermed selvsagt innkjøpspris — kunne variere fra sted til sted, til dels så sterkt at det reelt sett ikke dreier seg om samme vare. Selv om varebetegnelsen er felles, vil utsalgsprisen i slike tilfelle kunne bli forskjellig.

Frukt. For frisk frukt gjør det seg gjeldende et lignende forhold som for bakverk. Frisk frukt — norskavlet som importert — må av forståelige grunner kjøpes inn lokalt eller distriktvis. Utsalgsprisen vil dermed måtte variere på grunnlag av de kvaliteter og sorteringer som til enhver tid kan skaffes på de forskjellige utsalgssteder.

Melk. Leskedrikk. For disse varer vil porsjonsprisen være avhengig av glass-størrelsen. For de standard glass-størrelser som SK er blitt stående ved, gjelder sentralt fastsatte priser. Imidlertid forekommer det enkelte kantiner som fremdeles har glass av størrelser som avviker fra gjeldende standard. Ved disse kantiner beregnes porsjonsprisen lokalt, på grunnlag av en sentralt fastsatt literpris.

Et lignende forhold gjelder for mineralvann fra dispenser.

Mineralvann (på flasker), vøterøl, lagerøl. Ved servering eller flaskevis salg avhenger utsalgsprisen i første rekke av følgende 3 forhold: Varetype (frukt drikk, cola-drikk, brus o. s. v.), flaskestørrelse (halv- eller kvart-flaske), og hvorvidt prisen regnes med eller uten flaskepant.

På grunnlag herav opereres det med 2 sett av priser: *Serveringspris* beregnes når salget skjer under lignende forhold som ved sivil kafé — d. v. s. varen leveres avkjølt, og utstyr som bord, stol, drikkeglass m. v. står til rådighet for gjesten. Når salget skjer på et sted hvor slikt utstyr ikke står til rådighet, beregnes *kioskpris*, som ligger noe lavere.

Såvel serveringspris som kioskpris er sentralt fastsatt. Serveringsprisen er ens for hele landet. Kioskprisen derimot kan differere fra distrikt til distrikt med 5 à 10 øre pr. flaske. Kioskprisen må nemlig fastsettes under et visst hensyn til vanlig kjøpmannspris i distriktet, for å sikre seg mot misbruk i form av formidlingskjøp, særlig på steder hvor frakttilllegg medfører særlig høye butikkpriser. Det samme er tilfellet for salg i hele kasser — som oftest i forbindelse med arrangements, spleiselag o. l. I slike tilfelle beregnes en utsalgspris som ligger 5 à 10 øre pr. flaske lavere enn den vanlige kjøpmannspris på stedet.

Priseksempler oppgitt i vedlegg til SKN's brev av 19/1 d. å.

Som vedlegg 1 følger avskrift av oppstilling i bilag til SKN's brev av 19/1 d. å., supplert med oppgave over de sentralt fastsatte priser på vedkommende varer (siste rubrikk). Hvor det ikke er samsvar mellom angitt og fastsatt pris, er det i særskilt rubrikk henvist til merknader i vedlegg 2.

Samtlige merknader er opplysninger innhentet fra vedkommende kantines bestyrer.

Kantinens utvalg av serveringsvarer.

Til det som er anført i punkt 4 i SKN's brev av 19/1 d. å. bemerkes:

For smørbrød gjelder ens priser på landsbasis. Den enkelte kantines utvalg av smørbrød bestemmes imidlertid av to lokale forhold — produksjonsmuligheter og avsetningsmuligheter. Ved en rekke kantiner er de lokale kjøkkenforhold slik at de ikke tillater produksjon av et særlig rikholdig utvalg. (Dette er f. eks. tilfellet ved KNM «Harald Hårfagre»). Men selv på steder hvor kjøkkenforholdene i og for seg er tilfredsstillende, vil som regel driftsmessige hensyn forby et så omfattende utvalg av smørbrød som det er mulig å framby ved en kantine som f. eks. SKV Haakonvern.

For at smørbrødproduksjonen skal kunne settes i gang ved en kantine, må den lokale etterspørsel være av et visst omfang. Framstilling av smørbrød medfører nemlig ikke bare høye arbeidskostnader. Fordi det dreier seg om en vare med liten holdbarhet, medfører smørbrød-framstillingen også en meget betydelig risiko for tap på overliggende varer — råvarer som ferdigvarer. Med de gjeldende serveringspriser blir det da nødvendig å konsentrere produksjonen om de typer som er gjenstand for en rimelig etterspørsel. Erfaringsmessig er dette varme smørbrød (speil-

egg, karbonade, pølse). Det har fra SK's side vært gjort en lang rekke forsøk med utvidet smørbrød-utvalg ved mannskapskantinene, men manglende interesse blant kundene har i de fleste tilfelle gjort at forsøkene må betegnes som mislykket.»

Ved oversendelsen til SKN uttalte Ombudsmannen at Forsvarsdepartementet i nær fremtid ville ta standpunkt til Kantineutvalgets innstilling og at det vel var grunn til å regne med at kantinedriften ville bli omlagt, slik at den enkelte avdeling kom sterkere inn i bildet enn tidligere.

Tillitsmennene ved en av Luftforsvarets stasjoner med skifttjeneste anmodet om Ombudsmannens bistand i forbindelse med at Statens kantiner hadde bestemt at kantinenes åpningstider skulle innskrenkes vesentlig, bl. a. skulle kantinen være stengt søn- og helligdager. Stasjonen hadde protestert mot innskrenkningen direkte overfor Statens kantiner og uttalte bl. a.:

«Som meddelt under nevnte samtale anser stasjonen at kantineutsalget er av stor velferdsmessig betydning for mannskapene, og av denne grunn har man alltid motsatt seg henstillinger fra representanter for Statens kantiner om å medvirke til å redusere åpningstiden.

For å gjøre stasjonens stilling klar med hensyn til den bebudede innskrenkning av driften meddeles at det fremdeles er av stor velferdsmessig betydning å beholde den nuværende åpningstid uavkortet og slik at mannskapene også har anledning til å benytte kantineutsalget lørdager og helgedager. På grunn av helkontinuerlig drift og beredskap er det av særskilt betydning at kantineutsalget også er åpent disse dager.

Såvidt vites er målsetting, organisasjons- og driftsformer ved Statens kantiner under vurdering, og det ville synes naturlig om driften av kantinen ved stasjonen fortsatte uendret, ihvertfall til myndighetene hadde truffet avgjørelse om den nevnte målsetting m. v.»

Saken ble tatt opp med Statens kantiner som i sitt svar redegjorde for de driftsmessige forhold. Kantine hadde i 1969 gått med et underskudd på kr. 18 175,—. Omsetningen var i 1969 kr. 58 405, mens lønns- og sosiale omkostninger beløp seg til kr. 30 930,—. Man regnet med at de innskrenkninger i åpningstider som var foreslått ville føre til at underskuddet ville bli redusert med ca. kr. 10 000,— pr. år. Statens kantiner fant ikke grunn til å ta opp til ny vurdering det vedtak om innskrenkning av åpningstider som var fattet av styret med dissens fra Luftforsvarets representant.

I sitt svar til tillitsmennene gjorde Ombudsmannen oppmerksom på at Forsvarsdepartementet arbeidet med innstillingen om kantinenes fremtidige virksomhet og foreslo

at saken ble stillet i bero til resultatet av dette arbeid forelå.

Kantineutvalgets innstilling har vært forelagt Nemnda til uttalelse. Nemnda avga i møte den 7.—8. april følgende uttalelse:

«Ombudsmannen viser til departementets skriv av 24. feb. 1970.

Innstillingen, som tidligere er oversendt Ombudsmannnemndas medlemmer, ble behandlet på Nemndas møte den 7.—8. april d. å.

Nemnda slutter seg til de synspunkter utvalgets flertall har gitt uttrykk for i innstillingen, og Nemnda finner grunn til å understreke viktigheten av enkelte av disse synspunkter.

I innstillingen er det uttalt at soldaten er kantinehovedkunde og at hovedvekten derfor i første rekke bør legges på å dekke soldatens primære behov for serverings- og butikkvarer. I sin vurdering av varespekteret uttaler utvalget at det primære behov for varer vil være kaker, smørbrød, kalde og varme drikker og enkelte butikkvarer. Ellers vil utvalget overlate til den enkelte kantine lokalt å avgjøre i hvilken utstrekning kantine skal dekke soldatens behov for varer for øvrig. Dette er helt overensstemmende med det syn Nemnda har på dette spørsmål.

Utvalget uttaler også at kantine-tjenesten i likhet med den øvrige velferdsvirksomhet, så langt økonomiske og andre hensyn tillater det, bør inngå i den enkelte avdelings organisasjon. Nemnda er enig i dette og slutter seg også til at alternativet «Kantine-tjenesten som ledd i den militære forvaltning» synes å være den mest hensiktsmessige for å løse kantine-tjenesten.

Den driftsform som utvalget har valgt forsetter at visse utgifter blir overført til dekning over statsbudsjettet. Nemnda, med unnatakelse av Nemndas medlem Cato Kvaal, har vært av den oppfatning at subsidiering av kantinedriften ikke er heldig. Innenfor den strenge økonomiske rammen man har i Forsvaret vil man lett stå overfor et valg mellom subsidiering av kantine eller en økning av soldatens dagpenger, og det har vært Nemndas oppfatning at man burde velge å øke soldatens dagpenger. Slik subsidieringen vil arte seg etter flertallets forslag, finner imidlertid Nemnda dette som en naturlig del av flertallets forslag til driftsform og finansiering.

Utvalget foreslår lokale og et sentralt kantine-råd. Nemnda er enig i at det på lokalt plan bør være et råd, men ber departementet overveie om ikke dette er en oppgave som kan tillegges avdelingens tillitsmannsutvalg. Som nevnt av utvalget er soldaten kantinehovedkunde, og hovedvekten skal legges på å dekke soldatens behov. De oppgaver rådet er tiltenkt vil også kunne løses av tillitsmannsutvalgene. Nå vil rådet etter utvalgets forslag få en viss bestemmende myndighet, dette vil være i strid med tillitsmannsutvalgenes nåværende arbeidsoppgaver. Dette sammen med utvalgenes sammensetning er imidlertid spørsmål som drøftes av det utvalg som er nedsatt for å se på tillitsmannsutvalgenes virksomhet. Det synes derfor å være grunn til å vente med å ta standpunkt til spørsmålet om organiseringen av de lokale kantine-råd inntil utvalget

som vurderer tillitsmannsutvalgenes virksomhet har avgitt sin innstilling.

Når det gjelder det sentrale kantine-råd er Nemnda noe i tvil om behovet for et slikt råd. Nemnda er tilbøyelig til å være enig med oblt. Erichsen i at dette spørsmål i alle fall bør sees i sammenheng med spørsmålet om et sentralt velferdsråd.

Utvalget har foreslått servering av øl i kantine. Nemnda er klar over at dette er et spørsmål som lenge har vært diskutert av mannskapene og at det er mange som har gitt uttrykk for ønske om slik servering. I Ombudsmannnemnda er det delte meninger om dette spørsmål. At slik servering også kan ha sine uheldige sider synes åpenbart, uten at Nemnda finner grunn til å gå inn på dette i denne sammenheng. I Sverige har det siden september i fjor vært igang en prøveordning ved ca. 2/3 av de militære avdelinger. Det foretas i denne sammenheng visse sosiologiske undersøkelser som sikkert vil være av interesse også her i landet. Nemnda vil derfor foreslå at det ikke tas noe standpunkt til dette spørsmål før resultatene av den svenske prøveordning foreligger høsten 1970, og at man i alle fall først etablerer en prøveordning ved enkelte av våre avdelinger før man treffer noen endelig avgjørelse av dette spørsmål. Nemndas medlem, Cato Kvaal, vil sterkt fraråde at det åpnes adgang til servering av øl i Statens kantine.

Det konsentrat av utvalgets innstilling som er sendt ut til tillitsmannsutvalgene er behandlet i endel utvalg. Kopi av møteprotokollene for så vidt angår dette spørsmål følger vedlagt. Saken er bebudet behandlet i flere utvalg, og uttalelsene skal bli oversendt så snart referatene kommer til Ombudsmannens kontor.»

Disiplinærsaker.

Det er i år behandlet 12 refselsessaker, hvorav 4 fra tidligere år.

I forbindelse med sin kontroll av utøvelsen av disiplinærmyndigheten var Generaladvokaten blitt oppmerksom på en refselsesak hvor en soldat var refset bl. a. for å ha truet med Ombudsmannen. I en påtegning til Hærens stab uttalte Generaladvokaten bl. a. at soldaten hadde full anledning til å klage til Ombudsmannen. Et tilkjennegivende herav bør ikke oppfattes som en trussel og kan ikke være refsbart. Noe annet er det at et slikt tilkjennegivende kan fremsettes på en slik måte at det kan ansees som en respektstridig oppførsel overfor vedkommende befalingsmann. Selv om refselsesordren hadde fått en uheldig formulering, fant ikke Generaladvokaten grunn til å foreslå ytterligere forføyninger. Ombudsmannen fikk utlånt refselsesakens dokumenter og fant intet å bemerke til Generaladvokatens uttalelse.

De refselsessaker som er behandlet er så personlig preget og er ellers av en slik art at de har liten almen interesse. En del saker er ikke endelig avgjort, i enkelte av dem har Ge-

neraladvokaten foreslått ilagte refselsler opphevet.

Forholdet mellom befal og menige.

Det er ikke tatt opp noen saker med Ombudsmannen i år i denne gruppe. Det kan synes som om det er liten overensstemmelse mellom den til dels kraftige kritikk som er fremkommet i den offentlige debatt i løpet av 1970 når det gjelder bl. a. befalets opptreden og det faktum at det ikke er fremmet noen slike klager for Ombudsmannen. Ombudsmannen har imidlertid alltid hatt svært få saker hvor det er klaget på befalet. Det er vel grunn til å tro at dette bl. a. henger sammen med at mannskapene kvier seg for å ta opp slike saker, og at de forhold og hendelser som er årsak til misnøyen isolert sett er så bagatellmessige at mannskapene ikke finner grunn til å forfølge dem videre. Enkelte saker innenfor andre grupper, f. eks. disiplinærsaker, vil omfatte forholdet befal/menige i videste forstand.

Tillitsmannsordningen.

I beretningen for i fjor orienterte Ombudsmannen om behovet for å få nedsatt et utvalg til å vurdere gjeldende bestemmelser om tillitsmannsutvalgenes virksomhet. Ved kgl. res. av 27. feb. 1970 ble det nedsatt et utvalg som avga sin innstilling den 30. juni 1970. Ved skriv av 3. nov. 1970 anmodet Forsvarsdepartementet utvalget om å se nærmere på enkelte av de spørsmål som hadde vært gjenstand for særlig debatt etter at innstillingen var avgitt. Utvalgets innstilling har vært drøftet av Ombudsmannsnemnda som ikke hadde noen spesielle merknader til utvalgets innstilling. Nemnda var dog noe i tvil om den foreslåtte ordning for valg av befalets representanter til utvalget. Nemnda mente det ville vært en bedre ordning om befalets representanter ble valgt fritt av avdelingens befal på samme måte som mannskapenes representanter ble valgt. Nemnda slutter seg ellers til flertallets innstilling når det gjaldt spørsmål om medbestemmelsesretten. Utvalgets tilleggsinnstilling har ikke vært behandlet i Nemnda.

Det er i år holdt færre distriktsvise tillitsmannskonferanser. Dette henger sammen med at det i år er gjennomført som en prøveordning to store landsdelskonferanser, en i Nord-Norge og en i Sør-Norge. Når det gjelder den fremtidige ordning for konferanser, har for øvrig det nedsatte utvalg foreslått at man skal fortsette med de årlige distriktskonferanser og en landskonferanse i året med representanter valgt på de distriktsvise tillitsmannskonferanser. Det er utvalgets håp at en med denne ordning vil få en grundig gjen-

nomdrøfting av problemene på de distriktsvise konferanser, og så få en mindre og dermed mer effektiv landskonferanse som kan diskutere problemene med Forsvarets politiske og militære ledelse.

Landsdelskonferansen for Nord-Norges avdelinger ble arrangert 28.—30. februar på Se-termoen. Konferansen ble lagt opp og ledet av Ombudsmannen i samråd med Forsvarsdepartementet og Forsvarsstaben. Det var lagt opp følgende program for konferansen:

«Onsdag 28. jan.:

- Kl. 0830 Åpning.
 » 0900—1230 Mannskapenes økonomiske og sosiale kår. Innledning v/departementsråd Erik Himle. Gruppearbeid.
 » 1230—1330 Lunsj.
 » 1330—1700 Plenumsdiskusjon.
 » 1900 Middag, hyggelig samvær.

Torsdag 29. jan.:

- Kl. 0830—1230 Regler for politisk virksomhet i Forsvaret. Innledning v/pressekonsulent Erling Faaland. Gruppearbeid.
 » 1230—1330 Lunsj.
 » 1330—1700 Plenumsdiskusjon.
 » 1900 Middag, hyggelig samvær.

Fredag 30. jan.:

- Kl. 0830—1230 Tillitsmannsordningen i Forsvaret. Innledning v/ombudsmann Edgar Andreassen. Gruppearbeid.
 » 1230—1330 Lunsj.
 » 1330—1700 Plenumsdiskusjon.
 » 1730 Middag.»

Det deltok 14 offiserer og 52 tillitsmenn i konferansen. Dessuten møtte det 32 representanter fra Stortinget, Forsvarsdepartementet, Forsvarsstaben, forsvarsgrenene og Ombudsmannsnemnda.

Etter departementsråd Himles innledning om mannskapenes økonomiske og sosiale kår fikk arbeidsgruppene forskjellige spørsmål å drøfte og besvare. Gruppens svar dannet så grunnlaget for plenumsdiskusjon.

Når det gjaldt forsørgertillegg uttalte gruppene som behandlet dette spørsmål at den nåværende ordning var utilfredsstillende. Tillegget dekker i dag ikke soldatfamiliens reelle levekostnader. Det ble videre foreslått at tillegget ble delt i et botillegg og et levekostnadstillegg. Det ble spesielt pekt på at de barnløse hustruer, som på grunn av sykdom eller andre årsaker ikke kunne få arbeid, var meget vanskeligstillet. Det ble videre foreslått at tillegget ble indeksregulert, at det ble bevilget over sosialbudsjettet og at det ble gjennomført en bredt anlagt analyse av hele dette problemkompleks. Den etterfølgende plenumsdisku-

sjon sluttet seg til de synspunkter gruppene hadde gitt uttrykk for.

Tjenestetillegget (dagpengene) mente gruppene var for lavt og de hadde inntrykk av at forhøyelsene skjer sporadisk for å stanse den verste kritikk. Det ble videre pekt på at den geografiske plassering av avdelingene førte til stor ulikhet i mannskapenes økonomi. Det ble som et eksempel pekt på at mannskapene i Indre Troms må betale kr. 25,— for å komme til nærmeste aktuelle permisjonssted, mens mannskapene i Brigadens 3. bataljon greier det samme for en bussutgift på kr. 0,50. Det var gruppens oppfatning at reise penger i forbindelse med permisjon var det første dagpengene ble brukt til. For å rette opp de skjevheter plasseringene medførte, mente gruppene man kunne gjennomføre gratis permisjons-transporter for avsidesliggende avdelinger, sjøtillegg for sjøfarende marinesoldater og ekstratillegg for små avsidesliggende avdelinger. Under plenumsdiskusjonen ble det spesielt pekt på ulikheter når det gjaldt utgifter til permisjonsreiser avhengig av det tjenestested man ble fordelt til.

Når det gjaldt de øvrige økonomiske og sosiale ytelser, ble det gitt uttrykk for at antallet gratis permisjonsreiser burde økes, at adgangen til utbetaling av kostgodtgjørelse under permisjon burde utvides, at det måtte bli anledning til å bruke sivile klær under permisjon, at man burde få en ordning med dimmisjonspenger, at en ordning med frilørdager burde gjennomføres, at det burde nedsettes et utvalg til å se på hele permisjonssystemet. Når det gjaldt prioriteringen av disse spørsmål, var det enighet om at forsørgertillegget måtte gis 1. prioritet, deretter dagpenger og permisjonsreiser.

Pressekonsulent Erling Faaland, Luftforsvarets stab, innledet om politisk virksomhet i Forsvaret. Gruppene som behandlet forskjellige spørsmål om dette emne pekte på at det er en mindre del av soldatene som har et reelt behov for å drive politisk virksomhet under militærtjenesten. Man mente at allerede gjeldende bestemmelser ga anledning til en større aktivitet fra de politiske partiers side. De politiske partier og deres ungdomsorganisasjoner burde få en større anledning til å avholde foredrags- og diskusjonsmøter for befal og mannskaper, både enkeltvis og som fellesmøter. Det er kjent at det i dag diskuteres både politiske og samfunnsmessige spørsmål, og det er ønskelig å få denne debatten i et eget forum. Den informasjonsvirksomhet som drives i dag mente man ikke var tilfredsstillende, det gjaldt informasjon på alle områder. Det var en alminnelig oppfatning at spørsmålet om politisk virksomhet i Forsvaret ikke hadde de

dimensjoner man kunne få inntrykk av gjennom den debatt som hadde funnet sted. Under plenumsdiskusjonen ble det pekt på mangelfull informasjon og at det var behov for en oppmyking av bestemmelsene om politisk virksomhet.

Omhubds mannen for Forsvaret, Edgar Andreassen, innledet om tillitsmannsordningen i Forsvaret.

Fra gruppens side ble det gitt uttrykk for at tillitsmannssystemet, hvis det blir riktig utnyttet, vil virke tilfredsstillende. Det er imidlertid avhengig av de som blir valgt til tillitsmenn. Utvalgets sammensetning er viktig og lavere befal bør komme med i utvalgene. Det må legges større vekt på utdannelsen av tillitsmenn, og tillitsmennene bør kunne trekkes med i beslutningsprosessen i saker som angår mannskapenes velferdsinteresser. Når det gjaldt en eventuell medbestemmelsesrett måtte dette sees i sammenheng med medansvar. Man var klar over at Forsvaret står i en særstilling og at demokratiseringen derfor bare kan gjennomføres på enkelte områder. Det var en utbredt oppfatning at tillitsmannsordningen slik den ble praktisert i dag mer og mer hadde fått preg av et klageorgan. Dette skyldtes at ordningen ikke ble praktisert slik den opprinnelig var tiltenkt, og ansvaret for dette måtte både befal og mannskaper ta. Medbestemmelse og medinnflytelse bør utvikles gjennom den bestående tillitsmannsordning. I plenumsdebatten ble opplæring av og informasjon til tillitsmennene sterkt understreket, ellers sluttet man seg i plenumsdebatten stort sett til de synspunkter som var kommet til uttrykk i gruppebesvarelsene.

Tillitsmannskonferansen for avdelinger i Sør-Norge ble arrangert på Sola flystasjon 13.—16. oktober. Tidspunktet for denne konferansen ble valgt ut fra flere hensyn. Man ville diskutere innstillingene fra de to utvalg som hadde utredet spørsmålet om politisk virksomhet i Forsvaret og tillitsmannsordningen i Forsvaret, man ville diskutere de forslag til bedring av de økonomiske og sosiale ytelser som var foreslått i budsjettforslaget for 1971 og man ville ha med representanter fra rekruttinntaket i juli etter at de hadde vært i tjeneste en tid og skaffet seg erfaringer om de spørsmål som skulle behandles på konferansen.

Etter de erfaringer man hadde høstet på konferansen i Nord-Norge ble programmet noe omlagt. Programmet ble utvidet ved at tillitsmennene fikk anledning til å sende inn på forhånd spørsmål de ønsket behandlet/ besvart. Programmet ble lagt opp slik at man fikk gruppediskusjonen om ettermiddagen og

plenumsdiskusjon neste formiddag. På denne måten fikk deltakerne bedre anledning til å sette seg inn i gruppenes synspunkter.

Etter anmodning av Forsvarsdepartementet ble også denne konferanse lagt opp og ledet av Ombudsmannen i samarbeid med Forsvarsdepartementet og Forsvarsstaben.

Presse og kringkasting ble gitt anledning til å overvære konferansen.

Det var oppsatt følgende program:

Tirsdag 13. okt.:

- 1200—1300 — Lunsj.
- 1300—1330 — Åpning. Konstituering.
- 1330—1400 — Tillitsmannsordningen. Innledning ved Ombudsmannen for Forsvaret, Edgar Andreassen.
- 1400—1730 — Gruppearbeid.
- 1830 — Middag.
- 2000 — Selskapeleg samvær i Fritids-senteret.

Onsdag 14. okt.:

- 0700—0830 — Frokost.
- 0900—1230 — Tillitsmannsordningen. Plenumsdiskusjon.
- 1230—1330 — Lunsj (felles).
- 1330—1400 — Mannskapenes økonomiske og sosiale kår. Innledning ved dep.råd Erik Himle.
- 1400—1730 — Gruppearbeid.
- 1830 — Middag.
- 2000 — Selskapeleg samvær i Fritids-senteret.

Torsdag 15. okt.:

- 0700—0830 — Frokost.
- 0900—1230 — Mannskapenes økonomiske og sosiale kår. Plenumsdiskusjon.
- 1230—1330 — Lunsj (felles).
- 1330—1400 — Bestemmelser om politisk virksomhet i Forsvaret. Innledning ved oblt. E. A. Erichsen.
- 1400—1730 — Gruppearbeid.
- 1930 — Middag (felles) med etterfølgende selskapeleg samvær i Fritidssenteret.

Fredag 16. okt.:

- 0700—0830 — Frokost.
- 0900—1230 — Bestemmelser om politisk virksomhet i Forsvaret. Plenumsdiskusjon.
- 1230—1330 — Lunsj (felles).
- 1330—1700 — Behandling av spørsmål inn-sendt av tillitsmennene. Avslutning.

I tillegg til programmet holdt Forsvarssjefen torsdag et foredrag og svarte på spørsmål.

Det møtte 133 deltakere, hvorav 99 befal og menige som representanter for tillitsmannsutvalgene. De øvrige representerte Stortinget, Forsvarsdepartementet, de sentrale militære staber, kommandosjefene i Sør-Norge og Ombudsmannsnemnda.

Ombudsmannen for Forsvaret, Edgar Andreassen, innledet til første dags diskusjon ved å orientere om innstillingen til det utvalg som hadde vurdert gjeldende bestemmelser om tillitsmannsordningen, spesielt om

spørsmålet om medbestemmelsesrett hvor det var uenighet i utvalget. De deltagende representanter for tillitsmannsutvalgene ble delt inn i 8 grupper som fikk seg forskjellige spørsmål forelagt til gruppebehandling og besvarelse. Disse besvarelser dannet så grunnlaget for den etterfølgende plenumsdiskusjon.

To av gruppene fikk i oppdrag å vurdere innstillingens I Formål og herunder hvilke saker gruppene mener tillitsmennene har særlig forutsetning for å vurdere, om tillitsmennene i dag har noen reell innflytelse, om det er ønskelig å formalisere en medbestemmelsesrett og hvordan dette i tilfelle kan forenes med det formelle sjefsansvar, om hvilke prinsipper som bør ligge til grunn for å fremme samarbeidet og bidra til et godt forhold mellom befal og menige.

Gruppene mente at tillitsmannsutvalgene i større grad enn før bør spille en konstruktiv rolle i det samarbeid som tillitsmannsordningen representerer og gikk inn for de generelle synspunkter som både flertallet og mindretallet hadde gitt uttrykk for. Den ene gruppen sluttet seg til mindretallets syn på medbestemmelsesretten, men den andre gruppen sluttet seg til flertallets syn. Gruppene mente at tillitsmennene hadde særlige forutsetninger for å uttale seg om saker som angikk sivilundervisning, fritidsaktiviteter, forlegnings- og forpleiningsforhold og velferdstiltak. Erfaringene var at tillitsmennenes reelle innflytelse i dag varierer meget fra avdeling til avdeling, sterkt avhengig av sjefens innstilling. Gruppene mente at samarbeidet burde bygges på gjensidig respekt og toleranse, alminnelig høvisk medmenneskelig opptreden, hyppigere gruppemøter for diskusjon av felles problemer, toveis informasjon, spesielt med sikte på å forklare og belyse hensikten med forskjellige tiltak, fjerning av irritasjonsmomenter så som foreldede omgangsformer og metoder og begrunnelse av avgjørelser. Det ble videre lagt vekt på at informasjon om mannskapenes rettigheter og plikter ble gitt rekruttene så tidlig som mulig.

Plenumsdebatten om disse spørsmål dreide seg hovedsakelig om medbestemmelsesretten og sjefsansvaret. Det ble votert over innstillingens flertalls- og mindretallsforslag når det gjaldt medbestemmelsesretten. Ved en votering blant befal og menige stemte 51 for mindretallets forslag og 36 for flertallets. Ved en votering bare blant tillitsmenn stemte 48 for mindretallets og 22 for flertallets forslag.

To grupper behandlet innstillingens avsnitt II, III og IV, spesielt utvalgenes sammensetning, bestemmelser om valg av hovedtillitsmann og valgordningen.

Det var enighet om at befalsrepresentanter

i utvalgene ville styrke tillitsmannsordningen. Ordningen med en hovedtillitsmann ville også styrke og rasjonalisere ordningen. Det måtte legges vekt på skolering av tillitsmenn, da særlig hovedtillitsmannen. Forholdene måtte også legges til rette med hensyn til adgang til reglementer, aktuelle bestemmelser, kontorplass og tjenestefri. Hovedtillitsmannen burde også bli igjen ved avdelingen ved kontingentskifte, slik at han kunne orientere nye mannskaper og hjelpe nye tillitsmenn til rette. Valgene burde være skriftlige og det burde gis mer detaljerte regler om valgene. Det var noen tvil om velferdsoffiseren burde være sekretær. Begge gruppene sluttet seg til utvalgets innstilling for så vidt angikk avsnittene II, III og IV.

To grupper behandlet avsnittene V, VI og VII i innstillingen og ble bedt om å kommentere forslagene om forberedende møter, utvalgenes møter, møtereferater, utvalgenes gjøremål, orientering til og utdanning av tillitsmenn og befal.

Gruppene mente at det var en stor forbedring at det nå ble gitt anledning til å holde almannamøter i tjenestetiden, men ville ikke ha noen forbehold om at møtene kunne legges til fritiden. Når det gjaldt gjøremålene var gruppene stort sett enige i utvalgets forslag. Utdanningen av tillitsmenn mente gruppene måtte foregå i tjenestetiden. Gruppene ville ha innkalt både tillitsmenn og befal til de kurser og seminar som utvalget har foreslått for befalet. Det fremkom ellers en del bemerkninger til utvalgets forslag til den praktiske gjennomføring av tillitsmannsordningen som begge gruppene i hovedtrekkene sa seg fornøyd med.

I plenumsdebatten fremkom det enkelte bemerkninger til utvalgets forslag, men ingen av vesentlig betydning.

To grupper fikk i oppdrag å vurdere utvalgets forslag til distrikts- og landskonferanser, og i sammenheng med det de innkomne forslag til en sentral tillitsmannsorganisasjon. Den ene gruppen fastslo at det var behov for et sentralt ledd som en direkte fortsettelse av den lokale tillitsmannsordning. Gruppen foreslo at det 4 ganger årlig, 2 mndr. etter rekruttinntak ble holdt en konferanse i hver av de 5 landsdeler. Konferansen i februar/mars skulle være en landskonferanse. I tillegg til dette skulle det opprettes et sentralt sekretariat bestående av fast personell og tillitsmannsrepresentanter valgt på de distriktsvise tillitsmannskonferansene. Dette sekretariat skulle være underlagt landskonferansens vedtak og skulle være frittstående overfor Forsvarsdepartementet og Ombudsmannen. Det skulle være sekretariatets oppgave å arbeide for soldatenes syn og være et sentralt pressorgan overfor de sentrale myndigheter. Det måtte

samtidig drives en utstrakt informasjonsvirksomhet om aktuelle saker og orienteres om hva som ble vedtatt på konferansene.

Den andre gruppen mente også det var behov for et kontaktorgan på høyere plan enn hva tilfellet er i dag. Et slikt organ burde velges på landsdelskonferansene. Dette organ burde ha som arbeidsoppgave å sørge for kontinuerlig kontakt og samarbeid med høyere militære myndigheter, sørge for koordinering av virksomheten i utvalgene ute ved avdelingene, forsøke å løse saker som ikke ble løst i de lokale utvalg, forberede landsdelskonferansene og arbeide videre med de saker som ble tatt opp der.

I plenumsdebatten var det et noe forskjellig syn på om et slikt topporgan i tilfelle skulle være frittstående eller knyttet til myndighetene, f. eks. departementet eller Forsvarets overkommando. Det ble fra enkelte hold pekt på at man burde sette seg inn i og benytte den organisasjon man hadde i dag. Under debatten ble det fremsatt følgende forslag som ble enstemmig vedtatt:

«Tillitsmannskonferansen på Sola slutter seg til tanken om snarest å opprette et sentralt organ som en direkte påbygning på de lavere trinn i tillitsmannsordningen og som skal ivareta den direkte kontakten mellom soldatene og de besluttede myndigheter.»

Departementsråd Erik Himle innledet til diskusjon om manskapenes økonomiske og sosiale kår.

Samtlige grupper fikk disse to spørsmål til behandling:

1. Hvilke av de økonomiske ytelser som vil gjelde fra 1. januar 1971 (tjenestetillegg, familietillegg, botillegg, permisjonsreiser, kantineordning og eventuelt andre økonomiske ytelser) vil gruppen prioritere ved en ytterligere bedring av manskapenes økonomi i tiden fremover.
2. Hvilke forhold mener gruppen en bør legge vekt på når en skal legge opp en undersøkelse om manskapenes økonomiske og sosiale kår (før, under og etter tjenesten).

Gruppe 1 noterte seg til spørsmål 1 med tilfredshet at innføringen av et botillegg var en vesentlig forbedring, men var i tvil om grunnbeløpet var tilstrekkelig, ugifte mannskaper med hybel burde komme inn under den samme ordning. To permisjonsreiser er en forbedring, men på grunn av avstander og annen stor forskjell mellom avdelingene burde man ha differensierte reisetillegg. Indeksregulering av tilleggene er nødvendig. Kostpenger under permisjon må også utbetales til ugifte mannskaper. Ordningen med lørdagsfri må diskutere-

res og utredes. Gruppen skjønnte ikke at kantinen kunne gå med et regnskapsmessig underskudd og ba om at kantineutvalgets innstilling ble nøye vurdert.

Om spørsmål 2 mente gruppen at det var nødvendig å skaffe opplysninger om lønns- og boforhold før, under og like etter tjenesten og soldatfamilienes utgifter utover husleie.

Gruppe 2 mente man måtte vurdere om familietillegget var på et forsvarlig nivå. Dagpengene burde justeres til kr. 10,— pr. dag og utbetales for 1 mnd. ekstra etter dimisjon. Det bør gjennomføres en generell moderasjon på 50 ps. på alle offentlige transportmidler. Det bør skje en utbygging av lokaliteter for fritid, idrett og sivilundervisning. Velferdstjenesten må utbygges.

Til spørsmål 2 uttalte gruppen at de generelle permisjonsbestemmelser måtte vurderes. Istedentfor bestemmelsen i dag om at man ikke hadde krav på permisjon burde det hete at mannskapene kunne disponere tiden etter endt tjeneste til reiselje fritt.

Gruppe 3 ville legge vesentlig vekt på å få til en ordning så de gifte mannskaper lettere kunne få tjeneste i Heimevernet. Av de økonomiske ytelser ville gruppen prioritere støtte til permisjonsreiser og en generell økning av tjenestetillegget til kr. 10,—. Gruppen la stor vekt på en automatisk regulering av alle ytelser og tillegg.

Til spørsmål 2 uttalte gruppen at mulighetene for undervisning, utdanning, fritidsaktiviteter, familieliv før, under og etter tjenesten bør utredes.

Gruppe 4 uttalte at høyeste prioritet til enhver tid måtte gis de grupper som var i økonomisk nød. Gruppen mente at hustruer uten barn hadde det vanskelig, selv om botillegget ville bedre situasjonen. Gruppen mente videre at tjenestetillegget burde økes. Forholdene i leirene er av stor betydning. Velferdsarbeidet må ta sikte på å aktivisere mannskapene.

På spørsmål 2 svarte gruppen at soldatenes forbruk måtte kartlegges, videre i hvor stor grad soldatene tilføres midler fra familie etc., i hvilken grad soldatenes kår har fulgt utviklingen i det øvrige samfunn og i hvilken utstrekning mannskapene er klar over sine rettigheter i Forsvaret.

Gruppe 5 ga følgende prioritering: Familietillegg, tjenestetillegg, permisjonsreiser, kantineordningen. Gruppen hadde ikke tatt standpunkt til spørsmål 2.

Gruppe 6 hadde samme prioritering som gruppe 5.

Gruppe 7 var fornøyd med forsørger- og botillegg slik dette ville bli fra 1/1-71, men mente det var nødvendig med regelmessige justeringer. De la vekt på støtte til permisjonsreiser

og mente det var viktig med en større adgang til utbetaling av kostgodtgjørelse under permisjon.

Gruppe 8 var også fornøyd med familie- og bostedstillegget. Ved en videre velstandsøkning måtte det prioriteres slik: Indeksregulering av forsørger- og botillegg, dimisjonspenger, permisjonsreiser.

I plenumsdebatten ble gruppenes synspunkter nærmere utdypet uten at vesentlige nye synspunkter kom frem. Dette forslaget som ble fremmet under debatten ble enstemmig vedtatt:

«Soldatenes representanter ved tillitsmannskonferansen for Sør-Norge henstiller til de sentrale myndigheter å arbeide med følgende:

1. En økning av de vernepliktiges dagpenger slik at disse blir bedre i samsvar med de behov soldatene har.
2. En bedring av de økonomiske kår for enslige soldathustruer som av ulike grunner ikke kan ta eller få lønnet arbeid.

Vi ber om at det blir innarbeidet et system som gir automatisk regulering av alle økonomiske ytelser til vernepliktige og i takt med pris- og velstandsutviklingen.»

Oblt. E. A. Erichsen, formann i det utvalg som hadde utredet spørsmålet om politisk virksomhet i Forsvaret, innledet til debatt om dette emne. Han redegjorde for hovedsynspunktene i utvalgets innstilling.

Gruppene fikk en rekke spørsmål å besvare, bl. a. en del rent praktiske detaljer ved ordningen som det neppe er behov for å gå nærmere inn på i denne sammenheng. Det var en alminnelig oppfatning i gruppene at Forsvaret må legge forholdene til rette for et samfunnspolitisk engasjement såfremt det ikke går ut over Forsvarets hovedoppgaver eller kommer i strid med dets grunnleggende målsettinger. Det var imidlertid delte meninger om hvordan dette burde organiseres og gjennomføres. Det avgjørende spørsmål i denne sammenheng var utvalgsflertallets forslag om opprettelse av et felles diskusjonsforum der samfunnspolitiske emner kunne tas opp til debatt, og mindretallets forslag om flere diskusjonsfora med adgang til å danne partipolitiske lag og grupper i forlegningene. De som var enig i flertallsinnstillingen begrunnet dette bl. a. med frykt for at befalet kunne bli for engasjert, slik at motsetninger kunne oppstå kontra de menige. Dette kunne forårsake uro ved avdelingene som igjen kunne skape andre splittelser som kunne svekke Forsvarets lojalitet. Dessuten kunne enkeltpersoner/grupper få for stor innflytelse om man fulgte mindretallets innstilling. Andre synspunkter som talte for flertallets syn var privatlivets fred, soldatenes gjennomsnittsalder og deres behov for balansert informasjon. De som gikk inn for mindre-

tallets syn pekte bl. a. på at på grunn av den senkede stemmerettsalder burde mannskapene få et grunnlag for å stemme og den politiske skolering og engasjement som samfunnet krevet. Andre la vekt på at flertallets forslag faktisk ikke hindret opprettelse av partipolitiske grupperinger blant soldater som er oppsatt på dette, da det vil være umulig å hindre dette rent praktisk. Dette ville virke urimelig overfor de som etterlever bestemmelsene. Dessuten ville mindretallets forslag best sikre den politiske balanse. Det var en alminnelig oppfatning blant alle grupper at tillitsmannsutvalgene ikke burde belastes med koordinering eller noen form for administrasjon eller kontroll av den politiske virksomhet, og at tillitsmannsordningen måtte holdes upolitisk. Det ble også gitt uttrykk for den oppfatning at det ville være uheldig om almene partipolitiske diskusjoner ble ført i leiravisene, idet dette skal være et orienteringsorgan for mannskapene i en bestemt leir. Det måtte imidlertid være anledning til å gi uttrykk for kritikk av Forsvaret i leiravisen, men den måtte være begrunnet og tilfredsstillende et minimumskrav til saklighet.

Under plenumsdebatten var det enighet om at en viss liberalisering måtte finne sted. Det ble pekt på at det i dag drives en bevisst undergravningsvirksomhet i Forsvaret av grupper og enkeltpersoner som gjør såkalt politisk militærtjeneste, med metoder som går ut over gjeldende regler. Denne virksomhet trives best når reglene er rigorøse. Den skaper misstemning og splittelse i avdelingene. Regler som gir full ytringsfrihet og åpenhet vil automatisk eliminere denne virksomhet, bl. a. fordi de lojale og moderate kan ta kampen opp uten frykt for å bryte regler og bestemmelser. Det ble imidlertid også gitt uttrykk for den oppfatning at det ville være å gå for langt å åpne adgang for ekstremister til å virke i ly av politisk legal aktivitet. Det ble pekt på at vanlige sivile foreningsmodeller ikke ville passe i en militær leir. Når det gjaldt befalets stilling var det generell enighet om at de måtte få de samme rettigheter som mannskapene, men man var klar over de vanskeligheter som kunne oppstå ved at befalet i større eller mindre grad kunne bli tvunget til å ta partipolitisk standpunkt. Når det gjaldt leiravisene ble det pekt på at grensen mellom «aktuelle spørsmål» (flertallet) og «politiske spørsmål» (mindretallet) er flytende.

Det ble gjennomført en rekke avstemninger i forbindelse med de punkter hvor utvalget ikke hadde vært enige.

Når det gjaldt spørsmålet om full adgang til politisk virksomhet med adgang til å danne partipolitiske foreninger, stemte 24 for og 67

mot. Den samme avstemning blant tillitsmenn ga 24 stemmer for og 41 stemmer mot.

Det ble til slutt behandlet en rekke enkelt saker hvorav de viktigste kort skal refereres.

Salg av øl i kantine og flertallets syn i kantineutvalgets innstilling ble støttet. Det ble fremmet følgende forslag som ble enstemmig vedtatt: «Tillitsmannskonferansen for Sør-Norge henstiller til Stortinget om å utvirke at salg av øl i kantine tillates.»

Det ble foreslått bedre regler om hårklipp, hårlengde, skjegg, kinnskjegg, om skjegg kan anlegges osv. Under diskusjonen ble det nevnt eksempler på en urimelig praktisering av gjeldende bestemmelser. Det synes å være alminnelig enighet om klarere regler.

Forsvarets undervisningsmetoder ble tatt opp. Det ble hevdet at en effektivisering og oppmyking av undervisningsmetodene var nødvendig, og at man burde komme frem til bedre pedagogisk utdanning av befalet og større muligheter for etterutdanning, utlevering av lærebøker i flere fag og gjennomføringen av gruppearbeide. I begrunnelsen ble det hevdet at undervisningen ligger på et så lavt plan at soldatene mister interessen. I enkelte fag ble det drevet unødvendig repetisjon. Fra Forsvarets side ble det svart at dette er spørsmål ledelsen er opptatt av og det er satt i gang tiltak både på lengre og kortere sikt. Befalsutdannelsesutvalget har tatt opp disse spørsmål og det satses nå på seminarer for å ajourføre befalet med nye pedagogiske impulser.

Det ble reist spørsmål om forsvarsinformasjonen og pekt på at den burde drives av kapasiteter på de forskjellige områder, fortrinnsvis sivile foredragsholdere. Det ble uttalt i den sammenheng at informasjon kan være motiverende, mens mangel på informasjon kan skape misnøye. Man måtte prioritere rekrutt-skolene. Fra Forsvarets side ble det pekt på at det obligatoriske program som nå brukes har til hensikt å gi saklig informasjon om Forsvaret. Det er forutsatt at det skal settes av rikelig tid til spørsmål og debatt i forbindelse med disse informasjonstimene. Bruk av sivile eksperter var det ikke alltid så lett å gjennomføre.

Det var anmeldt et spørsmål om befalets adgang til å bestemme ekstra inspeksjoner, og det ble hevdet at befalet uten lovlig hjemmel grep inn i soldatenes fritid ved å pålegge dem ekstra inspeksjon som i realiteten betød en drastisk reduksjon av den fritid de var innvilget. I begrunnelsen for dette spørsmål var det bl. a. anført følgende:

«Myndighetsmisbruk på dette område har ført med seg store ulemper for soldatene, idet

det gripes inn i deres fritid. Mange som har lang vei hjem har fått sine besøk hjemme vesentlig redusert ved at ekstrainspeksjon er beordret flere timer etterat permisjonen er trådt i kraft. Dette skjer når befalet er misfornøyd med tjenesten. Ekstrainspeksjonene legges ofte på tidspunkter som forkorter permisjonene og går langt utover den tid det tar å bringe tjenesten i orden. I realiteten er dette en permisjonsnektelse.»

Fra Forsvarets side ble det svart at befalet har både rett og plikt til å holde soldatene tilbake i leiren dersom antrekk eller utseende for øvrig ikke er i orden. Det ble på den annen side klart gitt uttrykk for at befalet ikke skal fastsette tidspunktet for inspeksjon slik at det medførte en vesentlig avkorting av permisjon. Slikt misbruk prøvde man å komme til livs.

Når det gjaldt Prestens time ble det hevdet at det var nødvendig å innskjerpe hva presten egentlig skulle drive med i disse timene.

Fra Feltprestkorpsset ble det opplyst at det var innskjerpet at prestens time ikke er forkynnelse. Dette ville fortsatt bli innskjerpet og klager ville bli tatt opp.

Det ble reist spørsmål om ikke opplæring i ikke-vold-strategi burde gå inn i opplæringsprogrammet for rekruttskolene. Forslagsstiller så ikke ikke-vold som et alternativ, men et supplement til Forsvaret. Hvis det militære forsvar bryter sammen har man to muligheter til fortsatt motstand, gerilja og ikke-vold. Skulle ikke-vold få noen betydning i denne sammenheng, krevde det planlegging og opplæring.

Fra departementets side ble det uttalt at dette var et meget interessant spørsmål. Det var riktig at ikke-vold ikke var noe alternativ til det militære forsvar. Våre forsvarsanstrengelser må være troverdige hvis de skal ha noen krigsavvergende virkning, bl. a. må ledelsen være villig til å bruke apparatet om det er nødvendig. En motstandsbevegelse har en klar plass hvis den militære motstand skulle bryte sammen. Denne måtte bygge både på gerilja og ikke-voldelig motstand. Man er imidlertid ikke kommet så langt at man har drøftet å ta dette opp på rekruttskolene, og spørsmålet går langt utover de militære oppgaver. Under diskusjonen ble det fremmet følgende forslag som ble vedtatt med stort flertall:

«Tillitsmannskonferansen finner de tanker som ble fremført om opplæring i ikke-vold-strategi interessante og ber FD vurdere saken snarest med sikte på behandling på neste tillitsmannskonferanse.»

Virksomheten i tillitsmannsutvalgene har i 1970 vært noe større enn tidligere. Det er avholdt flere møter og behandlet flere saker. De tall som refereres i det følgende er bygget på de referater fra møtene i de sentrale tillits-

mannsutvalg som sendes Ombudsmannen. I tillegg kommer så virksomheten i de lokale tillitsmannsutvalg på kompaninivå/tilsvarende.

Hæren	31 (29) utvalg med 222 møter (191)
Sjøforsvarets landstasjoner	22 (22) » » 209 » (175)
Fartøyer	14 (14) » » 76 » (76)
Luftforsvaret	24 (24) » » 206 » (213)
Total	91 (89) utvalg med 713 møter (655)
Tallene for 1969 i parentes.	

Når det gjelder fordelingen av sakene på de forskjellige saksområder er det ikke store endringer fra tidligere år, bare når det gjelder tillitsmanns- og ombudsmannsordningen er det en markert oppgang i antall saker.

Utvalgene har i år behandlet 4919 saker (4180) som fordeler seg slik på forsvarsgrenene:

Hæren	1892 (1577)
Sjøforsvarets landstasjoner	1232 (944)
Fartøyer	450 (374)
Luftforsvaret	1345 (1285)

Fordelingen på de enkelte saksområder ser slik ut:

1. Beordring, overføring m. v., dimittering	76 (69)
2. Kommandert tjeneste	491 (443)
3. Disiplinærsaker. Forholdet mellom befal og menige	63 (67)
4. Uniformer m. v.	510 (381)
5. Underbringelse m. v.	858 (720)
6. Forpleining og hygiene	454 (443)
7. Permisjoner	438 (370)
8. Kantiner	152 (98)
9. Velferd	823 (784)
10. Idrett	133 (155)
11. Kommunikasjoner	149 (133)
12. Økonomiske forhold	51 (50)
13. Sosial- og sykesaker	46 (54)
14. Forsvarets skolevirksomhet	24 (36)
15. Sivilopplæringen (fritids- og obligatorisk)	37 (32)
16. Tillitsmanns- og ombudsmannsordningen	463 (214)
17. Tjenestlige orienteringer gitt av sjefene	151 (132)

Repetisjonsavdelingene har i år sendt inn til Ombudsmannen referater fra 13 utvalg som har avholdt 20 møter. Det er behandlet 160 saker, som fordeler seg slik:

Beordring m. v.	0 saker
Kommandert tjeneste	20 »
Disiplinærsaker	1 »
Uniformer m. v.	23 »
Underbringelse m. v.	22 »
Forpleining	15 »
Permisjoner	17 »
Kantiner	5 »
Velferd	26 »
Kommunikasjoner	6 »
Økonomiske saker	4 »
Sosial- og sykesaker	4 »
Tillitsmanns- og ombudsmannsord- ningen	5 »
Orienteringer om tillitsmanns- og ombudsmannsordningen	2 »
Tjenestlige orienteringer	10 »
Saker reist av tillitsmennene	89 »
Saker reist av formennene	71 »

Økonomiske forhold.

Det er behandlet 20 saker, hvorav 7 saker fra tidligere år. I 7 saker har spørsmålet om forsørgertillegg til hustru, barn og foreldre vært reist. Ombudsmannen har intet hatt å bemerke til de avgjørelser som er truffet. I enkelte saker hvor betingelsene for utbetaling av tillegg ikke har vært til stede, er det truffet tiltak for på annen måte å hjelpe de vernepliktige og deres pårørende. I en sak ble det reist spørsmål om en vernepliktig som ble dimittert etter 4 mndr.s tjeneste på grunn av sykdom, hadde krav på utbetaling av familietillegg 1 mnd. etter dimisjon. Forsvarsdepartementet har i den forbindelse uttalt at hvis betingelsene for øvrig er til stede, skal familietillegg utbetales ved dimittering p. g. a. sykdom/skade oppstått i tjenesten. Ved andre tilfelle av dimittering før fastsatt dimisjonsdato kan forsørgertillegg utbetales i 1 mnd. såfremt ikke den vernepliktige selv har forårsaket dimisjon, f. eks. ved å søke om utsettelse. I sistnevnte tilfelle kan avdelingssjef (tilsvarende) tilstå forsørgertillegg i 1 mnd. hvis spesielle forhold gjør at den vernepliktige vil få en økonomisk vanskelig overgangsperiode. Departementet har samtidig innskjerpet at uhjemlede dimittering ikke må forekomme.

Det ble i beretningen for i fjor redegjort for Forsvarsdepartementets arbeid med å overføre forsørgertilleggsordningen til Sosialdepartementet. Sosialdepartementets svar ble referert. Senere har Sosialdepartementet funnet å ville forelegge spørsmålet for Sosialreformkomitéen. Forsvarsdepartementet har i den forbindelse anmodet Forsvarets velferdstjeneste i samråd med Forsvarets sanitet og Forsvarets regnskapssentral å utarbeide forslag til slik overføring. Departementet har bedt om at det i denne omgang gis en oversikt over

hovedtrekkene i den eksisterende forsørgertilleggsordning, utkast til selve overføringen og orientering om eventuelle særlige forhold som må iakttas i overgangsperioden. Departementet har forutsatt at det i forslaget også blir vurdert og behandlet de saksområder som har tilknytning til forsørgertilleggsordningen, som f. eks. de sosiale stønadsordninger, forsørgertillegg for mannskaper dimittert som syke etc. Slikt forslag er utarbeidet, og Forsvarsdepartementet arbeider nå med saken.

Spørsmålet om å kunne bruke egen bil istedet for å følge en felles organisert permisjons-transport ble diskutert i et tillitsmannsutvalg og tillitsmennene fikk beskjed om at mannskaper som bruker egen bil, i de tilfelle hvor det var lagt opp til en fellestransport, ikke vil få den godtgjørelse som er fastsatt for bruk av egen bil. Ombudsmannen var i tvil om de bestemmelser som gjelder på dette området ga hjemmel for en slik innskrenkning i retten til refusjon og tok saken opp med Forsvarsdepartementet. Departementet fant at gjeldende bestemmelser hjemlet adgang til å nekte å utbetale godtgjørelse for bruk av egen bil i de tilfelle hvor den tilsvarende reise var organisert som en fellestransport. Departementet hadde prinsipielt intet imot at mannskapene i slike tilfelle fikk en valgfrihet såfremt det hadde latt seg gjøre å finne en ordning som var økonomisk og praktisk akseptabel. Planlegging av fellestransporter måtte skje lang tid forut for gjennomføringen, og kontrakten om transport måtte inngås på et tidlig tidspunkt hvis man skulle oppnå de økonomisk gunstige resultater som ordningen ellers innbyr til. Den innsparing som kunne påregnes på statens hånd ved at enkelte fikk anledning til å ordne sin egen reise, ville i virkeligheten bli liten og vanskelig å realisere. En ordning med reise på individuell basis mot refusjon ville, hvis refusjonsbeløpet skulle bli av en størrelse som betyr noe, by på merkostnader og føre med seg en økt administrasjon. Ordningen måtte derfor etter departementets oppfatning vurderes ut fra dette. Departementet fant for tiden ikke å kunne endre praksis, men ville holde saken under observasjon og se den i sammenheng med de vurderinger av de vernepliktiges økonomiske og sosiale kår som pågår.

Tillitsmannsutvalget i et HV-område tok opp med Ombudsmannen spørsmålet om godtgjørelse for Heimevernstjeneste. Tillitsmannsutvalget skrev følgende om dette:

«Årsmøtet i Tillitsmannsutvalget ved X HV-område har samrøystes vedteke å ta opp spørsmålet om godtgjerdelse under øvingar i samband med at det ligg føre melding om at ein

for øvingsdagane i 1970 berre kan rekne med å få økonomisk godtgjerdsle for 4 av dei 6 dagane mannskapet vil vere inne til teneste.

Da spørsmålet er av sers viktighet for alle HV-soldatar, ber ein for det første om at det eller dei vedtak som gjev adgang til å yte godtgjerdsle berre for 4 av årets 6 øvingsdagar straks blir gjort kjend for mannskapet i skriftleg form. Ein forutset at slikt vedtak finns og at det er heimel for ei slik avgjerdsle.

Ein er klår over at HV-øvingar i prinsippet skal vere fritidsøvingar, og soleis skal finne stad i mannskapet si fritid. Definisjonen av uttrykket «fritid» vil i denne samanheng vere avgjerande, men det synes vere klårt at HV-øvingar i røynsla i dei fleste høve grip sterkt inn i den einskilde sitt daglege virke. Ein kan som døme på dette nemne gardbrukarar, skiftarbeidarar, og andre med yrke som har uregelmessig arbeidstid. Desse vil utan tvil få direkte tap ved den ordninga for økonomisk godtgjerdsle som nå skal praktiseras.

Vidare finn ein også at fritidsøvingar for HV i prinsippet stiller HV-mannskap i ein annan klasse enn dei vanlege vernepliktige soldatar. Dette er så mykje meir merkeleg, som størstedelen av HV-soldatane tener ein større eller mindre del av si verneplikt i forsvaret nett i Heimevernet. Konsekvensen av dette skulle då sjølsagt verte at utbetaling av godtgjerdsle for HV-tenestetida var på line med annan militær teneste.

På bakgrunn av dei punkt som er nemnde ovafor, vil ein på det sterkaste protestere mot det vedtak som er gjort med omsyn til godtgjerdsle under øvingar. Ein kunne sikkert ha kome fram med endå fleire døme på det urimelege i denne saka. Ein vonar likevel at dei sider som er nemnde foran, er nok til å syne kor urettvist vedtaket vil virke.»

Ombudsmannen tok saken opp med Heimevernets stab som, etter å ha forelagt saken for vedkommende HV-distrikt, ga Ombudsmannen følgende redegjørelse:

«Heimevernets stab viser til refererte skriv av 21. juli 1970 fra Ombudsmannen for Forsvaret, der HVST bes uttale seg om Tillitsmannsutvalget i X HV-områdes skriv av 3. juni 1970 vedrørende godtgjøring under øvinger i Heimevernet.

Tillitsmannsutvalgets konkrete spørsmål er om det foreligger vedtak og hjemmel for at HV-soldater under avtjening av årlig plikt-tjeneste — 50 timer/6 dager — bare skal ha godtgjøring for 4 av 6 øvingsdager.

Spørsmålet kan best besvares med å oppsummere bestemmelsene om HV-soldatenes tjenesteplikt, under hvilke tjenester godtgjøring skal gis og hvordan beregning av pengemidler til tjenesten kommer til uttrykk i budsjettet. Om dette er følgende å si:

— § 10 i Lov om Hjemmevernet bestemmer at HV-tjenesten i fred skal vanlig foregå utenfor normal arbeidstid. I kommentarene til loven heter det bl. a. at under særlige forhold så som store avstander og dårlige kommunikasjoner, særlige arbeidsforhold, samøvinger med andre avdelinger i Forsvaret, hensynet til effektiv opplæring og andre særlige forhold, kan heimevernstjenesten pålegges avtjent, helt eller delvis, i sammenhengende øvinger.

Pålegg om — eller tillatelse til — å ta tjenesten i sammenheng gis av distriktssjefen. Fredsregulativet Del I pkt. 19 gir bestemmelser om hvilken godtgjøring HV-soldaten tilkommer under tjenesten. Det vil ses der at under ordinær HV-tjeneste som foregår utenfor normal arbeidstid (fritidstjeneste) tilstås HV-soldaten ingen godtgjøring mens han under sammenhengende øvinger får fri kost, fritt kvarter, tjeneste- og forsørgertillegg samt reise godtgjøring.

— Varigheten av den årlige tjenesten fastsettes av Stortinget fra år til år. I St. prp. nr. 1 for 1969—70 s. 49 er det bestemt at tjenesten i HV for 1970 skal være inntil 50 timer fritidsøvinger eller inntil 6 dagers sammenhengende øvinger eller en kombinasjon av disse.

— Ut fra forannevnte bestemmelser/pålegg og etter et beregningsgrunnlag for en mannskapsstyrke på 80 000 mann, blir behovet for antall dager sammenhengende øvinger utregnet. For budsjetterminen 1970 er det bevilget midler til sammenhengende øvinger for inntil 200 000 tjenestegjørende dager. Den resterende tjenesteplikt ca. 280 000 t.j.g. dager er beregnet utført som fritidsøvinger.

Når det her omtales fritidsøvinger uten godtgjøring er dette øvinger som holdes utenom normal arbeidstid, f. eks. kveldsøvinger eller øvinger ved ukelutt (lørdag og søndag). Under fritidsøvinger er det å bemerke at HV-soldaten tilkommer godtgjøring som under sammenhengende øving dersom vedkommende kan legitimere tap av arbeidsinntekt (f. eks. skiftarbeidere o.l.). Videre er det å bemerke at mannskaper innkalt til sammenhengende øvinger utover 2 dager tilkommer godtgjøring også for lørdag og søndag når disse dager inngår i den ordinære sammenhengende øvingstiden.

På grunn av de før nevnte lovbestemmelser og pålegg om HV-tjenesten, er antall dager sammenhengende øving i relasjon til fritidsøvinger begrenset og bundet til programmerte øvinger innen rammen av de årlige budsjett-tildelingene.

For å etterkomme ønske om avvikling av flere 6 dagers sammenhengende øvinger som fra utdanningssiden menes å være mer effektiv opplæring og som ofte også er HV-soldatens eget ønske for derved å få unnagjort årets tjeneste under ett, har det flere steder vært praktisert at en sammenhengende øving på f. eks. 4 virkedager legges slik at den kan kombineres med fritidstjenesten evt. i tilknytning til lørdag og søndag. Forutsetningen for slik tjeneste er bundet til enighet fra stedets tillitsmannsutvalg.

HVST har i sitt budsjettforslag for 1971 omtalt og begrunnet nevnte øvingsordning og foreslått evt. innført en slik øvingskombinasjon som ordinær øvingsform i Heimevernet.

Som det ses av saksdokumentene har saken vært forelagt vedkommende HV-distrikt som i skriv av 24 aug. 70 har redegjort for øvingsordningen og de direktiver som er gitt HV-områdene i den anledning.

En vil spesielt vise til vedlegg C — Utdrag av distriktets øvingsdirektiv for 1970 — pkt. 8 der det heter:

«Ymse område har spurd om dei 2 dagar fritidsøving kan avviklast i samanheng med

4-dagarsøvingane, avdi dei meiner dette er meir høveleg enn delt innkalling i 2 eller fleire vender.

Normalt er det ikkje høve til å påleggja tenesta utført slik, men distriktet vil heller ikkje gjeva forbud mot ei slik ordning, dersom *mannskapa sjølv ynskjer å gjera unna tenesta i ei vending.*

Områdesjefen skal då syta for at tillitsmannsutvalget gjev ei skriftleg fråsegn om at dei ynskjer tenesta avtent på den måten.»

Etter dette syns det å være klart at distriktet ikke har gått utenom gjeldende bestemmelser vedrørende ordningen med fritids-/sammenhengende øvinger for HV-soldater.

Ellers går det fram av tillitsmannsutvalgets skriv at utvalget mener at all plikttjeneste i HV — fritidsøvinger så vel som sammenhengende øvinger — burde godtgjøres på linje med militærtjeneste utført i Forsvaret forøvrig.

Slike meninger har spesielt gjort seg gjeldende etter som Heimevernet får nye mannskaper som er vant med full godtgjøring under militærtjeneste, noe som forsåvidt representerer noe nytt i Heimevernet.

Innføring av en slik ordning er en politisk sak og krever endring av Heimevernsloven.»

Saken har også vært tatt opp gjennom distriktets tillitsmannsutvalg som i møte den 6. august protokollerte følgende:

«Det forelåg skriv frå tillitsmannsutvalga i X HV-område og Y HV-område om godtgjersle under øvingar. Det er peika på at det for 1970 berre vert utbetalt soldatgodtgjersle og familiegodtgjersle for 4 av 6 øvingsdagar. Utvalet er samd i at det må vera rimeleg at det vert ytt godtgjersle for 6 øvingsdagar etter gjeldande regulativ. Sekretæren får i oppdrag å sende saka med grunngjeving over til Landsrådet for Heimevernet.»

Saken har vært behandlet i Landsrådet for Heimevernet som i skriv av 25. sep. skrev følgende til vedkommende distriktsråd:

«Landsrådet skal få melda at saka låg føre til handsaming på møtet i arbeidsutvalet 22. ds. Sida saka vart sendt fram frå Dykk 8. september er ein kjend med at Heimevernets stab har greid ut spørsmålet om utbetaling av full godtgjersle for alle 6 dagar under samanhengande øving slik De bed om, og at denne utgreiing gjennom Ombudsmannen er sendt utvalet i HV-X. Den øvingsform med 4 pluss 2 dagar (laurdag og søndag) som det her er tale om, vil ein frå neste år søkje å få som ordinær øvingsform i HV. I samband med dette vil ein minna om at Stortinget har sett opphøveleg fritidsøving utan godtgjersle som hovudregel. At praksis med meir samanhengande øving har vorte meir og meir vanleg er ei anna sak og tener føremål både for Heimevernet når det gjeld å oppnå betre utdanning og likeins er det meir høveleg for den ein-skilde.

Spørsmålet om lovendring for å oppnå godtgjersle under fritidsøving er ei sak Landsrådet

førebels vil stille avventande. Ein skal vera varsam med å røre ved ting som kan rokke HV's egenart, noko av det mest positive ved denne er den friviljuge innsats og offervilje til bate for Forsvaret som gjennom alle år har vært synt.»

Når dette spørsmål er reist kan det henge sammen med at det i vedkommende distrikt har vært praktisert den ordning at de to dagers fritidsøvinger er avvirket i sammenheng med de 4 dagers sammenhengende tjeneste, dog slik at det bare er betalt godtgjøring for 4 dager. Denne ordning er imidlertid bare gjennomført i de tilfelle hvor mannskapene ønsker en slik tjenesteavvikling, og hvor dette er kommet til uttrykk gjennom tillitsmannsutvalget.

Den 18. september skrev Ombudsmannen følgende til tillitsmannsutvalget som hadde reist saken:

«Ombudsmannen viser til tidligere korrespondanse.

Vedlagt oversendes til tillitsmannsutvalgets orientering en gjenpart av Heimevernets stabs skriv til Ombudsmannen av 15. d. m., X HV-distrikts skriv av 24. f. m. til HVST samt fotostatkopi av utdrag av to øvingsdirektiver fra HV-X.

Av disse dokumenter fremgår det klart at Fredsregulativet hjemler adgang til utbetaling av godtgjørelse i forbindelse med sammenhengende tjeneste. Når slik utbetaling har vært begrenset til 4 dager, skyldes det mangel på midler innenfor de bevilgninger som er gått til dette formål. Av de foreliggende dokumenter synes tillitsmannsutvalgene å ha vært oppmerksom på dette, men allikevel av andre grunner har foretrukket 6 dagers sammenhengende øvelser.

Ombudsmannen er enig i at mannskapene burde ha utbetalt sine forskjellige godtgjørelser for hele den tiden man har hatt sammenhengende øvelser. Av møtebok fra arbeidsutvalget i distriktsrådet HV X's møte den 6. f. m. fremgår det at saken er tatt opp med Landsrådet for Heimevernet. Det er naturlig at Landsrådet arbeider med denne saken, og Ombudsmannen foretar seg derfor foreløpig ikke mer med den.»

De øvrige saker i denne gruppe angår forskjellige former for godtgjørelse og tillegg og er ikke av en slik generell interesse at det er grunn til å omtale dem.

Mannskapenes økonomiske forhold har i 1970 vært meget diskutert, og det er fra mange hold pekt på at de økonomiske forhold for de vernepliktige må forbedres vesentlig. Nemnda viser til det som er sagt under innledningsavsnittet og i avsnittet om tillitsmannsutvalget hvor de store tillitsmannskonferanser i Nord-Norge og Sør-Norge er nærmere omtalt.

Sykesaker.

Det er behandlet 26 saker, hvorav 12 saker fra tidligere år. Det er også i år behandlet endel saker som gjelder erstatning for skade/sykdom oppstått under militærtjenesten og som har resultert i at de vernepliktige er blitt kjent midlertidig udyktige og dermed fått sin tjeneste avbrutt, eller blitt dimittert etter endt tjeneste som syke eller skadede. De tjenestemessige og økonomiske problemer som oppstår for dette personell har Nemnda gjort rede for i beretningene for 1967, -68 og -69. Første gang Nemnda tok opp dette problem var i innberetningen for 1961. Det er i de senere år gitt visse lempninger i utbetaling av familietillegg ved dimisjon på grunn av sykdom/skade. Adgangen til å dimittere på dette grunnlag er innskrenket og opplysningsplikten er innskjerpet, men hovedspørsmålet, den erstatningsrettslige praksis, er det ikke gjort noe med. Nemnda finner grunn til å gjenta noe av det som ble sagt om dette forhold i beretningen for 1969:

«Hjemlen for den erstatningsrettslige praksis som følges i forbindelse med sykdom/ulykker under militærtjeneste er i dag Lov om yrkesskadetrygd av 12/12-1958 § 42. Etter denne bestemmelse har ingen krav på erstatning utover trygden med mindre det fastslås grov uaktsomhet eller forsettlig opptreden fra «arbeidsgivers» side og dette må være fastslått i straffedom. Det er nå reist tvil om rimeligheten i denne bestemmelse i et vanlig sivilt frivillig arbeidsforhold, og saken er bebudet tatt opp i Stortinget. Hvis denne bestemmelse anses urimelig anvendt på en sivil, frivillig arbeidsavtale, synes det nokså klart at bestemmelsen virker enda urimeligere anvendt på militære mannskaper som under en pålagt pliktig militærtjeneste blir utsatt for en ulykke eller et uhell som er en direkte følge av tjenesten. Som Nemnda i tidligere beretninger har pekt på, synes det å være god grunn til å se nærmere på den praksis som følges i dag.»

De mannskaper som under tjenesten blir skadet med en kortere eller lengre tids arbeidsuførhet som resultat kommer ikke inn under Yrkesskadetrygdens bestemmelser i det hele tatt. De må nøye seg med syketrygdens ytelser og lider dermed ofte et ikke ubetydelig tap. Når de blir tjenestedyktige igjen, må de fortsette tjenesten med det tap av tid dette medfører. For å illustrere det urimelige i den praksis som følges, vil Nemnda referere fra en sak bl. a. Generaladvokaten har hatt til behandling. Saken gjaldt en soldat som falt ut av sin køye (overkøye i 3. etasje) med den følge at han ble påført et lårbensbrudd. Skaden medførte langt sykeleie. Varig mén er ikke sannsynlig, men dette kan ikke avgjøres før en innsatt nagle blir fjernet sommeren 1971. I forbindelse med ulykken ble det nedsatt en

ulykkeskommisjon som i sin rapport avga slik konklusjon:

«Kommisjonen har kommet frem til at soldat NN uforskyldt har vært utsatt for en ulykke som etter kommisjonens mening kunne ha vært unngått dersom gjeldende bestemmelse/ordre hadde vært fulgt. Kommisjonen anbefaler at herr NN tilstås økonomisk kompensasjon slik som antydnet i hans brev til Generaladvokaten (vedl. 2) samt hans foreldres brev til formannen i kommisjonen (vedl. 11).»

Generaladvokaten fant det godtgjort at avdelingen hadde satt seg ut over gjeldende bestemmelser ved å tillate plassering av køyene i 3 høyder, i strid med Forsvarsdepartementets bestemmelser av 20. mai 1954 og ved ikke å ha montert sengehester på alle overkøyer i henhold til pålegg av 23/1-70. Generaladvokaten fant imidlertid etter omstendighetene ikke grunn til å foreslå disiplinære forføyninger mot noe av det involverte befall.

Soldaten forlangte erstatning for tapt arbeidsfortjeneste og for tap i fremtidig etterverk. Han hadde tatt examen artium i 1969 med hovedkarakter Særdeles tilfredsstillende. Han hadde under førstegangstjenesten bestått examen philosophicum. Han skulle begynne sine studier ved Universitetet i Oslo høsten 1970 og skulle etter de planer som var lagt avlegge prøver under matematikkstudiet som det bare foreleses for i høstsemesteret. Studiet måtte derfor utsettes ett år. For sommeren 1970 hadde soldaten skaffet seg sommerjobb, antatt arbeidstid 2 mndr., timelønn kr. 20—27. Soldaten hadde sertifikat som studietrener for Norges Skiforbund. Som følge av ulykken tapte han muligheten for ekstraintekter vinteren 1970/71.

Om erstatningsansvaret uttalte Generaladvokaten:

«Etter det foran anførte anser jeg det helt klart at det foreligger erstatningsansvar for Staten hvis vanlige erstatningsregler legges til grunn.

Det er ikke opplyst om NN har oppebåret stønad med hjemmel i lov om yrkesskadetrygd av 12.12.58 nr. 10.

Forøvrig vises til lov om skadeserstatning i visse forhold av 13. juni 1969 nr. 26 § 2—1. Staten har formentlig ikke erstatningsansvar i dette tilfelle, jfr. lovens § 3—2 og lov av 12. des. 1958 nr. 10 § 42.

Jeg anser det helt urimelig at militært personell som utfører militær tjeneste på grunnlag av alminnelig tvungen verneplikt ikke har krav på full erstatning etter skadeserstatningslovens § 2—1 flg. for skader påført under militær tjeneste.

Såvidt jeg kan se er en henvist til å tilrå soldat NN å søke billighetserstatning.

Saken bør forelegges Justisdepartementet, Lovavdelingen.»

Det er helt på det rene at slike saker skaper bitterhet og uvilje mot Forsvaret. Det er derfor grunn til å ta gjeldende bestemmelser på dette felt opp til vurdering, noe Nemnda har pekt på i tidligere beretninger.

En vernepliktig som var dimittert etter endt førstegangstjeneste klaget over at han ikke hadde fått tannbehandling under førstegangstjenesten. Som følge av dette hadde han 20 hull og fikk en tannlegeutgift på ca. kr. 650,—. Han hevdet at Forsvaret måtte være ansvarlig for dette.

Ombudsmannen tok saken opp med avdelingen som hadde vanskeligheter med å gi opplysninger fordi soldatens tannkort var blitt borte. Tannkortet ble imidlertid funnet, og det viste seg å være riktig at soldaten ikke hadde fått behandling. Han hadde heller ikke fått time hos tannlegen noen gang, og kortet hans var heller ikke stemplet ut av avdelingstannlegen ved dimisjon. Det eneste som var gjort var statusopptak på rekruttskolen. Statusopptaket viste at han hadde 8 hull, men disse var heller ikke behandlet på rekruttskolen.

Saken ble oversendt Forsvarets sanitet som opplyste at retten til å få tannbehandling opphører ved dimisjon. Det samme gjelder muligheten for en stønad på inntil kr. 275,— for behandling hos sivil tannlege i de tilfelle hvor det av tjenestlige grunner ikke kan gis behandling hos militær tannlege. Forsvarets sanitet fant imidlertid av billighetshensyn å kunne yte maksimumsstønad på kr. 275,—.

De øvrige saker i denne gruppe gjelder klager og forespørsler om legekjenning, fremstilling for legenemnd og sykebehandling under førstegangstjenesten. Ombudsmannen har ikke hatt noe å bemerke til de avgjørelser som er truffet i disse saker som er av en slik art at det ikke er grunn til å omtale dem i beretningen.

Sosiale saker.

Det er behandlet 3 saker hvorav to gjelder anmodning til Ombudsmannen om bistand til å få støtte av den økonomiske sosialhjelpen i Forsvaret. I den ene saken gjaldt det en vernepliktig som gjorde tjeneste i Oslo og bodde hjemme hos sin mor fordi det ikke kunne skaffes militær innkvartering. Moren hadde bare uføretrygd å klare seg med, og greide ikke å dekke nødvendige utgifter med sønnen boende hjemme, idet sønnen bare fikk utbetalt kr. 6,— i kost- og kvartergodtgjørelse pr. dag. Det var tidligere ordnet med et sosialt lån og en tildeling av Fondet for vernepliktige familier med kr. 500,—. Det ble nå utbetalt kr. 400,— i sosialstønad.

En vernepliktig som hadde gjort sin førstegangstjeneste i 1967 anmodet om Ombudsmannens bistand i forbindelse med at han ikke hadde fått ettergitt skatt ilagt ham i anledning av det hustrutilllegg han hadde fått utbetalt under tjenesten. Ombudsmannen ga vedkommende endel opplysninger om gjeldende bestemmelser og praksis til bruk ved en fornyet søknad om ettergivelse av skatten.

Forsvarets skolevirksomhet.

Det er behandlet 7 saker, hvorav 2 fra 1969.

En vervet klaget over at han til tross for flere henvendelser ikke hadde fått utlevert eksamenspapirer for den skoleutdanning han hadde fått under sin vervingsperiode. Dette var en skole som ga sivil kompetanse, slik at det var av stor betydning å få eksamenspapirer. Ombudsmannen tok saken opp med vedkommende myndighet som opplyste at vedkommende ikke hadde gjennomført utdannelsen slik den var lagt opp. Han hadde skulket en avgjørende prøve. På grunn av disiplinære forhold ble han dimittert før siste del av utdannelsen tok til. Han hadde ikke avlagt eksamen og kunne således ikke få noe eksamensbevis. Han fikk imidlertid et bevis på den del av utdannelsen han hadde gjennomført. Ombudsmannen gjorde det klart for ham at han ikke hadde krav på noe utover dette.

Tillitsmannsutvalget ved en av Hærens avdelinger i Nord-Norge reiste spørsmålet om å få bruke endel av de timer som var avsatt til sivilopplæring i tjenestetiden til kjøreopplæring. De var klar over at dette egentlig hørte med til den kursvirksomhet som etter planen skulle foregå i fritiden. Begrunnelsen for forslaget var først og fremst at mørketiden gjorde det vanskelig å gjennomføre effektiv kjøreopplæring i fritiden. Det ble også pekt på at mannskapene etter dagens tjeneste som regel var så slitne etter fysisk hard tjeneste at de ikke var istand til å nyttiggjøre seg undervisningen fullt ut. Dette ville bety behov for flere kjøretimer og dermed en større utgift for soldatene. Søknaden var avslått av avdelingen som heller ikke ville samtykke i at den teoretiske del av kjøreopplæringen ble avvirket i tjenestetiden. Saken ble senere tatt opp med nest høyere myndighet og med Ombudsmannen. Etter samråd mellom undervisningsinspektøren og den stedlige undervisningsleder ble det iverksatt en prøveordning som tillot bruk av inntil 10 timer av den obligatoriske brevundervisning til kjøreopplæring. Mannskapene måtte før den enkelte tilatelse ble gitt, dokumentere at de kunne få time hos kjørelærer.

Vervet personell.

Det er behandlet 16 saker, hvorav 2 fra tidligere år. To saker er ikke ferdig behandlet.

I 6 saker er det anmodet om Ombudsmannens bistand i forbindelse med at de vervede mener de ikke har fått den utdannelse, delvis med sivil kompetanse, som de mener å ha krav på etter de avtaler som er inngått i forbindelse med vervingen. Disse saker har fått en tilfredsstillende løsning. Det synes som om de utdannelsestilbud som gis i de forskjellige forsvarsgrener varierer nokså mye, særlig gjelder dette sivil kompetansegivende utdannelse. Hitil synes ikke de vervede fra de forskjellige forsvarsgrener å ha vært oppmerksom på dette. I forbindelse med at det nye kontorbygget på Huseby er tatt i bruk, er imidlertid de tre forsvarsgreners vervede på sambandssektoren kommet sammen. Det synes som om det vervede sambandspersonell i Sjøforsvaret har en langt gunstigere ordning når det gjelder sivil utdannelse enn de øvrige forsvarsgrener, bl. a. får de tjenestefri inntil 9 mndr. med lønn for sivil utdannelse. Sambandsgrenadere i Hæren har nå overfor Ombudsmannen reist spørsmålet om grunnen til at det er så stor forskjell på de vervedes rettigheter i de forskjellige forsvarsgrener. Ombudsmannen har tatt dette spørsmål opp med Forsvarsdepartementet.

I 6 saker er det reist forskjellige spørsmål i forbindelse med oppsigelse av vervingskontrakter fra Forsvarets side, eller søknad fra den vervede om å bli løst fra kontrakten før kontraktsperioden er omme. I de saker hvor Forsvaret har sagt opp kontrakten har det ikke vært noe å bemerke til den avgjørelse som er truffet. I spørsmålet om den vervedes adgang til selv å si opp kontrakten har departementet gjennomført en streng praksis basert på en skjønnsmessig vurdering av omstendighetene i den enkelte sak. Det kan i enkelte saker synes som om departementet har vært for streng både når det gjelder spørsmålet om å løse vedkommende fra vervingskontrakten og når det gjelder spørsmålet om utbetaling av bonus. I en av de sakene Ombudsmannen har hatt til behandling har Forsvarsdepartementet uttalt om dette:

«Hovedbestemmelsene om opphør av kontrakten står i «Retningslinjer for vervede mannskapers tjeneste i Forsvaret», pkt. 11. Det fremgår der at kontrakten er gjensidig uoppsigelig med visse unntak. Den aktuelle unntaksbestemmelse i dette tilfelle er pkt. 11 II:

«Den vervede kan etter søknad bli løst fra kontrakten dersom tvingende velferdsgrunner foreligger. Hver søknad vil bli vurdert for seg under hensyn til personell-situasjonen til enhver tid.»

I skriv av 12. februar 1970, ref. 3470/70, har departementet innskjerpet bestemmelsene og bl. a. uttalt:

«En minner i denne sammenheng om at det med «tvingende velferdsgrunner» i forbindelse med disse bestemmelser, i første rekke er tenkt på forhold som har sammenheng med sykdom og dødsfall. Det har eksempelvis ikke vært ansett som tvingende velferdsgrunn at en mann har villet begynne på sivil skole før kontrakten er uttjent. Helt spesielle forhold må i så fall foreligge og eventuelle slike saker bør forelegges departementet for avgjørelse tas.»

Selv om det i nærværende tilfelle etter departementets mening egentlig ikke foreligger *tvingende* velferdsgrunner, har departementet likevel av rimelighetshensyn funnet å kunne innvilge grenaderens søknad m. h. t. å bli løst fra kontrakten.

Bestemmelsene om utbetaling av bonus står i Fredsregulativet, del V hvor pkt. 62 d er av interesse i dette tilfelle:

«— Bonus utbetales *ikke* til den som trer ut av tjenesten før vervingsperioden løper ut, med mindre vedkommende:

- — —
— — —
d) I helt spesielle tilfelle av velferdsgrunner eller for å påbegynne befalsutdanning løses fra kontrakten.
— — —»

Avgjørelsen er tillagt Forsvarsdepartementet som har vært restriktiv i sin praksis m. h. t. utbetaling av bonus i slike saker. Departementet har nærmest uten unntak avslått utbetaling av bonus når tvingende velferdsgrunner, slik som angitt foran, etter departementets mening ikke har foreligget.

De någjeldende bestemmelser for vervede mannskapers økonomiske vilkår, inkludert bonus, er fastsatt bl. a. under hensyntagen til at de vervede må binde seg til 3 års tjeneste som menige mannskaper. De relativt restriktive bestemmelser m. h. t. mulighetene for å bli løst fra kontrakten før tiden, må derfor sees i sammenheng med de fastsatte økonomiske vilkår. Det er videre av betydning at forsvarsgrenene m. h. t. tjenesten/beredskapen må kunne basere seg på at dette personell vil gjøre tjeneste i 3 år uavkortet.

Det kan i denne forbindelse være av interesse hva Personellutvalget for Forsvaret uttalte i sin innstilling, pkt. 770, angående bonus for kontraktsbefal. Det heter der bl. a.:

«Utbetaling av bonus må fortsatt være betinget av at vedkommende befalingsmann inngår en kontrakt som er uoppsigelig over en tidsperiode av en viss lengde. Dersom kontrakten i dette tidsrom brytes, vil bonus i sin helhet gå tapt.

Ved slik bundet tjeneste, vil vedkommende befalingsmann måtte gi avkall på de eventuelle muligheter som måtte oppstå for ham i det sivile liv i den tid kontrakten varer. Forutsetningen må være at den tid vedkommende binder seg for, er så lang at han normalt ikke vil ha oversikt på forhånd over disse muligheter. En befalingsmann på bonusgivende kontrakt vil således

være bundet på en ganske annen måte enn f. eks. den engasjerte befalingsmann, som kan fratze tjenesten med en måneds oppsigelsesfrist.»

De samme synspunkter har også relevans for vervede.

De alternative forslag grenaderen har nevnt i sitt skriv til Ombudsmannen, faller utenfor de någjeldende bestemmelser. På bakgrunn av det som er uttalt ovenfor, finner for øvrig departementet det tvilsomt om det vil være riktig å søke å endre bestemmelsene eller praksis i den retning grenaderen har søkt om.

Man har også vurdert spørsmålet om andre former for «oppmyking» av de någjeldende bestemmelser på dette område, men har funnet at man bør avvente Tjenestetidsutvalgets innstilling og/eller neste revisjon av regulativ og retningslinjer for vervedes tjeneste.

Forsvarsdepartementet har funnet det riktig å gi en forholdsvis utførlig redegjørelse i denne sak, bl. a. om noe av bakgrunnen for de gjeldende bestemmelser.

Av hensyn til konsekvensene og den praksis Forsvarsdepartementet har fulgt i liknende saker, finner departementet å måtte opprettholde sin tidligere avgjørelse i denne sak.»

Ombudsmannen har for så vidt intet å bemerke til det syn departementet her gir uttrykk for.

Befalssaker.

Det er behandlet 82 saker, hvorav 23 fra tidligere år, 20 saker er ikke ferdig behandlet.

I 4 saker er det klaget over at vedkommende ikke har fått fast ansettelse. Det er i den forbindelse reist forskjellige spørsmål, bl. a. er det hevdet at forskjellsbehandling har funnet sted. Sakene er nøye undersøkt, bl. a. med uttalelser fra vedkommende forsvarsgren og fra Forsvarsdepartementet. Det er imidlertid ikke funnet forhold som har gitt grunnlag for forføyninger fra Ombudsmannens side.

Anmodning om bistand til å få utsettelse med repetisjonsøvelser har vært fremmet i 7 saker, i to tilfelle er søknadene etter fornyet vurdering innvilget. I beretningen for i fjor redegjorde Ombudsmannen for en sak reist av to vernepliktige løytnanter i Sjøforsvaret som hevdet at det ikke var hjemmel for å innkalle dem til repetisjonsøvelse. Denne sak er nå avgjort av Forsvarsdepartementet som hevder at den tjenesten som står omtalt i den brosjyre det var henvist til omhandler plikttjeneste som følge av utdannelsen og ikke har noen sammenheng med den tjeneste de ellers kan pålegges som vernepliktige offiserer. Departementet uttalte bl. a. om dette:

«Det vises til Ombudsmannens ovennevnte skriv av 22. oktober d. å.

I den brosjyre (1957) det henvises til er det bl. a. anført:

«De gjør 1 års plikttjeneste fra tilsetningsdatoen og har deretter i fred plikt til 3 repetisjonsøvinger på 3 mndr., som regel etter 4, 8 og 12 år.»

Dette gjaldt på det tidspunkt for sjø- og maskinoffiserer. De vernepliktige intendantur-offiserers plikttjeneste var på samme tidspunkt, begrenset til 1 år fra tilsetningsdatoen.

Ved Stortingets behandling av St. prp. nr. 1 for 1959—60, s. 46, ble departementets forslag om en sammenhengende plikttjeneste på 1 år og 9 mndr. for vernepliktige intendantur-offiserer, godkjent. Plikttjenesten for sjø- og maskinoffiserer ble samtidig økt fra 1 til 2 år med bibehold av plikten til periodisk tjeneste av 3 mndrs. varighet etter 4, 8 og 12 år.

Ved Stortingets behandling av St. prp. nr. 1 for 1961—62, s. 6, ble det godkjent at plikttjenesten for sjø- og maskinoffiserer, kunne avtjenes sammenhengende (2 år og 9 mndr.) etter endt nederste avdeling ved Sjøkrigsskolen.

Det har etter departementets oppfatning i denne sak hele tiden vært tale om plikttjeneste som følge av utdanningen ved SKSK. Denne plikt er da også presisert i brosjyren av 1957 og forholdet er etter departementets mening ytterligere understreket ved den sammenslåing av den første og periodiske plikttjeneste som senere er foretatt, jfr. de nevnte stortingsproposisjoner. Slik plikttjeneste kan etter departementets mening ikke utelukke adgang til å pålegge befalet slik tjeneste som iflg. vernepliktsloven kan pålegges også angjeldende befalet i fredstid.

Det kan i denne sammenheng ellers nevnes at det befalet dette gjelder, har oppbåret en spesiell årlig økonomisk kompensasjon over 12-årsperioden nettopp fordi plikttjenesten har vært fordelt over en periode av denne varighet.»

Det synes for Ombudsmannen som om brosjyren kan forstås slik at den også omhandler ordinære repetisjonsøvelser og dermed den tjeneste personellet kan pålegges i fred. Det er opplyst fra klagerne at hele kullet oppfattet bestemmelsene på denne måten. Denne spesielle brosjyre er ikke lenger i bruk.

Ombudsmannen har i år hatt til behandling en lang rekke saker angående avansementsforhold reist av befalet som er vurdert for opprykk det antall ganger som er foreskrevet, og som mener seg forbigått eller av forskjellige grunner urettferdig behandlet. De fleste saker gjelder offiserer fra Hæren, og Ombudsmannen har hatt den enkelte sak oppe med Hærens stab og i enkelte tilfelle Forsvarsdepartementet. Samtlige saker er grundig undersøkt. Det foreligger imidlertid få opplysninger om vurderingene i de enkelte opprykksråd. Når det gjelder saksbehandlingen i disse saker er det intet som tyder på at ikke den har vært forsvarlig og i henhold til gjeldende bestemmelser. Når det gjelder de skjønsmessige opprykksvurderinger som er foretatt, kan Ombudsmannen

forstå at enkelte klagere, ut fra de tjenesteuttalelser de har fått og den tjeneste de har hatt, mener seg urettferdig behandlet. Det er imidlertid en ytterst vanskelig vurdering som her foretas hvor en rekke momenter kommer inn. Det er ikke i noen av de saker Ombudsmannen har hatt til behandling konstatert at det skjønn som ligger til grunn for avgjørelsen har vært usaklig eller vilkårlig. Det Ombudsmannen ellers har gjort i disse sakene er å skaffe frem opplysninger klageren har manglet for å forstå den avgjørelse som er truffet, og å skaffe frem svar på spørsmål vedkommende har hatt å stille i denne forbindelse.

Ombudsmannen har hatt til behandling henvendelser fra flere hold i forbindelse med «Haakonsværnsaken», hvor det er klaget over at befal som har vært implisert i saken ikke har fått opprykk de ellers ville ha fått i henhold til gjeldende avansementsnormer. Forsvarsdepartementet har dette prinsipielle syn på spørsmålet om opprykk for personell som er under granskning/etterforskning:

«For personell som er involvert i saker som er under granskning/etterforskning eller som er gjenstand for rettslig forføyning, har Forsvarsdepartementet håndhevet det prinsipp at spørsmål om opprykk bør utestå til saken er ferdigbehandlet. En bør med andre ord vente med å ta standpunkt til opprykksspørsmålet til saken er helt avklart og en eventuell rettslig avgjørelse foreligger. Det vil da etter omstendighetene kunne bli tale om å gi eventuelle opprykk tilbakevirkende kraft.

Vanligvis vil ikke alle aktuelle opplysninger som har betydning for opprykksspørsmålet foreligge før saken er sluttbehandlet av de kompetente instanser.»

Ombudsmannen pekte på i en henvendelse til departementet at en del av de involverte i saken hadde fått en foreløpig avgjørelse av sitt forhold i form av forelegg eller påtaleunntatelse. Den endelige avgjørelse i de fleste av disse saker ville man ikke få før det var avsagt endelig dom i de saker hvor det var reist tiltale. Den lange tiden saken har tatt og fortsatt vil ta, fører til særlig uheldige konsekvenser for det personell som ikke har fått sitt normalopprykk, konsekvenser man ikke ville fått om det her hadde dreiet seg om enkeltstående saker. Ombudsmannen ba derfor departementet vurdere på ny om det var noen mulighet til å finne frem til en løsning for de som ikke hadde fått sitt normalopprykk.

Forsvarsdepartementet har senere opplyst at det ikke finner grunn til å endre sitt prinsipielle standpunkt i slike saker, men er kommet til at for det befal som har fått saken avgjort ved påtaleunntatelse kan saken betraktes som

tilstrekkelig avklart til at dette befal nå kunne gis opprykk i henhold til gjeldende avansementsnormer.

Det befal som hadde tatt saken opp med Ombudsmannen tilhørte den gruppen som etter dette ville få sine opprykk.

Det er behandlet 18 saker som angår forskjellige økonomiske forhold. Ombudsmannen har hatt flere henvendelser fra løytnanter i Luftforsvaret som klager over at yngre løytnanter i visse tilfelle blir lønnet høyere enn eldre løytnanter. En av klagerne skrev slik til Ombudsmannen:

«De gjeldende lønnsbestemmelser for løytnantenes innbyrdes plassering i lønnsklassene resulterer i at yngre løytnant blir lønnet i høyere lønnsklasse enn eldre.

Jeg ble sersjant 1/9 1950. Tilsatt som løytnant 1/6 1963. Jeg er i lønnsklasse 14/4, opprykk til lønnsklasse 15/4 1/6 1975.

Løytnant NN ble sersjant 1/11 1952. Tilsatt som løytnant 1/7 1966. Han er allerede i lønnsklasse 15/4.

Ovenstående data viser at løytnant NN ble sersjant 2 år og 2 mndr. etter meg. Han ble løytnant 3 år og 1 mnd. senere enn meg. Han er allerede i lønnsklasse 15/4 (jeg kjenner ikke til tidspunktet for hans opprykk til denne lønnsklasse) og jeg vil oppnå å komme i lønnsklasse 15/4 først 1/6 1975.

Jeg finner det forhold, at 3 år yngre løytnant rykker opp i høyere lønnsklasse minst 5 år før den eldre, å stride mot normale prinsipper for lønnsansiennitet, og jeg anmoder Ombudsmannen om å ta seg av denne sak.»

Det er to grunner til den lønsmessige forskjell som oppstår. For det første sikringsbestemmelsen som kom med i tariffavtalen vedrørende det alminnelige regulativ for avtaleperioden 1. mai 1968—30. april 1970. Det heter i denne bestemmelse: «Befal i Forsvaret som rykker opp til høyere grad, skal minst lønnes en lønnsklasse høyere enn den lønnsklasse han ville hatt i den lavere grad, dog ikke utenom den høyere grads topplønn.» Den andre årsaken er den grad og lønnsklasse de rykker opp fra. Klagerne er rykket opp fra fenrik til løytnant. Fenriks topplønn er lønnsklasse 12. Løytnant er regulativfestet i lønnsklasse 11 med senere opprykk til lønnsklassene 12—13—14 og 15. Opprykk for denne gruppe vil bety at de vil ligge 1—2 lønnsklasser høyere enn tidligere plassering slik at sikringsbestemmelsen ikke vil komme til anvendelse. Vedkommende som hadde fått bedre lønnsansiennitet enn klageren var rykket opp til løytnant fra stabssersjants grad med lønsmessig plassering før opprykk som førte til at sikringsbestemmelsen kom til anvendelse, og som følge derav opprykk til lønnsklasse 15. Lønnsregulativets § 16 kom ikke til anvendelse i dette tilfelle. Saksforholdet var det samme i de

øvrige klager. Det kan synes som om sikringsbestemmelsen i disse tilfelle har ført til et urimelig resultat. Da en av befalsorganisasjonene allerede hadde tatt spørsmålet opp med myndighetene, fant ikke Ombudsmannen grunn til å foreta seg noe i saken utover å orientere klagerne.

En offiser som etter langvarige forhandlinger fikk endret sin lønnsansiennitet med etterbetaling av lønn, reiste spørsmålet om han ikke hadde krav på renter av etterbetalingsbeløpet. Spørsmålet ble av Forsvarsdepartementet forelagt for Lønns- og prisdepartementet som uttalte følgende:

«Lønns- og prisdepartementet vil bemerke at det ved fastsettelse av lønnsansiennitet og eventuelt etterbetaling av lønn ikke tilstås renter av etterbetalingsbeløpet.»

I beretningen for i fjor redegjorde Ombudsmannen for en avgjørelse av Lønns- og prisdepartementet angående flytningsgodtgjørelse som Ombudsmannen fant urimelig. Saken gjaldt godtgjøring av lagringsutgifter for møbler som klageren var påført fordi han av hensyn til to kolleger hadde flyttet før den leilighet han selv skulle overta var ledig. Lagringsutgiftene sammen med de flytningsutgifter han hadde fått utbetalt lå innenfor rammen av det som kunne utbetales. Avgjørelsen var etter Ombudsmannens oppfatning så urimelig at det måtte være grunn til å lempe på regulativet. Søknaden er på ny avslått av Lønns- og prisdepartementet som i den forbindelse har uttalt:

«Spørsmål om særlige bestemmelser om flytningsgodtgjørelse for befal var gjenstand for behandling i forbindelse med revisjon av Fredsregulativets Del II pr. 1. april 1969 hvor etter det ble innført slike særlige bestemmelser i regulativets avsnitt E.

Når det gjelder utgifter til lagring av flyttegods og transport til og fra lager er det inn tatt bestemmelse om dette i Fredsregulativets Del II pkt. 115 a.

Som det går frem av denne bestemmelse dekkes slike utgifter bare for befal som i forbindelse med utdanning utenlands blir pålagt fraflytning av statseid bolig. Lønns- og prisdepartementet finner etter dette å måtte fastholde den tidligere avgjørelse i saken, jfr. Lønns- og prisdepartementets brev av 10. mai 1969.

En viser ellers til konferanse med byråsjef Bjørnstad om at saken er tatt til observasjon i forbindelse med revisjonen av Fredsregulativets Del II.»

Det er nå søkt om billighetserstatning.

Administrasjonsbefelet ved en av Luftforsvarets stasjoner i Nord-Norge tok opp spørs-

målet om utbetaling av stasjonstillegg og uttalte i den anledning:

«Etter forhandlinger mellom Lønns- og Prisdepartementet/Forsvarsdepartementet og de interesserte tjenestemannsorganisasjoner er den tidligere inngåtte avtale om stasjonstillegg i Forsvaret prolongert fram til 1. juli 1971 med visse endringer og forutsetninger. Jfr. FD/18. sep. 70/13786/14043/70/B/FD I 5/641.022 og LST/2. okt. 70/1400/70/B/P3/KS/IL/646.4.

Generelt inneholder avtalen bestemmelser om at tillegget, som er differensiert, skal utbetales til personell i operativ og teknisk tjeneste. Tillegget utbetales uansett om personellet er fast eller midlertidig tilknyttet Forsvaret, d. v. s. yrkes- eller plikttjenestepersonell. Videre utbetales tillegget under gjennomgåelse av perfeksjoneringskurs inntil 4 måneders varighet.

Personell i administrativ tjeneste er helt siden avtalens inngåelse blitt holdt utenfor de gode stasjonstillegget gir.

Tillegget er i følge avtalen ment å være et tiltak for å stimulere tilgangen av personell til bestemte grupper på utsatte stasjoner.

Personell i administrativ tjeneste har ved flere anledninger forsøkt å tilkjennegi at også de mener seg berettiget til tillegget hvor det ellers utbetales til kolleger i operativ og teknisk tjeneste. Disse forsøk på å oppnå likestilling har alle som en blitt feid tilside.

Den samme skjebne led også det forslag Sjefen for Luftforsvaret sendte til Det Kgl. Forsvarsdepartement i skriv LOK/2. nov. 62/15974/62/673.25. I skrivets pkt. 9 a foreslås at: «Stasjonstillegget utbetales til alt regulativlønnet personell og grenaderer som tjenestegjør på angjeldende K&V-stasjoner.»

Administrativt personell ser med stadig større forbitrelse på den urettferdighet og diskriminering som her foregår. For å begrunne dette syn kan anføres:

- a. Tatt i betraktning det beordringssystem vi har i dag, kan en ikke se at det er behov for spesielle rekrutteringstiltak for teknisk og operativ tjeneste framfor administrativ tjeneste.
- b. Personell med lang tjeneste i Forsvaret har vondt for å svelge den kjennsgjering at grupper som er på gjestevisitt, plikttjenestebefalet som ofte slutter ved første anledning, skal «stimuleres» framfor en som har viet Forsvaret opptil en mannsalder av sitt liv. En tviler sterkt på at denne fremgangsmåte tjener Forsvaret.
- c. Mange eksempler på den eksisterende skjevhet ved stasjonstillegget kan trekkes fram. En skal imidlertid nøye seg med å nevne to forhold ved undertegnede stasjon:
 - i Administrasjonsoffiseren med 23 års tjeneste i Forsvaret har i sin avdeling blant annet en sersjant i stilling som biltekniker. Denne er nylig uteksaminert fra befalsskolen og avtjener sin plikttjeneste ved stasjonen. Begge tjenestegjør i ett og samme område, med kontor i samme bygg og med samme arbeidstid. Administrasjonsoffiseren tilkommer ikke stasjonstillegg. Bilteknikeren «stimuleres» i sin plikttjeneste med tillegget.
 - ii Det andre forhold vedrører 2 vernepliktige sersjanter som i høst ble tilbeordret stasjonen etter uteksaminering fra

LBAS/S. Den ene er utdannet som administrasjonsspesialist og den andre som operasjonsspesialist. Begge tilhører Administrativ bransje i avansementskrets III og har en plikttjeneste på 14 måneder. Beordringen skjedde uten at noen av disse 2 hadde uttrykt ønske om å tjenestegjøre ved stasjonen. Sersjantene har ved stasjonen lik arbeidstid. Operasjonsspesialisten tilkommer stasjonstillegg. Administrasjonsspesialisten utfører likeverdige tjeneste uten utbetaling av tillegget.

Konklusjon.

Stasjonstillegget bør etter de undertegnedes mening utbetales som et stedstillegg hvor alle personellgrupper likestilles, og ytes som en kompensasjon for utført tjeneste ved stasjoner med spesiell beliggenhet.

Personell i administrativ tjeneste ber om at Ombudsmannen gjør anstrengelser for at den urettferdighet og diskriminering gruppen er utsatt for i forbindelse med stasjonstillegget, bringes til opphør snarest.»

Denne henvendelse har senere fått støtte av administrasjonspersonell ved en annen av Luftforsvarets stasjoner som uttalte følgende:

«Administrasjonspersonellet ved Luftforsvarets stasjon — — — hilser med glede det initiativ som representanter for administrasjonspersonellet ved L st — — — har tatt, og støtter helhjertet opp om tiltaket.

At stasjonstillegget representerer en urettferdig diskriminering av administrasjonspersonellet hersker det vel ingen tvil om. Begrunnelsene for dette anser vi så klare, at enhver som vil rette opp den eksisterende skjevhet skulle ha nok av punkter å spille på.

Når denne ordningen har hersket i flere år, skyldes det antagelig det faktum at «alle» er enige i at det bør gis en økonomisk kompensasjon til personell som tjenestegjør ved avsideliggende stasjoner. Det faktum at en gruppe skal holdes utenfor uten grunn, må karakteriseres som en grov urettferdighet, som en håper at Ombudsmannen for Forsvaret vil kunne rette på. Uansett hvordan man snur og vender på det må alle være enige i at det er en grov diskriminering av en bestemt gruppe, nemlig administrasjonspersonellet.

Konklusjonen på dette må bli at de stasjoner som har stasjonstillegget i dag opprettholder det, men at ordningen blir utvidet til også å omfatte administrasjonspersonellet. Dermed får en bort en skjevhet som har ført til stigende forbitrelse mellom de som har stasjonstillegget og de som ikke har det.

Administrasjonspersonellet ved L st — — — er kjent med at Ombudsmannen har tatt opp saken med Det Kgl. Forsvarsdepartement. Vi ber Ombudsmannen gi saken prioritet, slik at man slipper å vente i opptil et år før en så innlysende urettferdighet blir bragt til opphør.»

Ombudsmannen tok saken opp med Forsvarsdepartementet og uttalte i den forbindelse at det av de eksempler som var nevnt i henvendelsen til Ombudsmannen kunne synes

som om praktisering av bestemmelsene førte til skjevheter.

Av de dokumenter Ombudsmannen fikk utlånt fremgikk det at stasjonstillegget og spørsmålet om hvilke grupper det skal utbetales til har vært gjenstand for forhandlinger mellom myndighetene og de interesserte organisasjoner uten at man kom frem til noen enighet. I Riksmeglingsmannens møtebok vedrørende forslag til lønnsavtale for de offentlige tjenestemenn m. v. for perioden 1. mai 1966—30. april 1968 var det tatt inn følgende protokolltilførsel:

«Tvist om krav som ikke er avgjort ved den generelle tariffrevisjon skal hver av partene kunne forlange avgjort av en særskilt nemnd med partsrepresentasjon.»

I henhold til denne bestemmelse ble tvisten om stasjonstillegget, som bl. a. også omfattet spørsmålet om tillegget skulle utbetales til administrasjonspersonell, av Befalets Fellesorganisasjon begjært avgjort av en særskilt voldgiftsnemnd. Ved kjennelsen av 28. mars 1968 er voldgiftsnemndas flertall bl. a. kommet til at stasjonstillegget ikke skal utbetales til administrasjonspersonell. Ombudsmannen fant ikke grunn til å gå nærmere inn på begrunnelsen for dette syn. Det er imidlertid ikke deknning for å si at administrasjonspersonellets forsøk på å oppnå likestilling i relasjon til dette tillegg er «feid til side».

I sitt svar på Ombudsmannens henvendelse uttalte departementet:

«Någjeldende regelsett er et forhandlingsresultat mellom Staten og tjenestemannsorganisasjonene. Avtalen løper ut 30. juni 1971 og vil bli gjenstand for en ny vurdering.

Fra Statens side vil det bli krevet innskrenkninger og skjerpelse av någjeldende regler og praksis, idet vesentlige grunnlagsforutsetninger ikke lenger anses å være til stede.

Grunnlaget for stasjonstillegg etter hittil gjeldende utbetalingsregler, derunder hvilke personellkategorier som omfattes av reglene, har vært innbragt for særskilt voldgiftsnemnd, jfr. vedlegg til denne ekspedisjon som bes returnert etter gjennomsyn.»

Ombudsmannen har ikke funnet å kunne foreta seg noe ytterligere i saken, bortsett fra å orientere det personell som hadde fremmet klagen.

En offiser har tatt opp med Ombudsmannen spørsmålet om boligforhold for befal som beordres til tjeneste i Oslo og skrev følgende:

«Pr. 12. august 1969 ble undertegnede som er på beordringssystemet, beordret fra — — — til Luftkommando Sør-Norge, Holmenkollen.

Ved ankomst til avdeling ble det opplyst at mil. bopel ikke kunne skaffes i Oslo-området med den følge at min familie måtte slå seg ned i min hjemby.

Jeg ble forlagt på en heller dårlig befalsforlegning på Voksenlia, hvor det var etablert fritids- og spisemesser. Den 12.3.70 fikk messemedlemmene oppsigelse fra kvarteret da lokalitetene skulle benyttes til kontor i forbindelse med den nye organisasjonen (Forsvarskommando Sør-Norge).

I den første oppsigelsen, datert 12/3 ble det fra avdelingens side ikke anvist nytt kvarter. Dette ble da også tatt opp på et møte med Sjef Stasjonskommandoen og det ble gitt utsettelse med flyttingen inntil videre.

Den 4/8-70 mottok man igjen et skriv med pålegg om fraflytting innen 10. august 70. Undertegnede, som er på beordringssystemet og har administrasjonsforpleining (gratis kost, kvarter og kr. 7,— pr. dag), ble forlagt i en brakke i Sannergt. 14, Oslo. Disse brakkene er i en elendig forfatning og er kondemnert og bestemt revet i 1971.

Med rett til gratis kvarter mener jeg at forlegningen her ikke holder almindelig standard for befalsforlegning. Det er bl. a. ikke vask og vann på rommene. Man er henvist til felles vaskerom, felles toalett og felles dusjrom. Det er ikke spisemesse på stedet slik at måltidene må inntas ute i byen.

Kostgodtgjørelsen pr. døgn er satt til kr. 23,70.

Avdelingens forslag om forlegning av befalet var pensjonat, men dette ble avslått av Forsvarsdepartementet som anviste personellet plass i Sannergt. 14.

For et kortere opphold kan Sannergt. som forlegning til nød nyttes, men jeg er av den mening at for en beordring på 3—5 år holder den langt fra mål, spesielt i betraktning av at

man også bor 2 mann på rommet, uansett fysisk alder (i mitt tilfelle 43 år). Se for øvrig «Orientering om den nye befalsordning i Forsvaret del D».

Befal på beordringssystemet bør ha krav på skikkelig forlegnings- og forpleiningsforhold på en beordring av så lang varighet, men dette synes å være blitt neglisjert totalt for Oslo-området vedkommende.

Jeg vil anmode Ombudsmannen om:

- a. Prøve å løse mitt bolig- og forlegningsproblem på en for meg mer tilfredsstillende måte.
- b. Generelt ta opp spørsmålet om forlegning og forpleining for befal på beordringssystemet som beordres til Oslo-området. (Såvidt vites finnes det idag ikke andre bomuligheter enn Sannergt. 14.)

For ordens skyld gjøres oppmerksom på at jeg ikke har søkt eller avgitt villighetserklæring på en beordring til Oslo-området.»

Ombudsmannen har tatt saken opp med Forsvarsdepartementet, som har lovet en redegjørelse for de planer departementet har når det gjelder boligforholdene for det befal som beordres til Oslo.

Sivilt personell i Forsvaret.

Det er i år behandlet 11 nye saker herav 4 fra tidligere år i denne gruppe. Samtlige saker gjelder lønns- og arbeidsforhold og er ikke av en slik art at de gir grunnlag for omtale i beretningen.

Ombudsmannsnemndas befaringer.

Ombudsmannsnemnda har i 1970 besøkt 12 avdelinger i løpet av 8 reisedager etter følgende program:

25.—29. mai:

Bodø flystasjon.

Bodin leir.

Setermoen garnison.

Heggelia garnison.

Skjold garnison.

Brennfjeld leir.

Bardufoss flystasjon.

26.—28. august:

Hærens våpentekniske korps skole- og øvingsavdeling, Helgelandsmoen.

Ingeniørvåpnets skole- og øvingsavdeling, Hvalsmoen.

Eggemoen.

Infanteriets skole- og øvingsavdeling, Heistadmoen.

Luftforsvarets befals- og administrasjons-skole, Stavern.

Under befaringene har Nemnda hatt samtaler med følgende høyere militære sjefer:

Sjefen for Bodø flystasjon, oberst Tjensvoll.
Sjefen for Troms landforsvar, oberst Randers.
Sjefen for Brigaden i Nord-Norge, oberst Frøystad.

Sjefen for Hærens våpentekniske korps skole- og øvingsavdeling, oberst Dale.

Sjefen for Ingeniørvåpnets skole- og øvingsavdeling, oberst Holmern.

Sjefen for Infanteriets skole- og øvingsavdeling, oberst Rommetvedt.

Besøket ved den enkelte avdeling er i år gjennomført på samme måte som tidligere. Det er i år lagt stor vekt på å diskutere generelle spørsmål om sosiale og økonomiske forhold, tillitsmannsordningen, forholdet mellom befal og menige, spørsmål som mannskapene er meget opptatt av og som i år har vært gjenstand for stor interesse i den offentlige debatt.

Bodø flystasjon.

Bodø flystasjon har fått ny gymnastikksal som er meget praktisk og pen med gode garderobeforhold, dusjbad og badstue. Garderobe og bad vil også bli brukt av trenende på idretts-

plassen. Med denne salen er endelig et mange-årig behov dekket.

Til samtalen med tillitsmannsutvalget møtte også tillitsmennene fra Bodin leir og tillitsmennene for Sjøforsvarets mannskaper som er forlagt på Bodø flystasjon.

Tillitsmennene tok opp spørsmålet om adgangen til å bruke sivile klær på permisjon. Ombudsmannen redegjorde for situasjonen, og stasjonssjefen opplyste at ordningen ville bli satt i verk ganske snart. I forbindelse med dette spørsmål ble kveldspermisjon og den praksis som følges når det gjelder å kunne bevege seg i det ytre leirområdet diskutert.

Mannskapenes økonomiske forhold ble drøftet, og Ombudsmannen redegjorde for situasjonen i dag.

Tillitsmennene ga uttrykk for misnøye med praksis når det gjelder bruk av Luftforsvarets fly til permisjonsreiser, det gjaldt særlig prioriteringen og varsel til mannskapene om mulighetene for å få plass.

Brannmannskapenes arbeidstid ble drøftet, en viser for så vidt til avsnittet om tjenestehold.

Forlegningsforholdene for rekrutter i Bodin leir, de generelle permisjonsbestemmelser og velferdstjenesten ble også diskutert. Under den avsluttende diskusjon om mannskapenes situasjon generelt ble det gitt uttrykk for mange interessante synspunkter.

Bodin leir.

Rekruttskolen er forlagt i to anleggsbrakker fra den gang leiren ble bygget. Disse brakene er i meget dårlig forfatning, de hygieniske forhold er også dårlige. Nemnda har senere tatt dette spørsmål opp med Luftforsvarets stab som i den forbindelse har uttalt følgende:

«Forlegningsforholdene for en del av mannskapene i Bodin leir er som Ombudsmannen påpeker lite tilfredsstillende. Dette skyldes i første rekke at en del av befalet, ved etablering av ØKN's og SKN's stab i Bodin, ble overført til en menigkaserne med den følge at de gamle anleggsbrakkene utenfor leiren måtte nyttes som rekruttforlegning. Disponeringen av etablisementene i Bodin-området, inkludert Reitan og den nye forlegning på Tverrlandet som er nevnt i Ombudsmannens skriv, er nå under utredning i tilknytning til opprettelsen av FKN's stab som skal etableres på Reitan. På det nåværende tidspunkt kan det ikke sies noe bestemt om disse ting, men LST antar at det vil bli mulig å bedre forlegningsforholdene for mannskapene når kontorene i befalsmessens tilbakeføres til forlegning for befal, og man finner en praktisk anvendelse av forlegningene på Tverrlandet.

Når det gjelder vedlikeholdet av de regulære mannskapsforlegningene i Bodin leir, er dette forholdet tatt opp i møte med Forsvarets byg-

ningstjeneste der Ombudsmannens rapport ble drøftet.»

De ordinære forlegninger i leiren er også nedslitte og synes å trenge en omfattende oppussing.

Setermoen garnison

Besøket ble innledet med en samtale med plasskommandanten, oblt. Berg og fung. sjef for FA-bataljonen og sjefen for Sambandskompaniet.

Plasskommandanten orienterte om forholdene i sin alminnelighet og opplyste bl. a. at man ikke hadde alvorlige problemer å stri med. De saker som ble reist av tillitsmennene på bataljonsnivå greide man stort sett å løse, de fleste saker ble reist og løst på kompaninivå. Etter at man gikk over til tjenestemønsteret 3+9 viste de psykiske problemer en økende tendens og dette resulterte i endel søknader om overføring til Sør-Norge. Det lyktes å finne en løsning for dem med de største vanskelighetene, men det var ikke mulig å innvilge alle søknadene. Det ble fra mannskapenes side klaget over for liten tildeling av idrettsutstyr, det samme gjaldt møbler til oppholdsrommene. Det ble i den forbindelse pekt på at mangel på bevilgninger til formål som økte trivselen var særlig uheldig ved avdelinger hvor de problemer som oppsto først og fremst hadde psykiske årsaker. Det ble ellers gitt uttrykk for tvil om den orientering rekruttene fikk om forholdene i Nord-Norge var korrekt nok. Man hadde inntrykk av at forholdene ble malt for lyse med den følge at det oppsto reaksjoner når forutsetningene ikke ble innfridd.

Nemnda hadde deretter en samtale med tillitsmannsutvalgene i BNI, FABN og SANKP.

Tillitsmennene reiste spørsmålet om større tildeling av idrettsutstyr, de kunne ikke engang få det antall fotballer det var behov for.

Det ble en meget omfattende diskusjon om forskjellige permisjonsspørsmål, om forståelse av reglene om velferdspermisjon, bruken av Luftforsvarets fly til permisjonsreiser, gjeldende ordning ble sterkt kritisert, adgang til å gå sivilt kledd, betydningen av tilfredsstillende permisjonsbestemmelser både når det gjaldt økonomi, permisjonstid og reisetid.

Tannlegetjenesten var etter tillitsmennenes oppfatning ikke tilfredsstillende, idet mannskapene fikk for lite behandling. Det ble opplyst at årsakene til dette delvis var sykdom og at man på grunn av hussituasjonen ikke hadde fått besatt en ledig tannlegestilling.

Møtet ble avsluttet med en diskusjon om mannskapenes muligheter for å påvirke sin egen situasjon og øve innflytelse på forhold som har betydning for tjeneste og fritid.

Heggelia garnison.

Nemnda hadde først en samtale med syv avdelingssjefer som orienterte om forholdene ved sine avdelinger. Disiplinen i avdelingene er god. De sosiale problemer for mannskapene synes ikke å være særlig omfattende, men det er endel søknader om overføring til Sør-Norge. To permisjonsreiser i brigadeperioden ville være en stor fordel, særlig for de gifte mannskapene.

Nemnda hadde deretter møte med avdelingsjefene og tillitsmennene fra de samme avdelinger. Spørsmålet om adgangen til å nytte sivilt tøy under permisjon ble reist. Det ble klaget over manglende tannbehandling. Tillitsmennene var også misfornøyd med mulighetene for å nytte Luftforsvarets fly på permisjonsreiser. Spørsmålet om adgangen til å prege forlegningsrommene med sivile gjenstander ble reist, herunder også om man hadde krav på gardiner. Det ble redegjort for bestemmelsene på dette område.

Skjold garnison.

Plasskommandanten og 4 avdelingssjefer redegjorde først for forholdene. Det ble herunder fremhevet at mangelen på befall gikk ut over flere sider av virksomhetene. Man diskuterte deretter mer generelt disiplin, mannskapsbehandling, befalets stilling og andre forhold vedrørende tjenesten.

Nemnda hadde deretter møte med garnisone ns sentrale tillitsmenn. Tillitsmennene tok opp spørsmålet om manglende idrettsutstyr. Permisjonsreiser og muligheten for rimeligere reiser med Brigadens kjøretøyer ble deretter drøftet. Tillitsmennene klaget over forholdene på permisjonssentret Sydspissen, som de mente var utilfredsstillende. De fant også militærpolitiets opptreden og kontroll rigorøs. Bestemmelsen for kjøp av øl ble diskutert.

Bataljonssjefen kom til stede og man drøftet på ny de saker som var tatt opp av tillitsmennene.

Brennfjeld leir.

Nemnda hadde først en samtale med kompanisjefen som orienterte om forholdene. Han ga blant annet uttrykk for at mannskapene stort sett var fornøyd med tjenesten og at det ikke var disiplinære problemer.

Nemnda hadde deretter møte med 5 tillitsmenn som bekreftet at forholdene var gode. Kompanisjefen kom senere tilbake og endel interne spørsmål ble drøftet, spørsmål som kompanisjefen lovet å se nærmere på.

Samtale med sjefen for Troms landforsvar og sjefen for Brigaden i Nord-Norge.

Besøket ved Brigadens avdelinger ble avsluttet med denne samtale. Nemnda tok opp de saker som var reist ved de forskjellige avdelinger. Endel interne saker lovet brigadesjefen å se nærmere på. Når det gjaldt orientering om Brigaden, var brigadesjefen klar over at den kanskje ikke var objektiv nok, enkelte forhold i den forbindelse var allerede tatt opp. Brigadefilmen skulle nå vurderes. Brigadesjefen redegjorde for mulighetene for permisjonstransporter med Brigadens busser. Bussene var nå så nedslitt at man ikke kunne regne med noen regelmessig bruk. Den prisreduksjon de private selskaper ga ville også falle bort om Brigaden skulle bruke sine busser til endel av permisjonstransporten.

Samtalen ble avsluttet med en mer generell diskusjon om forholdene i forbindelse med Brigadens virksomhet. Det ble herunder uttalt at mangelen på midler og personell skapte vanskeligheter for en tilfredsstillende avvikling av de oppgaver Brigaden var pålagt.

Bardufoss flystasjon.

Nemnda hadde en samtale med stasjonssjefen, gruppesjefene og bataljonssjefen. Stasjonssjefen redegjorde for forholdene ved stasjonen. Han pekte på at det var særlig viktig å få bedre fritidsmuligheter for soldatene. Det man i dag hadde av slike lokaler var gammelt og nedslitt. Det nye velferdsbygget i Heggelia løste ikke problemer for flystasjonens personell, fordi det lå for langt borte. Et nytt fritidsbygg for stasjonen hadde fått så lav prioritet at man ikke kunne regne med en løsning på lenge. Stasjonen hadde gitt dette høyeste prioritet. Kasernene var også dårlige, ennå hadde man tidligere tyske brakker i bruk. Det ble derfor vanskelig å skape trivsel for mannskapene, og dette kunne innvirke på deres holdning til tjenesten. Til tross for at styrken i dag var 3—4 ganger større enn tidligere var det ikke skjedd noen utbygging utover en kasernerne. Det ble deretter orientert om reisemulighetene med Luftforsvarets fly, grenaderenes og UB-korporalenes forhold og stilling, regler for hår og skjegg, nytt bygg for eskadronen og midler til møbler.

Nemnda hadde deretter møte med det sentrale tillitsmannsutvalg. Tillitsmennene tok opp spørsmålet om lokaler til velferds- og fritidsaktiviteter. Etter deres oppfatning var det et skrikende behov for slike lokaler. Det ble en lang diskusjon om informasjon og opplysning generelt. Tillitsmennene var meget opptatt av at mannskapene måtte få en sterkere motivering for tjenesten, og dette kunne best skje ved at de fikk bedre informasjon om og

kjennskap til forholdene. De mente også at bedre kontakt mellom befal og menige måtte etableres, også utover tjenestetiden. Tillitsmennene ga også uttrykk for en rekke interessante synspunkter på tillitsmannsordningen og mulighetene for å effektivisere den.

Etter samtalen foretok Nemnda en befaring.

Velferdsbygget er ikke tilfredsstillende. Det er lite og meget uhensiktsmessig innredet, det kan neppe gjøres bygningstekniske endringer som bedrer forholdene.

Undervisningsrommene er for få og for små og dekker på langt nær behovet for plass til ordinær teoretisk undervisning og fritidsundervisning.

Gymnastikksalen, som var ny under Nemndas besøk i 1967, viser seg å lide av vesentlige bygningstekniske mangler som krever ganske store beløp til vedlikehold.

Etter Nemndas oppfatning bys fritids- og velferdssektoren på Bardufoss flystasjon kummerlige forhold som det er grunn til å bedre. Forlegningsforholdene er heller ikke tilfredsstillende.

Hærens våpentekniske korps skole- og øvingsavdeling, Helgelandsmoen.

Nemnda ble mottatt av avdelingens sjef, oberst Dale, og hans avdelingssjefer og hadde først en samtale med dem der Nemnda ble orientert om forholdene ved avdelingen. Det ble bl. a. opplyst at det nå skal bygges et skoleverksted hvor undervisningen skulle kunne ta til høsten 1972. De bygningsmessige forhold er ikke tilfredsstillende. Man har som en forsøksordning hatt en plathall som ikke har svart til forventningene. Det er ellers foretatt endel ominnredninger og moderniseringer. Man mangler tilfredsstillende velferdslokaler, kjøkken og befalsmesse har for liten kapasitet. Det avdelingen nå først og fremst trenger er å få utvidet befalsmessene, nye skoleverkstedslokaler og nye forlegninger for et kompani. Siden Nemndas forrige besøk i 1966 har avdelingen fått en grusidrettsbane, en 100 m skytebane med pistolbane og en innendørs miniatyrbane. Nedskjæring av avdelingens hjemler for befalsengasjementer har gjort det vanskelig å sikre et tilstrekkelig antall kvalifiserte instruktører. Samtalen ble avsluttet med en diskusjon om lederopplæring og de problemer som kan oppstå særlig for unge og nyutdannede befalingsmenn i forholdet til mannskapene.

Nemnda hadde deretter et møte med tillitsmannsutvalget. Tillitsmennene reiste spørsmålet om muligheter for å skifte arbeidsuniformer oftere enn nå. Den spesielle tjeneste de hadde medførte sterkere slitasje og tilsmussing enn vanlig. Sjefen var enig med tillitsmennene, men avdelingen hadde ikke så mange

uniformer at byttefrekvensen kunne økes. Ombudsmannen lovet å drøfte dette spørsmålet med Generalintendanten.

Spørsmålet om lørdagsfri og permisjon for helt eller delvis sykemeldte ble diskutert. Ombudsmannen var enig med tillitsmennene i at det kunne se ut som de bestemmelser som gjelder for permisjon for syke mannskaper kan være diktert av ønsket om å begrense sykemeldingene. Dette og en rekke andre spørsmål vedrørende permisjoner burde vurderes nærmere.

Tillitsmennene pekte på at lokalforholdene ved avdelingen førte til at skolens velferdsrom ble for mye brukt til andre formål.

Tillitsmennene hadde inntrykk av at mannskapene, som for den største dels vedkommende var skoleelever, var godt fornøyd med tjenesten.

Nemnda foretok deretter befaring av verksteder, forlegninger og skolelokaler.

Befalsskolens forlegning i en gammel brakke som var modernisert var blitt meget tilfredsstillende. Både forlegningsrom, oppholdsrom og de øvrige fellesrom hadde en meget høy standard. Forlegningsrommene var 4 manns med et eget lite vaskerom.

Befaringen forøvrig bekreftet de problemer avdelingens sjef tidligere hadde gitt uttrykk for.

Nemnda hadde en samtale med befalsskolesjefen hvor lederopplæringen ble diskutert.

Ingeniørvåpnets skole- og øvingsavdeling, Hvalsmoen.

Nemnda ble mottatt av avdelingens sjef, oberst Holmern, som orienterte om forholdene ved avdelingen. Han opplyste bl. a. at forlegningsforholdene var dårlige. Det var arsenalbrakker fra før siste krig som var forbedret og modernisert. Avdelingen hadde i flere år foreslått bevilget midler til nye forlegninger, men dette var foreløpig ikke gitt den nødvendige prioritet. Befalsforlegningene var heller ikke tilfredsstillende. Her ville man få en førstegangsbevilgning i 1974.

Det har vært få og små problemer med mannskapene hittil, men det har i den senere tid vært visse tilløp til uro.

Nemnda hadde deretter møte med 12 tillitsmenn fra forskjellige avdelinger, også Egge-moen.

Tillitsmennene reiste spørsmålet om kostpenger under permisjon. De mente at den ordning som nå praktiseres ikke er tilfredsstillende. Det ble også foreslått at familietillegget måtte bli indeksregulert. Ombudsmannen orienterte om gjeldende bestemmelser på disse områder og opplyste at disse saker ville bli diskutert på høstens tillitsmannskonferanse.

Spørsmålet om lørdagsfri og nattpermisjon mente også tillitsmennene nå burde tas opp.

Det ble pekt på at det var for lite undertøy og håndklær til at man kunne skifte ofte nok.

Det ble en lengre diskusjon om dagpenger, disiplinærreglementet og tillitsmannsordningen.

Nemnda hadde deretter et møte med representanter fra befalsorganisasjonene. Ombudsmannen pekte på at det var ønskelig med slike samtaler slik at Nemnda kunne få kjennskap til befalets problemer og deres syn på aktuelle spørsmål. Det ble deretter en diskusjon om forholdet befal/menige, liberaliseringens innvirkning på disiplinen og befalets syn på den liberalisering som foregår i Forsvaret.

Nemnda besøkte deretter Eggemoen hvor man hadde en samtale med kompanisjefen.

Infanteriets skole- og øvingsavdeling, Heistadmoen.

Nemnda ble mottatt av sjefen for avdelingen, oberst Rommetvedt, og nestkommanderende, oblt. Berntsen. Det ble redegjort for forholdene ved avdelingen. Forlegningsforholdene er stort sett tilfredsstillende, også når det gjelder kapasiteten. I dag bruker man to kjøkken og spisesaler. Dette er lite rasjonelt og det er derfor planer om et kjøkken og en spisesal. Søkningen til sersjantkursene er tilfredsstillende både når det gjelder antall og kvalitet. For befalsskolens vedkommende er derimot søkningen mindre enn ønskelig. Avdelingen har problemer med vedlikeholdet med de nåværende bevilgninger. Mangelen på befal var også et stort problem som skapte vanskeligheter for en effektiv og rasjonell avvikling av tjenesten. Avdelingen hadde dårlige lager og depotforhold med dårlige arbeidslokaler for avdelingens håndverkere.

Nemnda hadde deretter møte med avdelingens tillitsmenn. Det møtte 11 tillitsmenn sammen med sjefen, nestkommanderende og velferdsoffiseren. Tillitsmennene tok opp gjel-

dende regler for hår og skjegg og den ulike praksis man fulgte, noe som skapte både usikkerhet og misnøye.

Det ble pekt på at det var for lite undertøy og håndklær til at man kunne etablere en tilfredsstillende byttfrekvens.

Det ble deretter drøftet endel lokale problemer.

Ombudsmannen redegjorde for høstens store tillitsmannskonferanse og de spørsmål som skulle drøftes der. Tillitsmennene pekte i den forbindelse på at det var mange mannskaper, særlig gifte, som hadde økonomiske problemer.

Luftforsvarets befals- og administrasjons- skole, Stavern.

Nemndas besøk ble innledet med en samtale med avdelingens sjef som orienterte om forholdene. Han fortalte bl. a. at forlegningsforholdene ikke var tilfredsstillende. Det var bevilget midler til en kaserne. Dette var ikke nok, slik at enkelte av de gamle tyske brakkene måtte brukes. Disse var i en så dårlig forfatning at de ikke burde brukes til forlegning. Det var også stort behov for verksteder og garasjer.

Forholdet mellom befal og menige var godt og samarbeidet gikk tilfredsstillende.

Etter samtalen med sjefen hadde Nemnda møte med tillitsmennene.

Tillitsmennene tok opp spørsmålet om velferdstjenesten og tillitsmennenes innflytelse på bruken av velferdsmidler. Forlegningsforholdene var mannskapene ytterst misfornøyd med. De dårligste brakkene var i en meget slett forfatning. Enkelte lokale spørsmål ble også drøftet.

Nemnda foretok deretter en befaring og fikk bekreftet at forlegningsforholdene var dårlige, det samme var tilfelle med verksteder og garasjer. Etter Nemndas oppfatning er det behov for nye forlegninger med en kapasitet som gjør at de gamle brakkene kan kondemneres.

Oslo i februar 1971.

Edg. Andreassen
(sign.)

Kåre Hansen
(sign.)

Cato Kvaal
(sign.)

Ketil Jamte Einrem
(sign.)

Thorbjørn Wale
(sign.)

Hans Nordahl Jensen
(sign.)

Eystein Bardal
(sign.)